

Advies Reikwijdte en Detailniveau voor het MER Partiële herziening VRM Windenergie Zuid-Holland

Inclusief Nota van Beantwoording en adviezen

Vastgesteld op 10 mei 2016 door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
1. Inleiding en leeswijzer	2
1.1 Waarom dit Advies Reikwijdte en Detailniveau?	2
1.2 Gevolgde procedure	2
2. Besluit van Gedeputeerde Staten	4
3. Advies Commissie voor de milieueffectrapportage	5
4. Wijzigingen op het Startdocument naar aanleiding van ingediende zienswijzen en adviezen	6
4.1 Wijziging van de voorgenomen werkwijze en het besluitvormingsproces	6
4.2 Inhoudelijke aanvullingen	6
4.3 Gewijzigde onderzoekslocaties	7
4.3.1 Verruiming locaties Startdocument	7
4.3.2 Nieuwe locaties binnen de Stadsregio	7
4.3.3 Nieuwe locaties buiten de Stadsregio	7
4.3.4 Locatie ABC Westland afgevoerd als zoeklocatie	7
4.4 Afspraken met betrekking tot eventuele alternatieve locaties in gemeente Zwijndrecht	7
5. Advies PARK	8
5.1 Kern van het advies: stel de visie (weer) centraal	8
5.2 Aandachtspunten bij beoordeling van de locaties	8
6. Vervolg van de procedure	10
Bijlagen	11
Bijlage I: Lijst van gebruikte afkortingen	
Bijlage II: Startdocument planMER Partiële Herziening VRM Windenergie Zuid-Holland	
Bijlage III: Nota van Beantwoording	
Bijlage IV: Aangepaste kaart met onderzoekslocaties	
Bijlage V: Advies Commissie m.e.r.	
Bijlage VI: Advies PARK	

1. Inleiding en leeswijzer

1.1 Waarom dit Advies Reikwijdte en Detailniveau?

De provincie Zuid-Holland bereidt op dit moment een partiële herziening van de Visie Ruimte en Mobiliteit (hierna VRM, zie lijst met afkortingen in bijlage I) en de Verordening Ruimte voor. Hierin worden nieuwe locaties voor windenergie in de provincie Zuid-Holland vastgelegd. Om deze planherziening mogelijk te maken is het doorlopen van een zogenaamde m.e.r.-procedure wettelijk verplicht. Het doel van een m.e.r.-procedure is om de milieubelangen een volwaardige rol te laten spelen in de besluitvorming. De m.e.r.-procedure bestaat uit verschillende onderdelen, waaronder het vaststellen van dit *Advies Reikwijdte en Detailniveau* (hierna *ARD*). Een uitgebreidere toelichting op de verschillende onderdelen van de m.e.r.-procedure is te vinden in paragraaf 1.2.2 van het eerder gepubliceerde *Startdocument planMER Partiële Herziening VRM Windenergie Zuid-Holland* (zie bijlage II). In deze *ARD* geeft het bevoegd gezag, Gedeputeerde Staten (GS) van Zuid-Holland, de inhoudelijke eisen weer waaraan het nog op te stellen milieueffectrapport (MER) moet voldoen.

1.2 Gevolgde procedure

Op 16 september 2015 hebben Provinciale Staten (PS) van Zuid-Holland ingestemd met het starten van de m.e.r.-procedure voor de partiële herziening van de VRM door het Startdocument (zie bijlage II) vast te stellen en vrij te geven voor terinzagelegging. Tevens hebben zij de bevoegdheid voor het doorlopen van de m.e.r.-procedure gedelegeerd aan GS.

De m.e.r.-procedure is formeel van start gegaan op 2 november 2015 met de bekendmaking van het Startdocument in huis-aan-huisbladen in alle gemeenten waar zich onderzoekslocaties bevinden en in de Staatscourant. Het Startdocument heeft gedurende 6 weken, van 3 november tot en met 14 december 2015, ter inzage gelegen. Tijdens deze periode van terinzagelegging zijn in eerste instantie 11 bewonersavonden georganiseerd, verspreid door het gehele onderzoeksgebied. Vanwege een foutieve aanduiding van drie onderzoekslocaties op de kaart in het Startdocument (namelijk A12-Balij in Pijnacker-Nootdorp, Technopolis in Delft en Halfweg in Nissewaard) is de termijn van terinzagelegging voor deze drie locaties met nog vier weken verlengd; tot en met 12 januari 2016. Vanwege de vele verzoeken om nadere informatie met betrekking tot de locatie A12-Balij is op 5 januari 2016 nog een extra bewonersavond georganiseerd in Zoetermeer. De verlenging van de termijn en de extra bewonersavond zijn met een advertentie in huis-aan-huisbladen in de gemeenten Pijnacker-Nootdorp, Zoetermeer, Delft en Nissewaard gecommuniceerd. Gedurende de gehele periode van terinzagelegging bestond voor een ieder de gelegenheid om zienswijzen in te dienen over de voorgenomen partiële herziening en/of over de inhoud van het op te stellen MER.

Gevraagde adviezen

Overeenkomstig artikel 7.8 van de Wet milieubeheer heeft de provincie parallel aan de terinzagelegging alle relevante wettelijke adviseurs in het kader van de voorgenomen planherziening (o.a. gemeenten, rijksoverheid, waterschappen, veiligheidsregio's) per brief geïnformeerd over het voornemen en hen in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over het voornemen en de inhoud van het op te stellen MER.

Hoewel niet wettelijk verplicht, hebben GS ervoor gekozen om in deze fase van de m.e.r.-procedure ook de onafhankelijke Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.) advies te vragen over de reikwijdte en het detailniveau van het op te stellen MER. De Commissie m.e.r. heeft op 23 februari 2016 haar advies uitgebracht. In hoofdstuk 3 wordt nader ingegaan op dit advies. Tenslotte hebben GS ook de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK) verzocht om op basis van het gepubliceerde Startdocument te adviseren over de opzet van het op te stellen MER. De PARK heeft op 18 december 2015 zijn advies uitgebracht onder de titel "Voor de wind., Advies bij het Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie.". In hoofdstuk 5 wordt nader ingegaan op dit advies.

Ontvangen zienswijzen

Gedurende de periode van terinzagelegging, inclusief verlenging, heeft de provincie in totaal 376 unieke zienswijzen en adviezen ontvangen afkomstig van en/of ondertekend door 4.020 personen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en/of overheden. Dit is inclusief de formele adviezen van de wettelijke adviseurs die, met uitzondering van die van de Commissie m.e.r. en de PARK, in dit *ARD* en

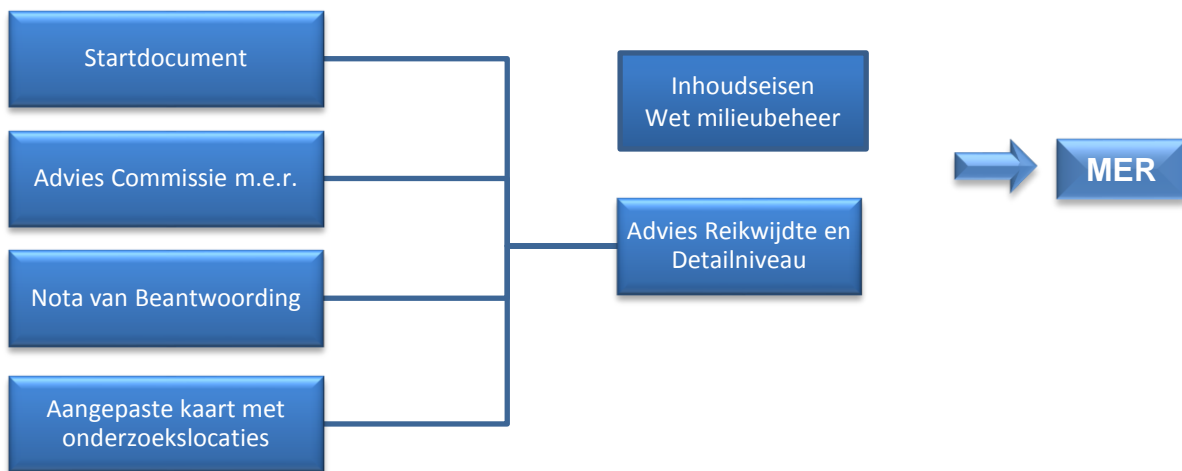
de Nota van Beantwoording (NvB) verder niet apart zullen worden benoemd, aangezien ze geen aparte status hebben in de procedure. Alle ingekomen adviezen en zienswijzen zijn gelijkwaardig betrokken bij het opstellen van dit ARD. De wijze waarop dit is gebeurd wordt verantwoord in de NvB, die als bijlage III onderdeel uitmaakt van dit ARD.

2. Besluit van Gedeputeerde Staten

GS hebben op 10 mei 2016 de reikwijdte en het detailniveau voor het op te stellen MER vastgesteld, bestaande uit:

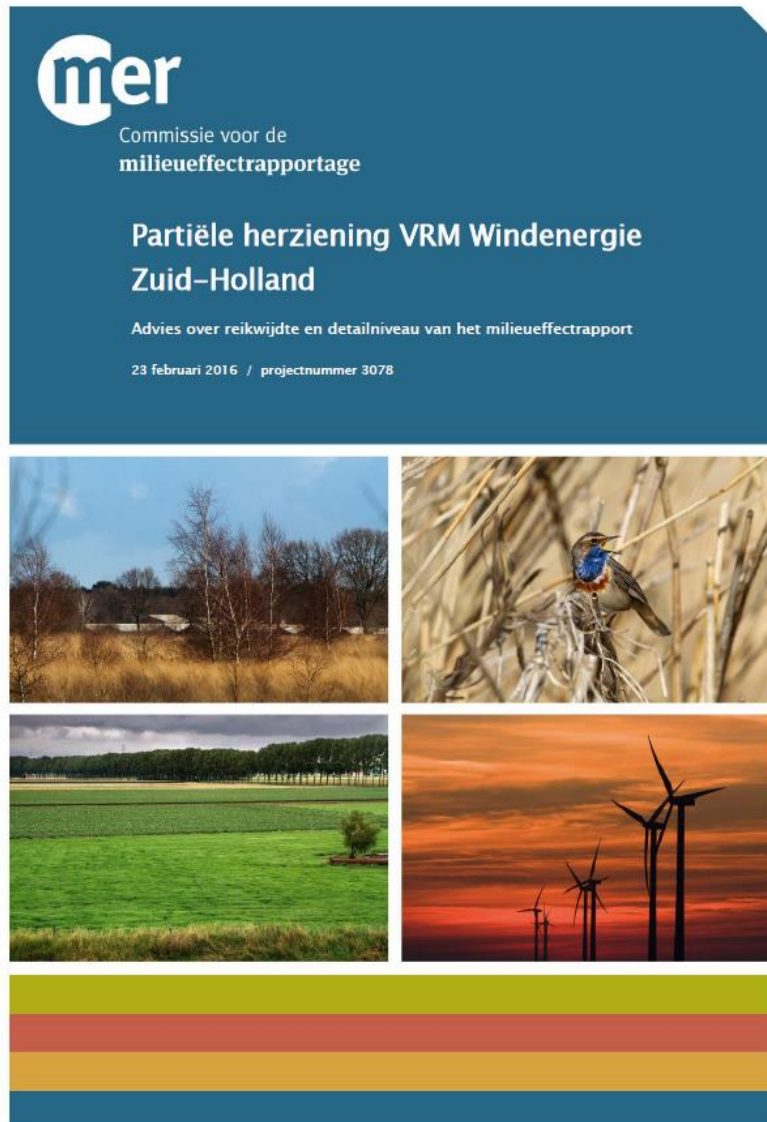
- het advies van de Commissie m.e.r. over de reikwijdte en het detailniveau van het MER, dat integraal wordt overgenomen (zie hoofdstuk 3);
- het eerder door PS vastgestelde en gepubliceerde Startdocument (zie bijlage II);
- de in bijlage III bijgevoegde NvB;
- de aanvullingen en wijzigingen op het Startdocument, naar aanleiding van de ingebrachte zienswijzen en adviezen, zoals verwoord in hoofdstuk 4;
- een aangepaste kaart met onderzoekslocaties, inclusief wijzigingen en toevoegingen (zie bijlage IV)

Het totaalpakket van de hiervoor genoemde documenten vormt samen met de wettelijke inhoudseisen voor een MER (artikel 7.7 van de Wet milieubeheer) het toetsingskader voor het op te stellen MER, zie ook het onderstaande schema. Het MER zal aan deze eisen moeten voldoen op het moment dat het door GS wordt vrijgegeven voor zienswijzen.

3. Advies Commissie voor de milieueffectrapportage

GS hebben de Commissie m.e.r. gevraagd om een advies uit te brengen over de reikwijdte en het detailniveau van het op te stellen MER. Daarbij zijn alle ontvangen zienswijzen aan hen toegezonden, zodat de Commissie die in haar advies kon betrekken. De Commissie heeft op 23 februari 2016 haar advies uitgebracht (projectnummer 3078). Gelet op de bruikbaarheid en compleetheid van het advies hebben GS besloten om het advies van de Commissie m.e.r. volledig over te nemen. Daarom is het volledige advies als bijlage V opgenomen en maakt het daarmee integraal onderdeel uit van de vastgestelde reikwijdte en detailniveau. Zoals de Commissie zelf ook aangeeft, bouwt zij in haar advies voort op het Startdocument en gaat zij niet in op punten die naar haar mening voldoende in het Startdocument aan de orde komen.

4. Wijzigingen op het Startdocument naar aanleiding van ingediende zienswijzen en adviezen

Alle zienswijzen en adviezen zijn gedurende de termijn van terinzagelegging ingediend. In de NvB (bijlage III) zijn deze zienswijzen samengevat per thema en beantwoord.

In dit hoofdstuk wordt weergegeven tot welke aanvullingen en wijzigingen ten opzichte van het Startdocument dit heeft geleid. Het advies van de Commissie m.e.r. is integraal overgenomen. Voor een nadere onderbouwing op deze aanvullingen en wijzigingen wordt verwezen naar de NvB.

4.1 Wijziging van de voorgenomen werkwijze en het besluitvormingsproces

Met de Commissie m.e.r. is van gedachten gewisseld hoe het beschreven stappenplan voor de milieubeoordeling uit het Startdocument verder geoptimaliseerd zou kunnen worden. Dit heeft geleid tot twee belangrijke wijzigingen ten opzichte van het Startdocument:

- Overeenkomstig de paragrafen 3.1 en 3.2 van het advies van de Commissie m.e.r. zal voor de locaties binnen de voormalige stadsregio één extra stap worden uitgewerkt. In deze stap zullen alle onderzochte locaties in onderlinge samenhang worden beoordeeld als opmaat voor het later op te stellen voorkeursalternatief (VKA).
- Stap 4 uit hoofdstuk 3 van het Startdocument; het 'vaststellen van de uiteindelijk op te nemen locaties in de VRM (het VKA)', zal geen onderdeel zijn van het MER (als rapport). In plaats daarvan wordt deze stap in een afzonderlijk proces uitgewerkt (VKA-notitie), waarin naast de milieutechnische criteria (die worden onderzocht in het MER) mogelijk ook andere criteria een rol spelen. In hoofdstuk 6 van dit document over het vervolg van de m.e.r.-procedure wordt een nadere toelichting gegeven op de invulling van dit besluitvormingsproces.

4.2 Inhoudelijke aanvullingen

In de zienswijzen en adviezen zijn diverse aanvullingen op en wijzigingen van de in het Startdocument voorgestelde onderzoeksopzet aangedragen. In de NvB wordt voor al deze suggesties beschreven hoe deze zijn gewogen. Deze afweging heeft concreet geleid tot de volgende wijzigingen en aanvullingen op het Startdocument, die daarmee integraal onderdeel vormen van de reikwijdte en het detailniveau voor het MER.

- Het kaartmateriaal wordt aangepast en verduidelijkt.
- Er zal een nadere toelichting komen op de nut en noodzaak van windenergie en er wordt ingegaan op de opbrengst en CO₂-reductie.
- Er zal een beknopte toelichting worden gegeven op het verschil in de grenswaarden van geluid tussen Nederland en andere landen in Europa.
- Per locatie zal een kwalitatieve analyse gegeven worden van de akoestische situatie van het gebied. De geluidbelasting op de door de provincie aangewezen stiltegebieden wordt als beoordelingscriterium toegevoegd.
- Naast het aantal en de ligging van woningen binnen de geluidcontouren worden ook recreatiewoningen en recreatiegebieden kwalitatief in beeld gebracht. Waar relevant wordt de aanwezigheid van begraafplaatsen als aandachtspunt benoemd.
- Het beoordelingskader wordt uitgebreid met een kwalitatieve analyse van slagschaduw op kantoren.
- Het beoordelingskader wordt, op basis van het advies van de Commissie m.e.r., aangevuld met een beoordeling op hoofdlijnen van de mogelijke cumulatieve effecten van de verschillende windlocaties op flora en fauna.
- De locaties voor windenergie zullen worden getoetst aan de beschermingscategorieën voor ruimtelijke kwaliteit zoals opgenomen in de Verordening Ruimte.
- Voor de beoordeling van de effecten op landschap worden visualisaties opgenomen. De landschappelijke interferentie wordt bekeken door de locaties in samenhang met hun omgeving en met elkaar te bezien.

4.3 Gewijzigde onderzoekslocaties

In de zienswijzen en adviezen zijn diverse wijzigingen van de voorgestelde onderzoekslocaties en mogelijk nieuwe onderzoekslocaties aangedragen die door de indieners geschikt worden bevonden voor het plaatsen van windturbines. In paragraaf 8.2 van de NvB wordt voor al deze suggesties beschreven hoe deze zijn gewogen. Deze afweging heeft concreet geleid tot de volgende wijzigingen en aanvullingen op het overzicht van de te onderzoeken locaties van het Startdocument.

4.3.1 Verruiming locaties Startdocument

Uit te breiden locaties uit het Startdocument:

- Locatie 2 (Beneluxplein), uitbreiding naar het zuidwesten.
- Locatie 9 en 10 (Haringvlietdam), uitbreiding richting Noordzeezijde van de dam.
- Locatie 19 (Nissewaard, Zuidrand), uitbreiding van de locatie naar het westen.
- Locatie 35 (Schiedam, Beneluxtunnel), uitbreiding met hele zuidelijke rand havengebied.
- Locatie 43 (Noordzeeboulevard), uitbreiding naar het oosten tot over de Brielse Gatdam.

De gewijzigde en toegevoegde locaties zijn ook opgenomen op de aangepaste kaart met onderzoekslocaties, zie bijlage IV.

4.3.2 Nieuwe locaties binnen de Stadsregio

- Locatie Polder Schieveen te Rotterdam wordt onderzocht in het MER. Deze nieuwe onderzoekslocatie is als nummer 47 toegevoegd op de aangepaste kaart, zie bijlage IV.

4.3.3 Nieuwe locaties buiten de Stadsregio

Nieuwe locaties die zijn aangedragen buiten het gebied van de stadsregio, met uitzondering van de twee onderzoekslocaties in Haaglanden, worden niet betrokken in het MER.

4.3.4 Locatie ABC Westland afgevoerd als zoeklocatie

De locatie ABC Westland wordt niet onderzocht in het MER. Aanleiding hiervoor is het besluit van de initiatiefnemer, schriftelijk meegedeeld aan de provincie, dat deze de locatie bij nader inzien niet wenst te ontwikkelen voor windenergie.

De aanleiding tot het opnemen van deze locatie in het Startdocument was gelegen in de zienswijze van ABC Westland bij de vaststelling van de VRM in 2014 om de locatie aan te wijzen voor windenergie. Nu de initiatiefnemer, tevens beheerder van de locatie, zich heeft teruggetrokken is de grondslag voor het onderzoeken van deze locatie vervallen.

4.4 Afspraken met betrekking tot eventuele alternatieve locaties in gemeente Zwijndrecht

De gemeente Zwijndrecht heeft in haar zienswijze verzocht om één of meerdere locaties op te nemen in de VRM als alternatief voor de bestaande windlocatie Groote Lindt, waarmee aan de doelstelling uit de overeenkomst tussen gemeente en provincie kan worden voldaan (indicatief is voor deze locatie uitgegaan van 6 MW). Om aan deze wens tegemoet te komen wordt de gemeente Zwijndrecht parallel aan de VRM-procedure in de gelegenheid gesteld om zelf onderzoek te doen naar mogelijke locaties binnen de gemeente die hiervoor in aanmerking komen. Als randvoorwaarde daarbij geldt dat het door de gemeente uit te voeren onderzoek inhoudelijk gelijkwaardig zal moeten zijn aan het MER dat door de provincie wordt opgesteld voor de overige locaties. Dit betekent dat het onderzoek aan alle inhoudelijke eisen in dit door GS vastgestelde Advies Reikwijdte en Detailniveau zal moeten voldoen en daar ook op getoetst zal worden.

De resultaten van het gemeentelijke onderzoek zullen tegelijkertijd met het provinciale MER naar buiten worden gebracht en zullen onderdeel vormen van het proces om te komen tot een VKA dat wordt opgenomen in de ontwerp-VRM. Gedurende dat proces zal moeten blijken of er inderdaad sprake is van één of meerdere bestuurlijk gedragen alternatieven die in plaats van de locatie Groote Lindt in de VRM kunnen worden opgenomen.

Met de gemeente Zwijndrecht is afgesproken dat het benodigde onderzoek tijdig zal worden opgeleverd om mee te kunnen lopen in de provinciale procedure. Indien daar niet aan kan worden voldaan blijft de locatie Groote Lindt als locatie aangewezen in de VRM.

5. Advies PARK

De PARK heeft op 18 december 2015 zijn advies over het Startdocument uitgebracht (bijlage VI). In deze paragraaf worden de kernpunten van het advies weergegeven en wordt benoemd hoe daar in het MER mee om wordt gegaan.

5.1 Kern van het advies: stel de visie (weer) centraal

De PARK constateert dat in de nota Wervelender een goede basis is gelegd ten aanzien van de plaatsing van windturbines, maar dat deze plaatsingsvisie voor windenergie naar de achtergrond is verdwenen en de focus in de loop van de tijd meer is komen te liggen op afzonderlijke locaties. Hij adviseert om in de VRM de plaatsingsvisie op wind weer centraal te stellen en niet de locaties. Een visie is er voor de lange termijn, de grote lijn en moet ook ruimte bieden en richting geven aan toekomstige opgaven.

In het advies staan diverse suggesties om te komen tot een nieuwe plaatsingsvisie. Geadviseerd wordt om deze te gebruiken bij de uitwerking. De belangrijkste hiervan zijn:

- Zet de lijn van Nota Wervelender voort, actualiseer deze en scherp deze aan.
- Werk de plaatsingsvisie samen met betrokken partijen in de gebieden uit.

Reactie op het advies

Het zoeken naar geschikte locaties voor windenergie in de voormalige stadsregio kan niet los worden gezien van de grotere ruimtelijke opgave die de energietransitie (inclusief windenergie) met zich meebrengt. Daarom zal in de Energieagenda worden opgenomen dat het ontwikkelen van een ruimtelijke strategie ten behoeve van de energietransitie noodzakelijk is. Gelet op deze lopende ontwikkeling zal bij deze partiële herziening van de VRM de plaatsingsvisie op wind niet worden geactualiseerd. Voor dit moment wordt de visie op windenergie zoals verwoord in de VRM nog steeds actueel geacht.

In het MER zal een beschrijving worden opgenomen van de voorgeschiedenis van windenergie in de provincie Zuid-Holland, inclusief de relatie met eerdere beleidsdocumenten (zie ook paragraaf 2.2 van het advies van de Commissie m.e.r.), waaruit ook blijkt hoe de onderzoekslocaties tot stand zijn gekomen.

De individuele onderzoekslocaties zullen voor het thema landschap in het MER vervolgens kwalitatief worden getoetst in het licht van het historisch perspectief waar de vigerende VRM op is gebaseerd, namelijk of de locatie aansluit bij grote infrastructurele lijnen, bij grootschalige bedrijventerreinen en/of bij grootschalige scheidslijnen land-water. Daarnaast zal worden beoordeeld of de locaties mogelijkheden bieden voor herkenbare lijn- of clusteropstellingen en voor aansluiting bij het bestaande landschap.

5.2 Aandachtspunten bij beoordeling van de locaties

De PARK geeft, los van het feit dat de locaties wat hem betreft geen onderdeel van de visie uit moeten maken, in zijn advies vijf aandachtspunten met betrekking tot de beoordeling en onderlinge afweging van de locaties in het MER ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit. Hierna wordt per aandachtspunt een reactie gegeven.

Toetsing aan de plaatsingsvisie

Als belangrijk eerste criterium noemt de PARK de vraag in hoeverre de locaties aansluiten bij de plaatsingsvisie. Dit criterium speelt op een hoger schaalniveau en is daarom wat hem betreft zwaarwegender dan meer lokale effecten op landschap en milieu. Op basis van een eerste beschouwing roept dit bij de PARK de vraag op of met de gekozen onderzoekslocaties het volledige speelveld in beeld is gebracht en waarom de keuze op deze locaties is gevallen.

Reactie op het advies

Zoals al aangegeven in paragraaf 5.1 zullen de locaties in het MER worden getoetst aan de criteria voor windlocaties uit de VRM. Op basis van het belemmeringenonderzoek, een workshop met de convenantpartners en een marktconsultatie zijn de locaties die nu worden onderzocht naar boven gekomen. Ook heeft nog een bestuurlijke weging plaatsgevonden in overleg met de gemeenten van de te onderzoeken locaties, waarbij nog enkele locaties zijn afgefallen. Dit heeft geresulteerd in de huidige lijst waarvan is aangenomen dat hierop voldoende locaties staan om uiteindelijk aan de opgave van 150 MW te kunnen voldoen.

Kansen voor nieuwe kwaliteiten

De PARK merkt op dat opstellingen van windturbines kwaliteit aan het landschap toe kunnen voegen, vooral wanneer er heldere en herkenbare nieuwe structuren worden gecreëerd. Vanuit dat oogpunt zou de mogelijkheid tot het realiseren van langere lijnen wat hem betreft positief gewaardeerd moeten worden en zijn lijnen van minder dan vier turbines wat hem betreft ongewenst. Tenslotte merkt hij op dat ook clusteropstellingen tot nieuwe kwaliteiten kunnen leiden, maar dat het vanwege de beschikbare ruimte vaak lastig is om dergelijke opstellingen op land in te passen.

Reactie op het advies

In het MER zal per locatie worden beoordeeld of het realiseren van een heldere en herkenbare opstelling mogelijk is, eventueel in combinatie of in samenhang met andere nabijgelegen locaties. In het huidige beleid van de provincie is geen minimum aantal turbines per locatie opgenomen, om ook 'kleinere initiatieven' binnen de VRM mogelijk te maken. Bij de beoordeling van de locaties wordt geen minimum aantal molens opgenomen maar wordt wel de positieve waardering van het uitbreiden naar lange lijnen meegenomen, zeker in meer open gebieden. Het noemen van een minimum aantal beperkt wellicht de mogelijkheden van coöperaties/lokale initiatieven.

Samenhang tussen de locaties

Naar aanleiding van het in het Startdocument genoemde beoordelingscriterium voor interferentie tussen verschillende windturbinelocaties (afstand <4 km) merkt de PARK op dat de beïnvloeding tussen verschillende windparken niet alleen kwantitatief op basis van afstand is te bepalen, maar ook afhangt van de mate van openheid en de routes door het gebied. Een goede beoordeling van dit aspect vraagt om een gedegen kwalitatieve beschouwing, waarbij hinderlijke interferentie negatief moet worden beoordeeld.

Reactie op het advies

Ook de Commissie m.e.r heeft geadviseerd om de beoordeling van locaties in samenhang en de risico's voor interferentie nadrukkelijk een plek te geven (zie paragraaf 3.2 van het advies van de Commissie m.e.r.). Zoals eerder aangegeven, wordt dit advies integraal opgenomen in het ARD. In het MER zal de gevraagde kwalitatieve beschouwing nader worden uitgewerkt, ondersteund met visualisaties.

Doorkijk langere termijn

De PARK acht het voor de hand liggend dat er op termijn naast andere vormen van duurzame energie ook meer windenergie gerealiseerd moet worden en vindt het daarom raadzaam bij het bepalen van locaties een doorkijk te maken naar de langere termijn en uitbreidbaarheid van een locatie in de toekomst positief te waarderen.

Reactie op het advies

Aan deze doorkijk wordt in het MER (voor wat betreft de locaties in de voormalige stadsregio) invulling gegeven doordat feitelijk de maximale mogelijkheden voor windenergie van het gebied binnen eerder vastgestelde randvoorwaarden worden onderzocht. Op locatieniveau zal in het MER ook naar de mogelijkheden voor invulling worden gekeken op basis van referentie-opstellingen. Via de beoordeling van alle locaties in samenhang, zoals voorgesteld in paragraaf 3.2 van het advies van de Commissie m.e.r., worden bovendien ook de kansen voor verdere verbreding/uitbreiding in beeld gebracht.

Kritisch kijken naar belemmeringen

De PARK pleit er voor om belemmeringen voor locaties kritisch te benaderen en te verkennen in hoeverre er mogelijkheden zijn voor aanpassing of nuancering. Voorkomen moet worden dat de plaatsing van windturbines een invuloefening wordt van 'witte vlekken' met ruimtelijke kwaliteit als kind van de rekening. Om dit te voorkomen zou de provincie moeten onderzoeken in hoeverre bepaalde belemmeringen ondervangen kunnen worden.

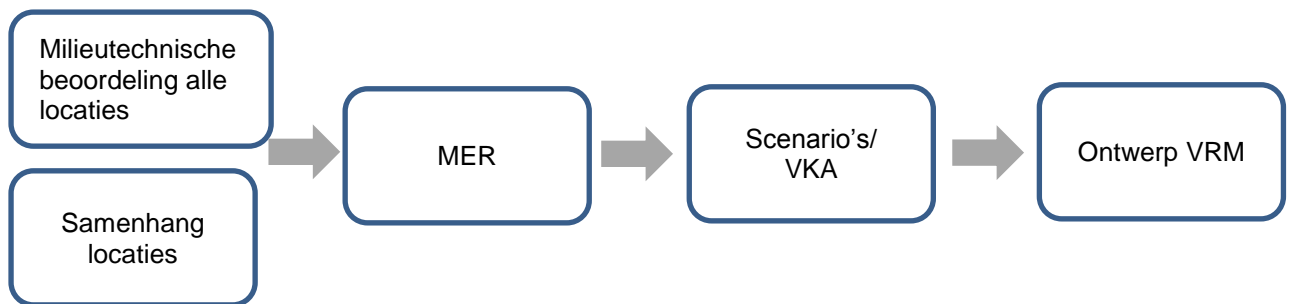
Reactie op het advies

Dit aandachtspunt wordt in het MER ondervangen doordat in stap 2 van de werkwijze (zie paragraaf 3.1 van het Startdocument) per locatie aandachtspunten zullen worden benoemd. Daarin zal in beschrijvende zin aandacht worden besteed aan de aanwezige belemmeringen en mogelijke oplossingen daarvoor in het vervolgproces.

6. Vervolg van de procedure

Op basis van deze door GS vastgestelde ARD zal het MER worden opgesteld. Er is voor gekozen om stap 4 die wordt beschreven in het Startdocument, namelijk 'het vaststellen van de uiteindelijk op te nemen locaties in de VRM (het VKA)', geen onderdeel te laten zijn van het MER (als rapport). In plaats daarvan wordt deze stap uitgewerkt in een zogenaamde VKA-notitie, waarin naast de milieutechnische criteria (die worden onderzocht in het MER) mogelijk ook andere criteria een rol spelen.

In dit proces moet uit de milieutechnisch geschikt gebleken locaties worden gekozen voor een logische combinatie van locaties waarmee aan de provinciale doelstelling kan worden voldaan. Vanuit provinciaal perspectief zijn de milieutechnische en ruimtelijke criteria daarbij leidend. Met behulp van het opstellen van scenario's (bijvoorbeeld open gebied versus stad of een regionaal spreidingsscenario) wordt uiteindelijk toegewerkt naar een VKA. De uitkomsten uit het MER en de scenario's worden besproken in de klankbordgroep en in het bestuurlijke overleg met gemeenten en waterbeheerders. De uiteindelijke keuze voor de locaties die in de VRM komen, wordt gemaakt door PS.

Bijlagen

Bijlage I: Lijst met gebruikte afkortingen

Bijlage II: Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie Zuid-Holland

Bijlage III: Nota van Beantwoording

Bijlage IV: Aangepaste kaart onderzoekslocaties “Versie behorende bij Advies Reikwijdte en Detailniveau”

Bijlage V: Advies Commissie m.e.r.

Bijlage VI: Advies PARK

Bijlage I: Lijst van gebruikte afkortingen

ARD	Advies Reikwijdte en Detailniveau
Cie- m.e.r.	Commissie voor de milieueffectrapportage
CO ₂	Koolstofdioxide
dB	Decibel
dB(A)	Afgeleid van de decibel, met een correctie van de geluidssterktes voor de gevoeligheid van het menselijk oor
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
GES	Gezondheidseffectscreening
GROM	Overleg Groen, Ruimtelijke Ordening en Milieu
GS	Gedeputeerde Staten
HIA	Heritage Impact Assessment
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IPO	Interprovinciaal Overleg
Lden	Level day evening night (gemiddelde geluidsbelasting gedurende de dag, avond en nachtperiode)
LFG	Laag Frequent Geluid
m.e.r.	Milieueffectrapportage, de procedure
MER	het milieueffectrapport
MKBA	Maatschappelijke Kosten Baten Analyse
MMA	Meest Milieuvriendelijke Alternatief
MW	Megawatt
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NAW-gegevens	Naam, adres, woonplaats
NLVOW	Vereniging van omwonenden van windenergie
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NvB	Nota van Beantwoording
NWEA	Nederlandse WindEnergie Associatie
PARK	Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit
PS	Provinciale Staten
ReScoopNL	Coöperatieve Vereniging van Nederlandse duurzame burger energie coöperaties
RIVM	Rijksinstituut Volksgezondheid en Milieu
RO	Ruimtelijke Ordening
RWS	Rijkswaterstaat
SBB	Staatsbosbeheer
SDE+	Subsidieregeling Duurzame Energieproductie
VKA	Voorkeursalternatief
VRM	Visie Ruimte en Mobiliteit
VRR	Veiligheidsregio Rotterdam
VSL	Van Swinden Laboratorium (VSL) is het nationaal meteorologisch instituut (NMI)
WGR+ regio	Wet gemeenschappelijke regelingen
WNW	De Wolff Nederland Windenergie

Bijlage II: Startdocument planMER Partiële Herziening VRM Windenergie Zuid-Holland

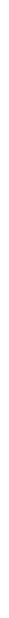

715037
27 juli 2015

STARTDOCUMENT PLANMER
PARTIËLE HERZIENING VRM
WINDENERGIE ZUID-HOLLAND

Provincie Zuid-Holland

Definitief

Postbus 579
7550 AN Hengelo
Telefoon (074) 248 99 40

Documenttitel	Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie Zuid-Holland
Soort document	Definitief
Datum	27 juli 2015
Projectnummer	715037
Opdrachtgever	Provincie Zuid-Holland
Auteur	Mariëlle de Sain, Paul Janssen, Florentine van der Wind, Pondera Consult
Vrijgave	Hans Rijntalder, Pondera Consult

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding en achtergrond	1
1.2	Plan-m.e.r.-procedure en besluitvorming	3
1.3	Initiatiefnemer, bevoegd gezag en andere overheden	4
1.4	Inspraak, advies en meedenken	4
2	Voorgenomen activiteit	6
2.1	Nut en noodzaak (doelstelling)	6
2.2	Beschrijving voorgenomen activiteit	7
3	Werkwijze milieubeoordeling	9
3.1	Vijf stappen	9
3.2	Beoordelingskader milieueffecten	10
3.3	Voorkeursalternatief	12
3.4	Leemten in kennis	12

Bijlage 1: kaart locaties

Bijlage 2: lijst met de te onderzoeken locaties

Bijlage 3: toelichting m.e.r.-procedure

1 INLEIDING

Kader 1.1 Leeswijzer

Dit eerste hoofdstuk gaat over de aanleiding van de partiële herziening Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM), de m.e.r.-procedure en het besluit dat genomen gaat worden. Hoofdstuk 2 bevat de beschrijving van de doelstelling en de locaties (de voorgenomen activiteit). De manier waarop de milieueffecten in het MER beoordeeld gaan worden (beoordelingskader), staat in hoofdstuk 3. De bijlagen zijn een lijst met de te onderzoeken locaties en de toelichting op de m.e.r.-procedure.

MER en m.e.r.

Binnen de m.e.r.-procedure worden de volgende afkortingen gebruikt: de **m.e.r.** en het **MER**. De m.e.r. duidt de procedure van milieueffectrapportage van begin tot eind aan: het onderzoek, de inspraak en alle bijkomende adviezen en dergelijke. De afkorting MER staat voor het eindproduct, het milieueffectrapport.

1.1 Aanleiding en achtergrond

Nederland heeft doelstellingen geformuleerd en in Europees verband afspraken gemaakt voor het realiseren van de opwekking van duurzame – hernieuwbare – energie. Windenergie speelt daarin een prominente rol. De provincies hebben op 31 januari 2013 een akkoord gesloten met het kabinet om ruimte te bieden aan 6.000 MW windenergie op land voor 2020. De verdeling van de doelstelling over de provincies betekent voor Zuid-Holland een taakstellend vermogen van 735,5 MW aan opgesteld vermogen windenergie in 2020. De provincie realiseert deze opgave voor een groot deel op Goeree-Overflakkee en in de Rotterdamse haven.

Locaties voormalige stadsregio Rotterdam

Voor het invullen van een deel van deze opgave is op 12 juni 2012 het Convenant realisatie windenergie stadsregio Rotterdam gesloten voor de realisatie van minimaal 150 MW opgesteld vermogen.¹ De in het convenant afgesproken te realiseren en potentiële locaties voor windenergie zijn op 9 juli 2014 vastgelegd in de verordening Ruimte behorend bij de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM). Daarnaast waren nog studielocaties opgenomen in het convenant, waarvoor nog nader onderzoek nodig was en die nog niet in de huidige VRM zijn opgenomen.

Tijdens de uitvoering van het convenant is door de stadsregio Rotterdam en de samenwerkende gemeenten geconstateerd dat een deel van de locaties (deels) niet haalbaar zijn en er nieuwe locaties nodig zijn om de provinciale taakstelling en oorspronkelijke opgave uit het convenant te halen. Hiervoor is in een proces met de regiogemeenten en de provincie, een belemmeringenonderzoek, werksessies en een marktconsultatie gekomen tot een lijst met mogelijke alternatieve locaties om de doelstelling alsnog te kunnen behalen.

¹ Getekend door gedeputeerde Staten Zuid-Holland, stadsregio Rotterdam, het havenbedrijf Rotterdam, de Natuur- en Milieufederatie Zuid Holland en de Nederlandse Windenergie Associatie.

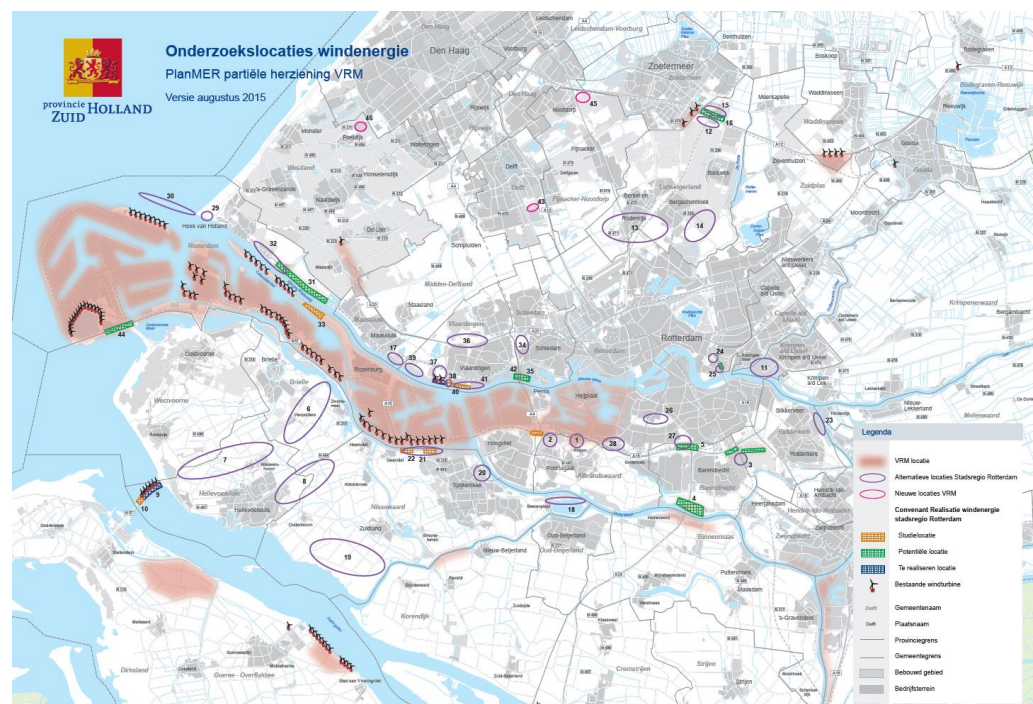
Drie kansrijke locaties in Pijnacker-Nootdorp, Delft en Westland

De Provincie Zuid Holland heeft een politiek bestuurlijke opgave voor het realiseren van 735,5 MW in 2020. Voor invulling hiervan zijn locaties nodig naast de locaties in de stadsregio, Goeree-Overflakkee, de Rotterdamse haven en bestaande / in procedure zijnde locaties in andere gebieden in Zuid-Holland. Er zijn drie nieuwe locaties aangedragen door initiatiefnemers die tijdens het proces tot besluitvorming rond de VRM in 2014 als kansrijk zijn benoemd. Voor het mogelijk maken van deze locaties is een planMER nodig en daarom wordt aangesloten bij de m.e.r. voor en partiële herziening van de VRM. Het gaat om de volgende drie nieuwe locaties: A12 Balij (gemeente Pijnacker-Nootdorp), Technopolis (gemeente Delft) en ABC Westland (gemeente Westland).

Doel partiële herziening en planMER

Doel van de aanstaande partiële herziening van de VRM en Verordening Ruimte is te komen tot de invulling van de convenantafspraken in de voormalige stadsregio Rotterdam en de opname van een drietal nieuwe locaties buiten de stadsregio Rotterdam. Gezamenlijk worden deze locaties hierna te onderzoeken locaties genoemd. De onderstaande figuur geeft de ligging van de locaties weer. In bijlage 1 is dezelfde kaart op groter formaat opgenomen. De aanduiding op de kaart van de locaties (alternatieve en nieuwe) zijn indicaties van de gebieden waar de mogelijkheid voor realisatie van windenergie in het planMER wordt onderzocht. Deze locaties zijn in deze fase van het startdocument niet exact afgebakend.

Figuur 1.1 Indicatie te onderzoeken locaties partiële herziening VRM

Bron: Provincie Zuid-Holland

Het college van Gedeputeerde Staten is de initiatiefnemer om de locaties op te nemen in een partiële herziening van de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) en is daarmee verantwoordelijk voor het opstellen van het plan-milieueffectrapport (planMER). Het planMER dient als hulpmiddel bij de besluitvorming over de VRM. De m.e.r.-procedure is toegelicht in paragraaf 1.3 en bijlage 3. Als onderdeel van de m.e.r.-procedure is dit startdocument opgesteld. Dit startdocument geeft een toelichting op het voornemen, beschrijft wat in het kader van de milieueffectrapportage (m.e.r.) onderzocht gaat worden en biedt de gelegenheid zienswijzen in te dienen op het voornemen en op de inhoud van het MER.

1.2 Plan-m.e.r.-procedure en besluitvorming

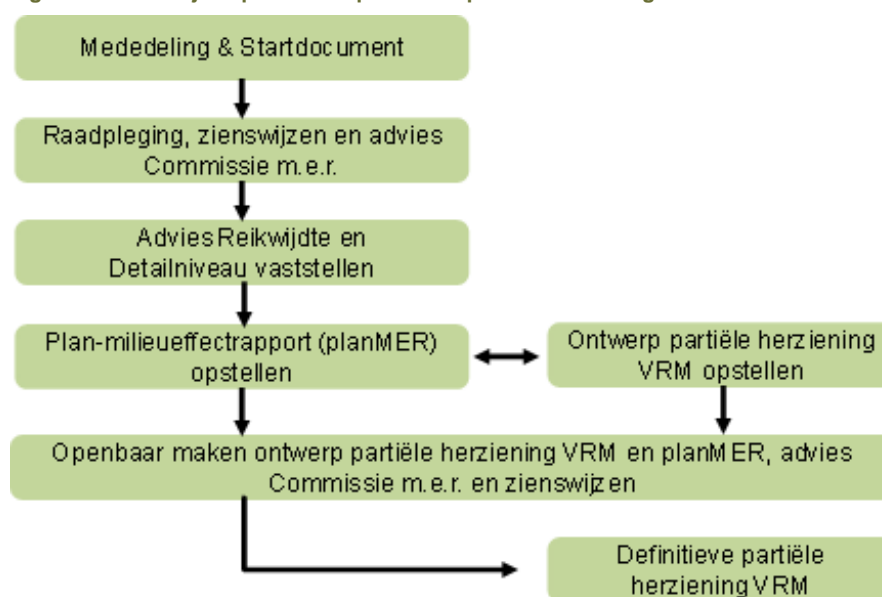
1.2.1 Plan-m.e.r.-plicht

Het doel van de m.e.r.-procedure is om milieubelangen naast andere belangen een volwaardige rol te laten spelen bij de besluitvorming. De procedure van de m.e.r. is voorgeschreven op grond van nationale en Europese wetgeving, indien sprake is van activiteiten met potentieel aanzienlijke milieueffecten. Deze activiteiten zijn opgenomen in het Besluit milieueffectrapportage dat is gebaseerd op de Wet milieubeheer. Voor de partiële herziening is categorie D22.2 uit dit besluit van toepassing waarin staat dat voor een ruimtelijk plan een planMER moet worden opgesteld indien het plan kaders stelt voor windparken met een gezamenlijk vermogen van meer dan 15 MW en/of 10 windturbines.

1.2.2 M.e.r.-procedure

Een m.e.r.-procedure bestaat uit verschillende onderdelen, waarvan het milieueffectrapport (MER) het belangrijkste is. Figuur 1.3 geeft de belangrijkste stappen weer. In bijlage 3 zijn de verschillende stappen van de m.e.r.-procedure verder toegelicht.

Figuur 1.2 Hoofdpijnen plan-m.e.r.-procedure partiële herziening VRM

De inhoudelijke vereisten aan een m.e.r. zijn vastgelegd in hoofdstuk 7 van de Wet milieubeheer. Dat houdt samengevat in dat een milieueffectrapport wordt opgesteld om de (mogelijke) effecten van het windpark op de leefomgeving, natuur en landschap van het omliggende gebied voor de afweging daarvan bij besluitvorming in beeld te brengen. Op grond van het bepaalde in de Wet milieubeheer (Wm paragraaf 7.7 en 7.9) wordt het MER door de initiatiefnemer(s) opgesteld.

1.2.3 Benodigde besluiten

Om de aanwijzing van de te onderzoeken locaties mogelijk te maken, dient een ruimtelijk besluit te worden genomen in de vorm van een partiële herziening van de VRM door Provinciale Staten van Zuid-Holland. Een partiële herziening betekent dat het deel van de VRM voor windenergie herzien wordt. Er wordt eerst een ontwerp partiële herziening, samen met het planMER, ter inzage gelegd. Na een inspraakperiode wordt, rekening houdend met de zienswijzen en adviezen van andere overheden en de Commissie voor de m.e.r., de partiële herziening definitief vastgesteld.

Na deze partiële herziening van de VRM kan voor de locaties de fase plaatsvinden van de ruimtelijke inpassing (veelal in de vorm van het opstellen of wijzigen van het bestemmingsplan), vergunningaanvragen en –verlening. Voor de onderbouwing en toetsing daarvan zijn milieueffectrapportages en onderzoeken nodig.

1.3 Initiatiefnemer, bevoegd gezag en andere overheden

Initiatiefnemer en bevoegd gezag

De initiatiefnemer voor deze plan-m.e.r.-procedure en de partiële herziening van de VRM zijn Gedeputeerde Staten van provincie Zuid-Holland. Het bevoegd gezag voor deze plan-m.e.r.-procedure en de partiële herziening van de VRM zijn Provinciale Staten van provincie Zuid-Holland. De provincie wordt in de procedure voor de m.e.r. en de partiële herziening van de VRM inhoudelijk ondersteund door de DCMR Milieudienst Rijnmond.

Te raadplegen andere overheden

Tijdens de m.e.r.-procedure en partiële herziening worden andere overheden en de partners uit het stadsregio convenant geraadpleegd. Dit zijn de betrokken gemeenten uit onder meer de stadsregio Rotterdam, waterschappen, Rijkswaterstaat, de ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu (IenM). In deze fase wordt ook de Commissie voor de m.e.r. om advies over het startdocument voor het op te stellen planMER gevraagd.

1.4 Inspraak, advies en meedenken

Dit startdocument is bedoeld om een ieder te informeren over het voornemen tot het aanwijzen van windenergielocaties met een partiële herziening van de VRM, de te onderzoeken milieueffecten en de procedures. Een ieder kan op deze notitie inspreken en zienswijzen kenbaar maken. Het startdocument zal zes weken ter inzage worden gelegd. De ontvangen inspraakreacties, adviezen van de wettelijke adviseurs en het advies van de Commissie voor de m.e.r. worden betrokken in het Advies reikwijdte en Detailniveau van het bevoegd gezag. Dit

advies wordt opgesteld door DCMR namens het bevoegd gezag, daarna vastgesteld door het bevoegd gezag en vormt het beoordelingskader voor het op te stellen milieueffectrapport.

Voor de provincie is betrokkenheid van de omgeving en belanghebbenden bij windprojecten evident. De provincie zet in op proactieve communicatie en inrichting van een zorgvuldig proces. Meer informatie hierover volgt via de website van de provincie.

2 VOORGENOMEN ACTIVITEIT

2.1 Nut en noodzaak (doelstelling)

In Europees verband heeft Nederland de taakstelling om in 2020 van het totale energieverbruik 14% aan duurzame energie te realiseren en de CO₂-uitstoot met 20% te reduceren ten opzichte van 1990. Windenergie speelt daarin een prominente rol en de doelstelling voor windenergie op land is de realisatie van 6.000 MW operationeel vermogen in 2020. Op dit moment bedraagt het opgestelde vermogen aan windenergie op land ongeveer 2.660 MW.² In september 2013 zijn deze doelstellingen bevestigd in het Energieakkoord voor duurzame groei (SER, 2013).

Bestuursakkoord IPO-Rijk en doelstelling provincie Zuid-Holland

Alle provincies hebben op 31 januari 2013 een akkoord gesloten met het kabinet om ruimte te bieden aan 6.000 MW windenergie op land. Provincies hebben gebieden aangewezen op basis van hun ruimtelijke mogelijkheden en beleid. Vooral de aanwezigheid en benutbaarheid van haven- en industriegebieden, grote wateren, grootschalige cultuurlandschappen en/of infrastructuur (waaronder waterstaatswerken) zijn voor individuele provincies daarbij doorslaggevend. De verdeling van de doelstelling over de provincies betekent voor Zuid-Holland een taakstellend vermogen van 735,5 MW.

Provinciaal beleid

Provinciale Staten hebben met het op 30 januari 2013 vaststellen van de Actualisering 2012 van de Provinciale Structuurvisie het Zuid-Hollandse windenergiebeleid verankerd in de provinciale structuurvisie en de verordening ruimte (2012). Daarmee hebben zij de basis gelegd voor het provinciaal ruimtelijk kader voor de realisatie van de Zuid-Hollandse windenergieopgave.

Het windenergie beleid uit de provinciale structuurvisie is overgenomen in de Visie Ruimte en Mobiliteit. In de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM, juli 2014) zijn de eisen vanuit windenergie en de voorwaarden vanuit landschap en ruimtelijke kwaliteit afgewogen en met elkaar in balans gebracht. Gebieden die vanuit landschappelijk, cultuurhistorisch, ecologisch of recreatief oogpunt kwetsbaar zijn, worden uitgesloten. Mede door de hoogte van moderne windturbines en daarmee gepaard gaande ruimtelijke invloed is het van belang om zoveel mogelijk in te zetten op concentratie in geschikte gebieden en versnippering over de hele provincie te voorkomen. De randvoorwaarden die hieruit voortvloeien zijn: niet in een kwetsbaar landschap, aansluiten bij lijnelementen technische infrastructuur, grootschalige scheidslijnen tussen land en water, grote bedrijventerreinen en een voorkeur voor enkelvoudige lijnopstellingen.

Convenant realisatie windenergie stadsregio Rotterdam

De stadsregio gemeenten hebben met de ondertekening van het Convenant realisatie windenergie stadsregio Rotterdam op 21 juni 2012, gezamenlijk als regio afgesproken minimaal 150 megawatt aan geïnstalleerd vermogen te realiseren voor 2020. In het convenant is vastgelegd dat partijen zich inspannen om in 2020 minimaal 100 MW aan windenergievermogen te realiseren op te realiseren en potentiële locaties. Verder is afgesproken om in 2020 additioneel minimaal 50 MW aan windenergievermogen te realiseren

²Zie <http://www.windstats.boschenvanrijn.nl>.

op studielocaties of op door partijen wenselijk geachte maar niet in dit convenant opgenomen locaties.

2.2 Beschrijving voorgenomen activiteit

Locaties voormalige stadsregio Rotterdam

Een aantal locaties uit het convenant is op dit moment in voorbereiding voor ruimtelijke procedures, zijn reeds vastgesteld of gerealiseerd (totaal 54 MW). Eind 2013 – begin 2014 is in de stadsregio geconstateerd dat voor een aantal locaties geldt dat deze óf afvallen óf dat er minder turbines te realiseren zijn door technische beperkingen. Hierdoor wordt de gezamenlijke opgave van minimaal 150 MW niet gehaald. Naar aanleiding hiervan is de stadsregio in 2014 begonnen aan een proces om te komen tot alternatieve locaties. In dit proces is een lijst met locaties samengesteld die als input kan dienen voor de herziening van de VRM. Dit is gebeurd door achtereenvolgens:

- Het doen van een belemmeringenonderzoek voor locaties, waarin technische en wettelijke belemmeringen in een GIS-systeem in beeld zijn gebracht;
- Het houden van een marktconsultatie om locaties voor de realisatie van windenergie aan te dragen;
- Het houden van ambtelijke en bestuurlijke gesprekken met als doel (gezamenlijk) vast te stellen welke locaties het meest kansrijk zijn.

Naast de bovenstaande locaties worden in het planMER ook de locaties meegenomen die in het convenant genoemd zijn als studielocatie en niet in de VRM 2014 zijn opgenomen.

Tenslotte worden in het planMER ook de locaties in de stadsregio Rotterdam meegenomen die in de huidige VRM 2014 zijn opgenomen en waarover nog geen verdere besluitvorming³ heeft plaatsgevonden. Dergelijke locaties worden niet opnieuw vastgesteld in de partiële herziening. De provincie wil alle windenergielocaties in de stadsregio Rotterdam, uit de huidige VRM en de partiële herziening, op hetzelfde niveau hebben onderzocht.

In dit document zijn voor de locaties in de stadsregio Rotterdam verschillende benamingen gehanteerd. In de onderstaande tabel is uitgelegd wat deze betekenen.

³ Dit zijn locaties waarvoor minimaal een (voor)ontwerp bestemmingsplan wordt opgesteld of reeds is vastgesteld, momenteel een m.e.r. wordt doorlopen, of waarvoor een ontwerp vergunning in afwijking bestemmingsplan is afgegeven.

Tabel 2.1 Status locaties Stadsregio Rotterdam in dit planMER

Naam	VRM status
<i>Locaties uit het convenant Stadsregio Rotterdam (2012)</i>	
Te realiseren locaties	Reeds opgenomen in VRM, worden wel onderzocht in planMER, maar niet herzien
Potentiële locaties	Reeds opgenomen in VRM, worden wel onderzocht in planMER, maar niet herzien
Studie locaties	Nog niet opgenomen in VRM, nu onderzoeken in planMER en keuze maken om al dan niet in VRM op te nemen
<i>Alternatieve locaties Stadsregio Rotterdam</i>	
Alternatieve locaties	Nog niet opgenomen in VRM, nu onderzoeken in planMER en keuze maken om al dan niet in VRM op te nemen

Drie kansrijke locaties in Pijnacker-Nootdorp, Delft en Westland

Er zijn drie locaties aangedragen door initiatiefnemers die tijdens het proces tot besluitvorming rond de VRM in 2014 als kansrijk zijn benoemd: A12 Balij (gemeente Pijnacker-Nootdorp), Technopolis (gemeente Delft) en ABC Westland (gemeente Westland). Tijdens de behandeling van de VRM in de Provinciale Staten in juli 2014 zijn deze locaties afgevallen omdat door PS is aangegeven dat er nog geen zorgvuldige afweging voor deze locaties was gemaakt. Om deze zorgvuldige afweging te kunnen maken en omdat een planMER voor deze locaties noodzakelijk is, worden ze meegenomen in het onderzoek van dit planMER.

Te onderzoeken locaties planMER

De te onderzoeken locaties in dit planMER voor de partiële herziening van de VRM zijn de alternatieve locaties, de studielocaties en de in de VRM aangewezen locaties uit het convenant van de stadsregio Rotterdam gezamenlijk met de drie locaties buiten de stadsregio. Uit het onderzoek in het MER blijkt welke locaties vanuit milieu oogpunt haalbaar zijn en kan, mede op basis van dit onderzoek, een keuze worden gemaakt voor de locaties die in de VRM worden opgenomen. Hierbij wordt gekeken welke locaties nodig zijn voor het behalen van de doelstelling en kan dus een keuze worden gemaakt waarbij ook locaties kunnen afvallen.

Locaties waar al windenergie gerealiseerd is, worden gezien als huidige situatie. Locaties die ver in de besluitvorming zijn, vallen onder de autonome ontwikkeling. Dit is gezamenlijk de referentiesituatie (zie voor uitleg hoofdstuk 3).

De locatie Alblasterdam/ Nedstaal wordt in de partiële herziening uit de VRM gehaald omdat uit onderzoek is gebleken dat het geen geschikte locaties is voor windenergie. Deze locatie wordt daarom niet meegenomen in dit planMER en wel benoemd in de partiële herziening VRM.

In bijlage 2 staat de lijst met de te onderzoeken locaties en voor een overzicht zie figuur 1.1 in paragraaf 1.1 of de kaart in bijlage 1.

3 WERKWIJZE MILIEUBEOORDELING

3.1 Vijf stappen

Voor alle locaties, zowel de bestaande en te onderzoeken locaties (zie paragraaf 2.2) gebeurt de effectbeoordeling op dezelfde manier. Het belangrijkste verschil zit hem in de besluitvorming. De locaties in de stadsregio Rotterdam die in de huidige VRM 2014 zijn opgenomen en waarover nog geen verdere besluitvorming heeft plaatsgevonden blijven gehandhaafd in de VRM (worden dus niet opnieuw vastgesteld in de partiële herziening). De overige te onderzoeken locaties worden na het planMER en afweging ten op zichte van de doelstelling in de partiële herziening van de VRM opgenomen.

De trechtering in het MER om te komen tot een goede beoordeling van de locaties en uiteindelijke keuze bestaat uit vijf stappen.

Stap 0: Verkennende belemmeringenstudie

Voor de stadsregio is reeds door de provincie op hoofdlijnen een belemmeringenstudie uitgevoerd. Daarnaast is een marktconsultatie gedaan en zijn werksessies gehouden met de verschillende gemeenten in de stadsregio. Hieruit is een groslijst samengesteld met mogelijke alternatieve locaties. Deze stap heeft reeds plaatsgevonden en wordt in het MER uitgebreid beschreven. Daarom is dit 'stap 0' genoemd.

De drie locaties buiten de stadsregio zijn aangedragen tijdens het proces VRM. De drie locaties vormen een bottum-up aangedragen initiatief, met een duidelijke lokale inbedding en context. Er worden daarom geen alternatieven onderzocht in het planMER. Het MER zal een toelichting geven op de overwegingen die een rol hebben gespeeld bij de keuze voor deze drie locaties. Voor deze locaties wordt de verkennende belemmeringenstudie uitgevoerd in het planMER op dezelfde wijze als de eerdere belemmeringenstudie. Hierbij wordt met een belemmeringenkaart op basis van wettelijke en andere (afstands)eisen de beschikbare ruimte voor windturbines in beeld gebracht. Hierbij wordt rekening gehouden met de eisen uit het provinciaal en gemeentelijk beleid voor windenergie.

Stap 1: Uitvoeren effectbeoordeling

Voor de te onderzoeken locaties wordt een effectbeoordeling gemaakt voor de milieuaspecten en criteria opgenomen in paragraaf 3.2. Deze beoordeling is deels kwalitatief en deels kwantitatief, afhankelijk van het aspect. Deze beoordeling wordt gepresenteerd in een tabel en kaart per locatie.

Stap 2: Aandachtspunten per locatie

Op basis van de effectbeoordeling wordt een lijst met aandachtspunten opgesteld per locatie. Dit kan bijvoorbeeld zijn dat er veel woningen aan een bepaalde zijde van de locatie liggen.

Stap 3: Randvoorwaarden en aanpassing begrenzing per locatie

De aandachtspunten kunnen aanleiding zijn om randvoorwaarden te benoemen per locatie of een voorstel om de begrenzing van de locatie aan te passen of misschien een locatie niet op te nemen in de partiële herziening van de VRM.

Stap 4: Vaststellen van de uiteindelijk op te nemen locaties in de VRM (het VKA)

In deze stap wordt een keuze gemaakt voor de locaties die samen kunnen leiden tot realisering van de doelstelling (de opgave in de stadsregio en de drie locaties daarbuiten). Omdat er in de vervolgfase van projectontwikkeling vrijwel altijd nog een deel van het potentieel opgestelde vermogen zal afvallen (vanwege specifieke omstandigheden op een locatie), wordt meer ruimte gereserveerd. Hiermee wordt meer zekerheid verkregen over het behalen van de doelstelling.

3.2 Beoordelingskader milieueffecten

Voor de locaties worden de effecten op verschillende milieuthema's onderzocht en beoordeeld. In onderstaande tabel is dit per thema uitgewerkt.

Het onderzoek is voornamelijk kwalitatief van aard en wordt waar mogelijk en nodig ondersteund door kwantitatieve gegevens op basis van vuistregels die voor deze locaties specifiek zijn gemaakt. Vuistregels zijn standaardafstanden gebaseerd op wet- en regelgeving zoals bijvoorbeeld opgenomen in het Handboek Risicozonering Windturbines.

Er wordt voor de beoordeling een beschrijving gemaakt van de referentiesituatie die bestaat uit de huidige situatie en autonome ontwikkelingen. Deze laatste zijn ontwikkelingen waarover de besluitvorming afgerond of waarover een ((voor)ontwerp) bestemmingsplan in procedure is ten tijde van dit planMER.

Tabel 3.1 Beoordelingskader

Aspect	Beoordelingscriterium	Beoordelingswijze
Leefomgeving (kwalitatief en kwantitatief)	Geluid	Stap 1: berekening geluidcontour L_{den} 47 en L_{den} 42 voor een referentieturbine/opstelling. Contouren vertalen naar algemene afstanden. Stap 2: aantal en ligging woningen binnen twee afstanden. Stap 3: aanduiden losliggende bebouwing (individuele woningen op minimaal 200m van een andere woning)? Heeft ander consequenties, dan aaneengesloten (lint)bebouwing of woonwijken. Stap 4: zijn mogelijke knelpunten oplosbaar met mitigerende maatregelen?
	Slagschaduw	Stap 1 en 2: idem geluid: bepaling grens wettelijke norm en uiterste grens slagschaduw. Stap 3: bekijken van de positie van zon t.o.v. windturbines en de belangrijkste woningen: veel woningen aan west en oostzijde is negatiever dan noord of zuid. Stap 4: zijn mogelijke knelpunten oplosbaar met mitigerende maatregelen?
Ecologie (kwalitatief)	Effect op beschermde gebieden (o.a. Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk)	Beoordeling op de volgende criteria: - Risico op verstoring - Risico op barrièrewerking - Risico op aanvaringslachtoffers - Mogelijk een Nbwet vergunning/passende beoordeling nodig?
	Effect op beschermde soorten (vogels en vleermuizen) tijdens aanleg- en gebruiksfase	Beoordeling op de volgende criteria: - Risico op verstoring - Risico op aanvaringslachtoffers

Aspect	Beoordelingscriterium	Beoordelingswijze
Landschap (kwalitatief)	Aansluiting bij criteria VRM	Toetsing locatie aan criteria uit VRM 2014: mogelijkheid voor herkenbare lijn/cluster opstelling, aansluiting bij infrastructuur en/of scheidslijnen, richtpunten kwaliteitskaart VRM
	Risico op interferentie	Risico op interferentie met andere windturbine locaties? Gebaseerd op afstand < 4 km, situering van de locatie/mogelijke opstelling
Cultuurhistorie & Archeologie (kwalitatief)	Effecten op cultuurhistorie (historische geografie, historische bouwkunde)	Effectbeoordeling op basis van aanwezigheid van kroonjuwelen, waardevolle verkavelingspatronen, waardevolle nederzettingen, of monumentale boerderijlinten in de cultuurhistorische waardenkaart
	Effecten op archeologie (aanwezige/verwachte archeologische waarden,	Effectbeoordeling op basis van de ligging binnen lage, middelhoge, of hoge verwachtingswaarde Indicatieve kaart van archeologische waarden (IKAW)
Veiligheid (kwalitatief en kwantitatief)	Effecten op: kwetsbare objecten en industrie, infrastructuur (wegen, waterwegen, onder- en bovengrondse transportleidingen en kabels), dijklichamen en waterkeringen	Effectbeoordeling in drie stappen: 1. Zijn de betreffende objecten aanwezig? 2. Ontstaat er een knelpunt op basis van afstanden overgenomen uit het Handboek Risicozonering Windturbines (2014)? 3. Op locaties met mogelijk knelpunt: specifiek berekenen van de benodigde afstanden voor een referentiewindturbine
	Straalpaden, vliegverkeer en radar	Effectbeoordeling op basis van vaste afstand (halve rotordiameter tot straalpad) en van aanwezigheid CNS toetsingsvlakken luchthavens / hoogtebeperkingen
Opgesteld vermogen (kwalitatief en kwantitatief)	Potentieel opgesteld vermogen (MW)	Berekening potentieel opgesteld vermogen, gebaseerd op een logische invulling van de locatie met referentie windturbines (3MW) op een onderlinge afstand van vier maal de rotordiameter
	Verwachte energieopbrengst per locatie (kWh)	Bepaling verwachte energieopbrengst op basis van verwacht aantal vollasturen (gebaseerd op de windsnelheid per gemeente, opgenomen in de SDE+ 2015)

De focus ligt op de aspecten 'geluid', 'slagschaduw', 'ecologie', 'landschap' en 'veiligheid', aangezien dit de onderwerpen zijn die het meest maatgevend en onderscheiden zijn voor de uiteindelijke (inhoudelijke) afweging.

Voor leefomgeving en veiligheid wordt aan de hand van een referentieturbine en één voorbeeldopstelling een effectbeoordeling gemaakt. Een referentieturbine is een voor de te onderzoeken locaties representatieve windturbine uit de 3MW klasse.

Voor het aspect 'ecologie' kan blijken dat voor bepaalde locaties mogelijk significant negatieve effecten kunnen optreden op Natura-2000 gebieden en een passende beoordeling nodig is. indien dit het geval is, zal deze in een afzonderlijk traject worden opgesteld. en in het planMER worden opgenomen.

Resultaat

Deze beoordeling leidt tot een kaart en beschrijving per locatie, een effectbeoordelingstabel en een overzicht van de aandachtspunten per locatie. Zo ontstaat een beeld van de kansrijkheid van de verschillende locaties en de haalbaarheid van de te behalen doelstelling die beoogd wordt met het herzien van de VRM. Deze aandachtspunten kunnen leiden tot aanpassen van de begrenzing van de locatie of eventueel het opnemen van randvoorwaarden voor de betreffende locatie in de herziening VRM.

3.3 Voorkeursalternatief

In de laatste stap (4) wordt het voorkeursalternatief gekozen. Dit voorkeursalternatief bestaat uit de locaties die uiteindelijk worden opgenomen in de VRM en gezamenlijk leiden tot het (waarschijnlijk) behalen van de beoogde doelstelling. Deze doelstelling is voor de stadsregio het realiseren van minimaal 150 MW opgesteld vermogen binnen de voormalige stadsregio gemeenten. In de stadsregio Rotterdam wordt van de in het convenant opgenomen locaties, die optellen tot 180 MW⁴, zeker 54 MW gerealiseerd. Voor het resterende deel van de doelstelling wordt gekeken naar de onderzoeksresultaten van het planMER die bestaan uit milieuargumenten en een inschatting van het aantal MW per locatie. Tevens kunnen andere bestuurlijke en maatschappelijke argumenten een rol spelen. Een deel van het aantal te realiseren MW en locaties staan in de huidige VRM.

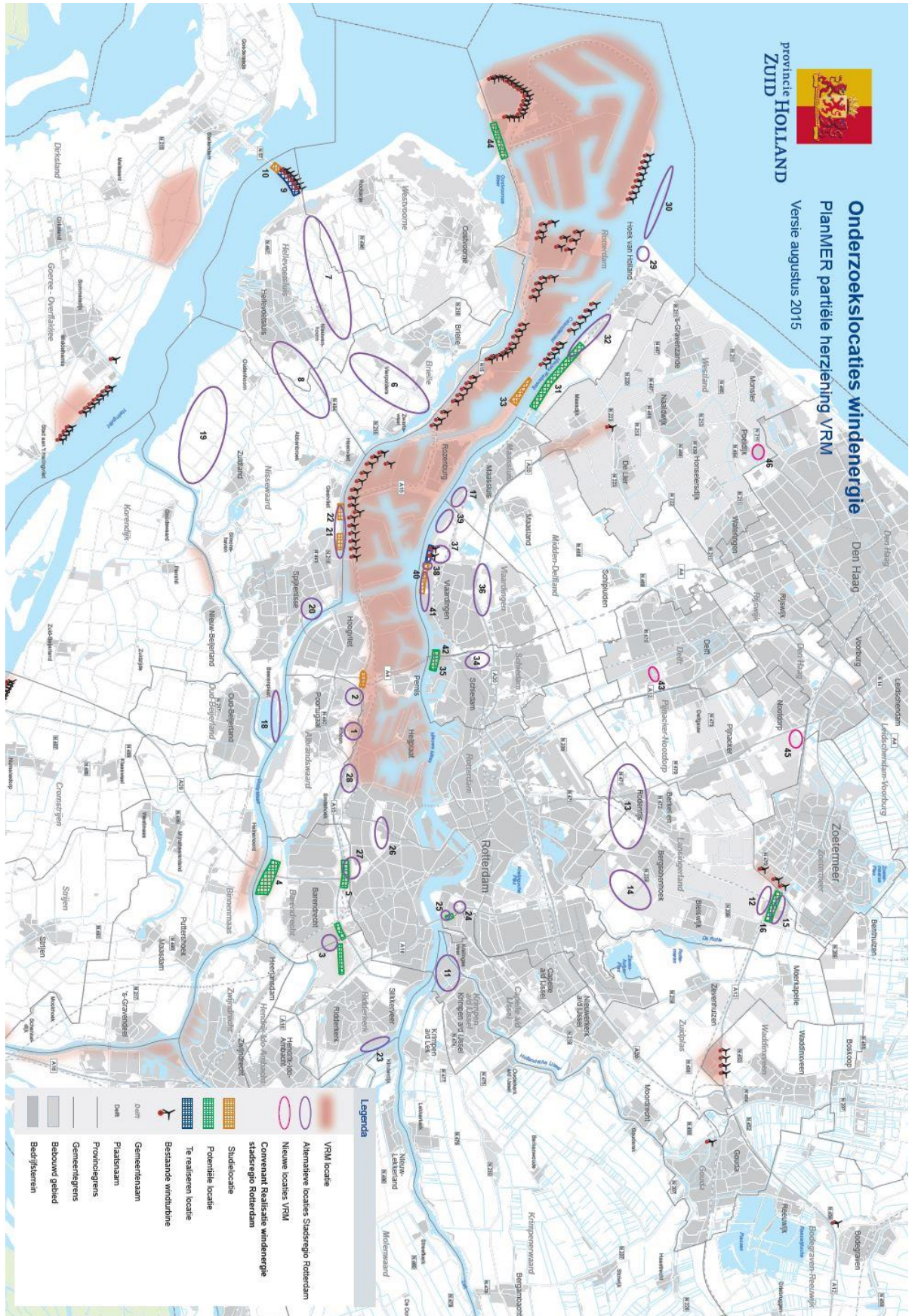
Voor de drie locaties buiten de stadsregio geldt dat wanneer het onderzoek laat zien dat de locaties uit milieu oogpunt uitvoerbaar blijken, ze onderdeel uitmaken van het VKA.

3.4 Leemten in kennis

In het planMER wordt een paragraaf leemten in kennis opgenomen waarin is aangegeven welke informatie bij het opstellen van het MER niet beschikbaar was en welke betekenis dit heeft voor de beschrijving van de milieueffecten en de besluitvorming. Het doel hiervan is om aan te geven in hoeverre ontbrekende of onvolledige informatie van invloed is op de voorspelling van milieugevolgen en op de hieruit gemaakte keuzes.

⁴ Omdat in de vervolgfase van individuele projecten in de praktijk blijkt dat veelal minder vermogen wordt gerealiseerd per locatie, vanwege specifieke lokale omstandigheden, is in het convenant 30 MW aan extra locaties opgenomen dan strikt noodzakelijk voor het halen van de doelstelling. Hiermee wordt meer zekerheid verkregen over het daadwerkelijk halen van de doelstelling.

BIJLAGE 1 KAART LOCATIES

BIJLAGE 2 OVERZICHT TE ONDERZOEKEN

LOCATIES

Locaties binnen de voormalige stadsregio Rotterdam

Nr	Gemeente	Naam locatie	Status locatie
1	Albrandswaard	Distripark Eemhaven	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
2		Bos Valckenstein/Beneluxplein	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
3	Barendrecht	Oost 2 (diagonaal op terrein)	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
4		Heinenoord	In VRM opgenomen
5		Vaanplein	In VRM opgenomen
6	Brielle	N57 oostkant (langs weg)	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
	Capelle ad IJssel	Nvt	
7	Hellevoetsluis	N57	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
8		Kickersbloem 3 (industrieterrein) / Kanaal door Voorne	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
9		Haringvlietdam Noord (upgrade)	In VRM opgenomen
10		Haringvlietdam Noord verlenging upgrade	Niet in VRM, studielocatie in convenant, opnemen in VRM
11	Krimpen a d IJssel	Stormpolder	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
12	Lansingerland	Verruiming locatie Prisma/Bleizo (ten zuiden van de A12)	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
13		Bedrijventerrein Oudeland	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
14		Ten noorden van het lage en hoge Bergse Bos	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
15		Verruiming Prisma/Bleizo (ten noorden van de A12)	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
16		Prisma/Bleizo	In VRM opgenomen
17	Maassluis	Langs water, bedrijventerrein/kerkhof	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
18	Nissewaard	Beerenplaat	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
19		Zuidrand	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
20		Halfweg	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
21		Verruiming Spijkenisse Hartel	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
22		Hartel Oost	Niet in VRM, studielocatie in convenant, opnemen in VRM
23	Ridderkerk	Industrieterrein Ridderhaven – Donkersloot	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie

Nr	Gemeente	Naam locatie	Status locatie
24	Rotterdam	Tegenover' Rivium 1	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
25		Tegenover' Rivium 2	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
26		Ahoy	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
27		Vaanplein	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
28		Poort van Charlois	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
29		Hoek van Holland (alternatief)	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
30		Hoek van Holland de pier	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
31		Verlengde nieuwe waterweg	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
32		Stenaterrein	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
33		Rozenburg Landtong	In VRM opgenomen
34		Schiedam	Vijfsluizen
35	Beneluxtunnel Schiedam		In VRM opgenomen
36	Vlaardingen	Broekpolder, A20 Noordzijde	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
37		Vergulde hand West	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
38		Koggehaven	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
39		Oeverbos	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
40		Scheurstrook	Niet in VRM opgenomen, Alternatieve locatie
41		't Scheur	Niet in VRM, studielocatie in convenant, opnemen in VRM
42		Beneluxtunnel Vlaardingen	In VRM opgenomen
43	Westvoorne	Noordzeeboulevard	In VRM opgenomen, deels autonome ontwikkeling

Locaties buiten de voormalige stadsregio Rotterdam

Nr	Gemeente	Naam locatie	Status
44	Delft	Technopolis	Niet in VRM opgenomen, Nieuwe locatie
45	Pijnacker Nootdorp	A12 de Balij	Niet in VRM opgenomen, Nieuwe locatie
46	Westland	ABC Westland	Niet in VRM opgenomen, Nieuwe locatie

BIJLAGE 3 TOELICHTING M.E.R.-PROCEDURE

Algemeen m.e.r.-procedure

Het doel van milieueffectrapportage (m.e.r.) is om het milieubelang een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming over activiteiten met mogelijk belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu. Een m.e.r. is altijd gekoppeld aan de besluitvorming over een specifiek plan of project. De procedure¹ bestaat uit een aantal stappen, deze zijn voor de m.e.r.-procedure voor de partiële wijziging VRM windenergie hierna beschreven.

Openbare kennisgeving en indienen zienswijzen

Het voornemen om een (ruimtelijk) plan op te stellen en waarvoor een m.e.r.-procedure wordt doorlopen moet door het bevoegd gezag openbaar worden aangekondigd, inclusief:

- De ter visie legging van de stukken, in dit geval het startdocument, en waar en wanneer dit gebeurt;
- De mogelijkheid om zienswijzen over het voornemen in te dienen (en aan wie, op welke wijze en op welke termijn);
- Of een Passende beoordeling op grond van de Natuurbeschermingswet wordt opgenomen in het planMER.

Raadpleging adviseurs en betrokken bestuursorganen over reikwijdte en detailniveau

Provincie raadpleegt de wettelijke adviseurs en de overheidsorganen die bij de voorbereiding van het plan moeten worden betrokken over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Dit gebeurt aan de hand van het Startdocument en hiervoor wordt een termijn van zes weken gehanteerd. Deze raadpleging gebeurt gelijktijdig met de tervisielegging.

Het bevoegd gezag kan ervoor kiezen een advies van de Commissie m.e.r. over reikwijdte en detailniveau te vragen. Dit is in deze fase niet verplicht.

Vaststellen reikwijdte en detailniveau van het MER

De resultaten van de raadpleging en adviezen en eventuele zienswijzen worden verwerkt in een door de provincie vast te stellen Advies Reikwijdte en Detailniveau voor het planMER.

Opstellen MER

Op basis van dit Advies wordt een milieueffectrapport opgesteld. In het planMER worden de verschillende locaties voor windenergie onderzocht. Hieraan is geen wettelijk termijn verbonden.

Ter inzage leggen MER en raadpleging Commissie voor de m.e.r.

Het MER wordt (bij voorkeur) gelijktijdig met het ontwerp besluit (partiele wijziging VRM) ter inzage gelegd (openbaar gemaakt). Het MER wordt ook voor een toetsingsadvies aan de Commissie voor de m.e.r. verzonden (verplichte advisering). Hiervan wordt openbaar kennisgegeven.

¹ Er is een beperkte en een uitgebreide m.e.r.-procedure. Welke procedure van toepassing is, hangt af van het project. Voor de partiële wijziging VRM windenergie is de uitgebreide procedure van toepassing.

Zienswijzen indienen

Iedereen kan zienswijzen indienen op het MER en het ontwerp-besluit. De termijn is daarvoor zes weken vanaf het moment dat de stukken ter inzage zijn gelegd.

Advies Commissie voor de m.e.r.

De Commissie voor de m.e.r. geeft een toetsingsadvies over de inhoud van het MER. Indien gewenst kunnen zienswijzen bij de advisering worden betrokken (niet verplicht).

Definitief besluit

Het bevoegd gezag (PS) stelt de partiële wijziging van de VRM vast. Daarbij geeft het bevoegd gezag aan hoe rekening is gehouden met de in het MER beschreven milieugevolgen, eventuele zienswijzen en het advies van de Commissie voor de m.e.r. Ook wordt aangegeven hoe en wanneer er monitoring en evaluatie plaatsvindt.

Bekendmaking van het besluit

Het besluit wordt bekend gemaakt. Ook wordt het besluit medegedeeld aan de adviseurs, de betrokken overheidsorganen en degenen die zienswijze hebben ingediend.

Evaluatie

Het bevoegd gezag evalueert de werkelijk optredende milieugevolgen en neemt zo nodig maatregelen om de gevolgen voor het milieu te beperken. Omdat het in dit geval over een MER voor een plan gaat en in de vervolgfase voor de projecten nader onderzoek wordt uitgevoerd, wordt deze randvoorwaarde naar die fase doorgeschoven.

Bijlage III: Nota van Beantwoording

Nota van Beantwoording

Startdocument planMER Partiële herziening VRM Windenergie Zuid-Holland

**Behorende bij het Advies Reikwijdte en Detailniveau voor het MER
Partiële herziening VRM Windenergie Zuid-Holland**

Vastgesteld op 10 mei 2016 door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland

Inhoudsopgave

1.	Inleiding en leeswijzer	4
2.	Algemeen beleid en visie	6
2.1	<i>Beleidskader</i>	6
2.2	<i>Aantal locaties en opgave in opgesteld aantal MW</i>	8
3.	Nut en Noodzaak windenergie	11
4.	Economische effecten	13
5.	Inspraak, participatie en draagvlak	14
5.1	<i>Inspraak en communicatie</i>	14
5.2	<i>Participatie</i>	15
5.3	<i>Draagvlak</i>	16
6.	Procedure en proces	17
6.1	<i>Procedure en proces</i>	17
6.2	<i>Beoordelingskader en methodiek</i>	19
7.	Thema's MER.....	21
7.1	<i>Hinder in woon- en leefomgeving</i>	21
7.2	<i>Geluid</i>	22
7.2.1	<i>Geluid algemeen, wet- en regelgeving</i>	22
7.2.2	<i>Geluidberekening</i>	24
7.2.3	<i>Laagfrequent geluid</i>	24
7.2.4	<i>Geluidhinder</i>	25
7.2.5	<i>Cumulatie van geluid en invloed op stille gebieden</i>	25
7.2.6	<i>Consequenties MER m.b.t. geluid</i>	26
7.3	<i>Slagschaduw</i>	26
7.4	<i>Veiligheid</i>	27
7.5	<i>Kwetsbare gebieden</i>	27
7.6	<i>Natuur/ Ecologie</i>	28
7.7	<i>Landschap en cultuurhistorie</i>	28
7.8	<i>Recreatie</i>	29
8.	Locaties	30
8.1	<i>Locatiespecifieke aspecten</i>	30
8.1.1	<i>Locatie 1: Albrandswaard; Distripark Eemhaven</i>	30
8.1.2	<i>Locatie 2: Albrandswaard; Bos Valckenstein/Beneluxplein</i>	30
8.1.3	<i>Locatie 3, 4 en 5: Barendrecht</i>	30
8.1.4	<i>Locatie 6, 7 en 8: Voorne-Putten</i>	31
8.1.5	<i>Locatie 9 en 10: Hellevoetsluis; Haringvlietdam Noord upgrade en verlenging</i>	33
8.1.6	<i>Locatie 11: Krimpen aan de IJssel; Stormpolder</i>	33
8.1.7	<i>Locatie 17: Maassluis; langs water, bedrijventerrein/ kerkhof</i>	34
8.1.8	<i>Locatie 18: Nissewaard; Beerenplaat</i>	34
8.1.9	<i>Locatie 19: Nissewaard; Zuidrand</i>	35
8.1.10	<i>Locatie 20: Nissewaard; Halfweg</i>	36
8.1.11	<i>Locatie 21 en 22: Nissewaard; Verruiming Spijkenisse Hartel en Hartel Oost</i>	36

8.1.12	Locatie 23: Ridderkerk; Industrieterrein Ridderhaven-Donkersloot	37
8.1.13	Locatie 25: Tegenover Rivium 2.....	37
8.1.14	Locatie 28: Rotterdam; Poort van Charlois	38
8.1.15	Locatie 29, 30, 31 en 32: Cluster Hoek van Holland	38
8.1.16	Locatie 33: Rotterdam; Rozenburg Landtong	39
8.1.17	Locatie 34 en 35: Schiedam	39
8.1.18	Locatie 36: Vlaardingen; Broekpolder, A20 Noordzijde.....	39
8.1.19	Locatie 38, 39 en 40: Vlaardingen; Koggehaven, Oeverbos, Scheurstrook	40
8.1.20	Locatie 43: Westvoorne; Noordzeeboulevard	40
8.1.21	Locatie 44: Technopolis.....	40
8.1.22	Locatie 45: de Balij	41
8.1.23	Locatie 46: ABC Westland.....	43
8.1.24	Consequenties MER locaties	43
8.2	<i>Aangedragen uit te breiden en nieuwe locaties</i>	44
8.2.1	Verruiming locaties Startdocument.....	44
8.2.2	Nieuwe locaties binnen de voormalige Stadsregio.....	44
	Polder Schieveen Rotterdam	44
8.2.3	Nieuwe locaties buiten de voormalige Stadsregio.....	44
	Heron Oostpunt	45
	Mariapolder (Hoeksche Waard)	45
	Binnenmaas	45
	Papemeer, Leiden	45
	RijnGouwe, Alphen aan de Rijn	45
	Kweldamweg Sliedrecht, Parallelweg Sliedrecht, Beemd­polder en Gorinchem-Noord.....	45
	Krimpenerwaard	45
	Knibbelweg in Zevenhuizen	45
	Evides.....	45
8.2.4	Overige locaties	46
8.2.5	Consequenties MER locaties	46
	Bijlage A: Lijst van gebruikte afkortingen	47
	Bijlage B: Lijst met indieners (geanonimiseerd)	48
	Bijlage C: Aantal ingediende zienswijzen per locatie	52
	Bijlage D: Aantal unieke zienswijzen per thema.....	54

1. Inleiding en leeswijzer

Inleiding

De gezamenlijke provincies hebben met het Rijk afgesproken om 6.000 MegaWatt (MW)¹ aan windenergie op land te realiseren voor 2020. Voor Zuid-Holland is de afspraak om hiervan 735,5 MW te realiseren. De provincie staat aan de lat om dit ruimtelijk mogelijk te maken. Dit doet zij in haar Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) en de bijbehorende Verordening Ruimte. Op dit moment zijn nieuwe locaties nodig om met name in de voormalige Stadsregio Rotterdam aan de doelstellingen te voldoen.

Advies Reikwijdte en Detailniveau

Om deze planherziening mogelijk te maken is het doorlopen van een zogenaamde m.e.r.-procedure wettelijk verplicht, met als doel de milieubelangen een volwaardige rol te laten spelen in de besluitvorming. De m.e.r.-procedure bestaat uit verschillende onderdelen (zie bijlage 3 van het Startdocument), waaronder het vaststellen van het *Advies Reikwijdte en Detailniveau (ARD)*. In dit advies geeft het bevoegd gezag, Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, de inhoudelijke eisen aan waaraan het nog op te stellen MER moet voldoen.

Deze Nota van Beantwoording (NvB) vormt onderdeel van het ARD. De Commissie m.e.r. en de Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit Zuid-Holland (PARK) hebben in deze fase advies uitgebracht in het kader van het op te stellen ARD.

Het college van Gedeputeerde Staten (GS) is de initiatiefnemer om de locaties op te nemen in een partiële herziening van de VRM. Deze locaties worden onderzocht op geschiktheid voor windenergie in een plan-milieueffectrapport (planMER). De onderzoeksopzet van het planMER is beschreven in het Startdocument, dat Provinciale Staten van Zuid-Holland (PS) hebben vastgesteld op 16 september 2015.

De partiële herziening van de VRM windenergie maakt het mogelijk dat gemeenten bestemmingsplannen kunnen vaststellen ten behoeve van de realisatie van de aangewezen windlocaties. De invulling en ontwikkeling van de locaties wordt aan de markt overgelaten. Aangezien de exacte invulling (locatie, aantal en type turbines) van de locaties in een latere fase plaatsvindt, zijn specifieke berekeningen in dit MER niet aan de orde. Zo vinden er geen geluidsmetingen op gevels of tellingen van slachtoffers (vogels) plaats. De beoordeling van de locaties in het MER is grotendeels kwalitatief van aard, waarbij aan de hand van relatieve scores (+ en -) inzicht wordt gegeven in de mogelijk optredende milieueffecten. Voordat kan worden overgegaan op de realisatie van windturbines op een locatie zal een nieuwe locatiespecifieke procedure moeten worden gestart.

Brede energieagenda

Het beleid voor windenergie van de provincie Zuid-Holland is neergelegd in de Nota intensivering energiebeleid van 2014. De inspanningen van de provincie zijn onder andere gericht op de realisatie van bovengenoemd aantal van 735,5 MW windcapaciteit in 2020 in Zuid-Holland. Deze capaciteit berust op een landelijke afspraak tussen rijk, provincies en gemeenten (voortvloeiend uit het Nationaal Energie Akkoord) en de realisatie van deze taakstelling is dan ook een gezamenlijke opgave van deze partijen. De provincie is primair verantwoordelijk voor het ruimtelijk vastleggen van locaties. Daartoe dient ook de voorgenomen aanpassing van de VRM.

De provincie bereidt op dit moment een nieuwe energieagenda voor, waarin het energiebeleid op een aantal aspecten (zoals het gebruik van restwarmte, energiebesparing, innovatie, stimulering lokale initiatieven) wordt geïntensiveerd. Tevens komt een revolverend energiefonds beschikbaar waarmee innovatieve ontwikkelingen op het gebied van energieopwekking en –besparing ondersteund kunnen worden. De energieagenda wordt na de zomer vastgesteld door (PS).

Zienswijzen

In de periode van 3 november tot en met 14 december 2015 was het mogelijk zienswijzen in te dienen op het *Startdocument planMER Partiële Herziening VRM Windenergie Zuid-Holland*. Bij de terinzagelegging van dit Startdocument bleken drie locaties niet goed op de kaart te zijn ingetekend. Het gaat om de locaties: A12 Balij (Pijnacker-Nootdorp), Technopolis (Delft) en Halfweg (Nissewaard). Daarom is de periode van indienen van zienswijzen voor deze drie locaties met vier weken verlengd, tot en met 12 januari 2016.

¹ De lijst met gebruikte afkortingen is terug te vinden in bijlage A.

Gedurende de periode van terinzagelegging inclusief de verlenging, heeft de provincie in totaal 376 unieke zienswijzen en adviezen ontvangen afkomstig van en/of ondertekend door 4.020 personen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en/of overheden. Om het grote aantal zienswijzen goed te kunnen beantwoorden, zijn de zienswijzen samengevat per thema en in deze NvB beantwoord. De NAW-gegevens (naam, adres en woonplaats van de indiener) zijn daarbij weggelaten. Op grond van de Wet bescherming persoonsgegevens is het niet toegestaan dat dergelijke NAW-gegevens elektronisch beschikbaar komen. Overheden en bedrijven zijn wel als zodanig genoemd, omdat het hier geen individueel persoon betreft. In bijlage B is een geanonimiseerd overzicht van de indieners opgenomen.

Leeswijzer

Voor de leesbaarheid van het document zijn termen de eerste keer voluit geschreven, daarna worden afkortingen gebruikt. De lijst met afkortingen is opgenomen in bijlage A.

De binnengekomen zienswijzen zijn samengevat en geordend naar thema. Deze thema's komen terug in de hoofdstukindeling van deze NvB. Hoofdstuk 2 tot en met 6 bevatten algemene thema's zoals het beleid, nut en noodzaak, economische aspecten, procedure, proces, participatie en draagvlak.

Hoofdstuk 7 bevat inhoudelijke thema's zoals die worden onderzocht in het MER, onder andere hinder, geluid en natuur. Tot slot bevat hoofdstuk 8 de locatiespecifieke inbreng en in paragraaf 8.2 worden aangedragen locaties besproken. Voor een overzicht van het aantal ingediende zienswijzen per locatie of per thema, wordt verwezen naar respectievelijk bijlage C en D.

Per thema is een samenvatting van de ingebrachte zienswijzen op dat punt opgenomen gevolgd door de beantwoording. Omdat veel zienswijzen ingaan op meerdere thema's kan de beantwoording van één zienswijze in diverse hoofdstukken terugkomen, bijvoorbeeld in een paragraaf over geluid algemeen (paragraaf 7.2.1) en onder locatiespecifieke punten (paragraaf 8.1).

2. Algemeen beleid en visie

2.1 Beleidskader

Samenvatting

Verschillende indieners vragen zich af hoe de doelstelling voor windenergie wordt vertaald in een ruimtelijke visie en in het aanwijzen van locaties voor windturbines. Daarnaast wordt gevraagd om het locatieonderzoek uit te breiden tot heel Zuid-Holland. Nu lijkt buiten de Rotterdamse regio alleen te zijn gekeken naar locaties waarvoor zich een initiatiefnemer heeft gemeld en dat hoeft niet te leiden tot de beste locaties. In plaats van gespreide locaties voor windenergie zou de provincie moeten kiezen voor een geconcentreerde plaatsing. Ook wordt geopperd om de windturbines alleen op zee te plaatsen in plaats van op land.

In het Startdocument wordt gesteld dat een groot deel van de windturbines op Goeree-Overflakkee wordt gerealiseerd maar er wordt verder niet meer op Goeree-Overflakkee ingegaan. De indiener zou dit graag toegelicht zien.

Enkele indieners gaan in op bestuurlijke afspraken. Zo wordt er voorgesteld om niet op zoek te gaan naar nieuwe locaties om de 150 MW uit het convenant te realiseren omdat de Stadsregio Rotterdam niet meer bestaat en de toenmalige bestuurders er niet meer op aangesproken kunnen worden. Destijds zou een onjuiste inschatting zijn gemaakt. Voor de locaties buiten de stadsregio geven indieners aan dat het onduidelijk is of er alternatieven worden onderzocht.

Er wordt gevraagd naar het beleid van de Provincie Zuid-Holland in het kader van 'maatwerk', door bijvoorbeeld de norm voor de plaatsing van windturbines te verleggen naar 600 meter van omliggende bebouwing, in navolging van de Provincie Noord-Holland, om zo de hinder van geluid en slagschaduw te beperken.

Gemeenten vragen om ondersteuning in het proces richting Rijkswaterstaat (RWS) en Waterschappen voor het realiseren van bestaande convenantlocaties.

Antwoord

De gezamenlijke provincies hebben met het Rijk afgesproken om 6.000 MW aan windenergie op land te realiseren in 2020. Daarnaast gaat het Rijk, uiterlijk in 2023, 4.450 MW op zee realiseren. Van de 6.000 MW te realiseren windenergie op land ligt in de provincie Zuid-Holland een taakstelling van 735,5 MW aan opgesteld vermogen in 2020². Bij de realisatie van deze opgave houdt zij rekening met de bescherming van de mens, het milieu, het landschap en de natuur. In het provinciale windenergiebeleid zijn, mede op basis van (landschappelijk) onderzoek, ruimtelijke randvoorwaarden ontwikkeld, die weer hebben geleid tot locaties waar windparken in beginsel mogelijk zijn. Hieronder staat de lijn die in opeenvolgende beleidsnota's is vastgelegd:

- Nota Wervel (2003 en 2006)
- Nota Energiebeleid in Uitvoeringsperspectief (2009)
- Nota Wervelender (2011)
- Provinciale Structuurvisie (2011) en de actualisatie 2012 (2013)
- Nota Intensivering Energiebeleid Zuid-Holland (2014)
- Visie Ruimte en Mobiliteit, Verordening Ruimte, Programma Ruimte (2014)

Overheden in Zuid-Holland zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor de realisatie van de taakstelling van 735,5 MW in 2020. Een groot deel van de opgave wordt gerealiseerd via convenanten en overeenkomsten tussen provincie en gemeenten. In het Havenconvenant is vastgelegd dat in de Rotterdamse haven 300 MW wordt gerealiseerd. De structuurvisie voor Goeree-Overflakkee maakt 225 MW mogelijk. Dit vermogen is ook ruimtelijk mogelijk gemaakt in de vigerende VRM en komt daarom niet terug in deze herziening. In het convenant met de voormalige stadsregio Rotterdam is 150 MW te realiseren vermogen overeengekomen. Ook met diverse andere gemeenten zijn overeenkomsten getekend voor de realisatie van windenergie.

² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/inhoud/windenergie>

Voormalige stadsregio Rotterdam

Op 12 juni 2012 is het 'Convenant realisatie windenergie stadsregio Rotterdam' gesloten voor de realisatie van minimaal 150 MW opgesteld vermogen. Bij het opstellen van het convenant zijn door gemeenten locaties aangedragen die (indicatief) optellen tot 180 MW met het oog op het afvallen van locaties in latere projectfasen. Bij het opstellen van het convenant zijn op verzoek van gemeenten eerder beoogde locaties afgefallen (bv Zuidland) aangezien verwacht werd dat deze niet nodig zouden zijn om de doelstelling te halen.

Op 1 januari 2015 heeft de Provincie Zuid-Holland, conform afspraken, de coördinatie van de uitvoering van het convenant overgenomen. Dit als gevolg van opheffen van de WGR+ regio's zoals de stadsregio Rotterdam. Om de afstemming over de uitvoering van de regionale duurzaamheidsagenda van de stadsregio voort te zetten hebben de gemeenten uit de stadsregio Rotterdam, behalve Rotterdam, zich in 2015 verenigd in de Alliantie Duurzaam Rijnmond. Medio 2015 hebben de gemeenten uit de voormalige stadsregio nogmaals bevestigd zich met elkaar in te willen zetten voor de realisatie van de huidige technisch mogelijke locaties uit het 'Convenant realisatie windenergie stadsregio Rotterdam'.

De convenantpartners zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor uitvoering van de afspraken. De locaties uit het convenant zijn door de provincie vastgelegd in de Visie Ruimte en Mobiliteit 2014 (VRM). De aanleiding voor het onderzoek dat nu wordt opgestart, de voorgenomen wijziging van de VRM, is de constatering dat met de aangewezen locaties in het convenant van de voormalige stadsregio de doelstelling van 150 MW niet wordt gehaald. Gemeenten hebben in bestuurlijke afspraken vastgelegd te zoeken naar alternatieve locaties binnen de stadsregio met als doel de gezamenlijke doelstelling van 150 MW alsnog te halen. Vanuit dit startpunt worden nu door de provincie de locaties binnen de stadsregio onderzocht in een MER. Dit resulteert in een beoordeling per locatie en beslisinformatie voor het vastleggen van de locaties in de partiële herziening van de VRM windenergie.

De voorgenomen aanpassing van de VRM wordt bewust beperkt tot het gebied van de voormalige stadsregio Rotterdam (en twee losse locaties daarbuiten, zie hierna). De reden hiervoor is dat de provincie verwacht dat met de aan te wijzen alternatieve locaties, aangevuld met de overige locaties die reeds in de VRM zijn aangewezen, de in het convenant afgesproken 150 MW in 2020 behaald kan worden. Er is geen aanleiding om op dit moment de plaatsingsvisie voor de gehele provincie te herzien. Het is niet uitgesloten dat op basis van de nieuwe Energieagenda van de provincie (najaar 2016) op langere termijn zal worden besloten het ruimtelijk beleid in lijn te brengen met de gevolgen van de energietransitie (ruimtelijke consequenties van (rest)warmtewinning en -levering, zonne-energie en zonnevelden, nieuwe initiatieven windenergie, etc.).

Locaties Delft, Pijnacker-Nootdorp en Westland (buiten de stadsregio)

De ontwikkeling van grote windturbines is niet mogelijk op plekken die niet in de VRM zijn aangewezen. Drie initiatiefnemers van windenergie hebben, in het traject tot vaststelling van de VRM 2014, verzocht om ruimte te krijgen voor de ontwikkeling van windenergie op door hen voorgestelde locaties. In een bespreking met PS in juli 2014 is destijds door PS aangegeven dat de drie locaties nog onvoldoende waren onderzocht om op te nemen in de VRM. Naar aanleiding daarvan is besloten om de locaties in Delft (Technopolis) en Pijnacker-Nootdorp (A12-Balij) nader te onderzoeken in het nu uit te voeren MER. Besloten is de locatie ABC Westland niet te onderzoeken in het MER (zie paragraaf 8.1.23). Deze locaties zijn dus niet de resultante van een bredere regionale locatieafweging; er worden nu geen alternatieven onderzocht.

Overig

Voor de plaatsing van windturbines past de provincie Zuid-Holland geen bovenwettelijke maatregelen toe. Afstanden tot woningen worden niet vastgelegd in beleid. Het afgeven van een vergunning berust op de regelgeving uit het Activiteitenbesluit en de mogelijkheid tot het opleggen van maatwerkvoorschriften aldaar benoemd.

De provincie Zuid-Holland biedt ondersteuning en is ook in de toekomst bereid om ondersteuning te bieden op bestuurlijk niveau ten behoeve van de realisatie van de windenergieopgave.

Historie ontwikkeling windenergie in stadsregio Rotterdam.

Op 21 juni 2012 is de ambitie van de voormalige stadsregio Rotterdam voor de realisatie van 150 MW aan windenergie vastgelegd in het convenant 'realisatie windenergie stadsregio Rotterdam'. Vanaf de ondertekening van het convenant zijn de gemeenten, onder coördinatie van de stadsregio Rotterdam, gestart met de uitvoering. Realisatie van een aantal van de convenantlocaties bleek echter technisch ingewikkeld. In 2013 is in het portefeuillehouders overleg Groen, Ruimtelijke Ordening en Milieu (GROM) van de stadsregio Rotterdam, geconstateerd dat de opgave van 150 MW niet gehaald kon worden en is - in overleg met de provincie - besloten op zoek te gaan naar alternatieve locaties. Gemeenten hebben tot september 2014 de tijd gekregen om zelf met alternatieve locaties te komen. In september 2014 was geen lijst met alternatieven aangereikt door de gemeenten en is besloten gemeenten meer tijd te geven en gezamenlijk verder onderzoek te doen naar mogelijk alternatieve locaties, resulterend in een input voor de herziening van de Visie Ruimte en Mobiliteit medio 2015. Om alternatieve locaties te vinden is ruim gezocht in de hele stadsregio. Locaties zijn in beeld gebracht middels:

- a) het belemmeringenonderzoek,
- b) een workshop voor gemeentebesturen duurzaamheid en RO,
- c) een marktconsultatie via NWEA (belangenorganisatie van de windenergiesector)
- d) een uitvraag bij gemeenten voor burgerinitiatieven.

De uitkomst van het gezamenlijke proces, de lijst met alternatieve locaties, is conform de afspraak voorgelegd aan het GROM. Het GROM heeft deze lijst voor kennisgeving aangenomen en deze locaties worden nu verder onderzocht in het MER. Tijdens ditzelfde overleg van het GROM is besloten in te zetten op de realisatie van de bestaande - technisch mogelijke - locaties uit het convenant.

De alternatieve locaties worden in het MER langs dezelfde meetlat gelegd (zie beoordelingskader in het Startdocument, tabel 3.1), net als de eerder in het convenant opgenomen locaties (voor zover deze nog niet gerealiseerd zijn of al ver in het vergunning/ruimtelijk proces zijn). De totale lijst met te onderzoeken locaties is in het Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie opgenomen.

2.2 Aantal locaties en opgave in opgesteld aantal MW

Samenvatting

Diverse gemeenten en belangenorganisaties steunen de ambitie van de provincie voor de inzet op schone, lokaal opgewekte toekomstbestendige energie. Gezien de doelstelling van 735,5 MW, wordt het verzoek gedaan om meer ruimte te reserveren dan enkel de taakstelling. Er wordt gesteld dat vaak blijkt dat er minder turbines in een bepaald gebied passen dan gepland. Indieners achten het van belang om meer ruimte te reserveren om met de omgeving in gesprek te kunnen gaan over de invulling en niet voor het maximaal mogelijk aantal windturbines in een gebied te gaan. Het wordt raadzaam geacht om een lijst met reservegebieden mee te nemen in het MER, mits deze op een goede manier worden ingepast en de economische gevolgen op de omgeving worden meegewogen. Daarbij wordt regelmatig verwezen naar de gemaakte regionale afspraken en doelstellingen op het gebied van duurzaamheid.

Daarnaast geven enkele gemeenten juist aan dat het aanwijzen van reservelocaties tot onrust leidt. De gemeenteraden van Brielle, Hellevoetsluis, Nissewaard en Westvoorne zetten in op het realiseren van de bestaande convenantlocaties. Nader onderzoek naar alternatieve locaties vinden zij niet gewenst. Regio Voorne-Putten geeft aan niet de taakstelling van andere subregio's over te willen nemen.

Voor de locaties Vaanplein en Heinenoord zijn eerder geen milieueffectonderzoeken uitgevoerd. Mocht het MER uitwijzen dat deze locaties niet haalbaar zijn dan moeten ze uit de VRM worden verwijderd, volgens de indieners.

De Nederlandse Wind Energie Associatie (NWEA) verzoekt GS om duidelijk aan te geven of de locaties die eerder opgenomen zijn in de VRM gehandhaafd blijven en dat de aanvullende MER voor de partiële herziening van de VRM windenergie geen effect heeft op reeds opgenomen VRM-locaties. De gemeente Zwijndrecht heeft in haar zienswijze verzocht om één of meerdere alternatieve locaties op te nemen in de VRM als alternatief voor de bestaande windlocatie Groote Lindt, waarmee ook aan

de doelstelling uit de overeenkomst tussen gemeente en provincie kan worden voldaan (indicatief is voor deze locatie uitgegaan van 6 MW).

Antwoord

De term 'reservelocaties' die in een aantal zienswijzen en adviezen wordt gehanteerd, suggereert dat in de VRM locaties met een verschillende prioriteit zullen worden aangewezen, maar dat is op dit moment niet aan de orde. Zoals gesteld in paragraaf 3.1 van het Startdocument zal waarschijnlijk wel extra ruimte gereserveerd (overprogrammering) moeten worden om meer zekerheid te hebben over het behalen van de doelstelling van 150 MW binnen de voormalige stadsregio. De ervaring met de eerdere locaties geeft daar ook aanleiding toe. De mate van keuzevrijheid in het aanwijzen van locaties is afhankelijk van de resultaten uit het MER en de inschatting van de haalbaarheid van de locaties. Daarbij wordt aangesloten bij paragraaf 2.3 in het advies van de Commissie m.e.r.

Voor het MER is het issue overprogrammering niet relevant aangezien bij de effectbeoordeling elke locatie op dezelfde wijze wordt behandeld. Voor alle gemeenten in de voormalige stadsregio geldt dat er geen specifieke opgave per gemeente ligt. Het convenant van de stadsregio kent nog een openstaande regionale opgave voor de regio in totaliteit. Alle locaties worden gelijkwaardig onderzocht en op hetzelfde informatieniveau gebracht, waarbij de resultaten uit het MER als input dienen voor de afweging richting het voorkeursalternatief (VKA). Bestaande locaties uit de VRM staan hierbij niet ter discussie, tenzij blijkt dat ze milieutechnisch onhaalbaar zijn. Onderzochte locaties die uit milieutechnisch oogpunt niet haalbaar blijken, zullen niet worden opgenomen in de partiële herziening van de VRM.

Zwijndrecht wordt in de gelegenheid gesteld om parallel aan de VRM-procedure zelf onderzoek te doen naar mogelijke alternatieve locaties binnen de gemeente. Uit dit proces zal moeten blijken of er sprake is van één of meerdere bestuurlijk gedragen alternatieven die in plaats van de locatie Grote Lindt in de VRM kunnen worden opgenomen. De uitbreiding is opgenomen in de verbeelding op de kaart, zie bijlage IV van de ARD.

Economisch rendement windenergie

Samenvatting

Een enkele indiener constateert dat duidelijk is geworden dat het economisch rendement van windmolens niet positief uitvalt en vraagt in dat verband of er in het convenant 'realisatie windenergie Stadsregio Rotterdam' een uitsluitingsclausule is opgenomen die afwijken van het convenant toestaat op het moment dat blijkt dat windmolens bij het wegvallen van overheidssubsidie verliesgevend zouden zijn.

Antwoord

Windenergie is op dit moment één van de meest kosteneffectieve duurzame energiebronnen. Een uitsluitingsclausule is niet opgenomen in het convenant. Er wordt niet afgeweken van de afspraken in het convenant. Zie hoofdstuk 3 voor een toelichting op nut en noodzaak van windenergie.

Kleinere initiatieven

Samenvatting

Enkele indieners doen het verzoek om ook te kijken naar kleinere initiatieven van bedrijven en bewoners (bijvoorbeeld de ontwikkeling van één windmolen al dan niet als onderdeel van een groter windpark), zodat zij ook kunnen profiteren van het rendement van windenergie. Dit kan volgens de indiener het draagvlak vergroten.

Antwoord

Het MER ten behoeve van de partiële herziening van de VRM richt zich op het beoordelen en mogelijk maken van de locaties zoals deze zijn opgenomen in de VRM en het Startdocument. Nieuwe kleinschalige initiatieven zijn mogelijk als onderdeel van de aangewezen locaties in de VRM. In het kader van de Energieagenda wordt gekeken of en hoe de provincie binnen haar rol burgerinitiatieven, waaronder voor wind, kan ondersteunen.

Locaties op kaart

Samenvatting

Er zijn diverse vragen gesteld over de verbeelding op de kaart en de aanduiding van locaties als studielocatie of alternatieve locatie. Zo wordt opgemerkt dat een nieuw te ontwikkelen windmolen op

bedrijventerrein Vlietzone langs de A4 niet als bestaand op de kaart wordt vermeld. Daarbij is de opmerking gekomen dat de afbakening van de stadsregio voor buitenstaanders niet duidelijk is.

Antwoord

In het Startdocument zijn de huidige VRM-locaties en het gehele Rotterdamse havengebied met rode vlekken aangegeven en daarmee bieden deze gebieden in het geheel de mogelijkheid tot het ontwikkelen van windenergie. Deze kaart zal in het MER verduidelijkt worden. Eveneens zal een kaart met de afbakening van de voormalige stadsregio worden opgenomen. De windmolen op het bedrijventerrein Vlietzone wordt in het MER ingetekend. Tot slot maakt het voor het onderzoek geen verschil of een locatie de titel studie- dan wel alternatieve locatie heeft.

Consequenties MER

In het MER wordt het kaartmateriaal aangepast en verduidelijkt. De overige ingediende zienswijzen over dit thema leiden niet tot aanpassing van de onderzoeksopzet van het MER.

3. Nut en Noodzaak windenergie

Samenvatting

Een groot aantal indieners vraagt om een nadere onderbouwing van de keuze voor windenergie; windturbines worden als achterhaald en uitontwikkeld gezien en er is twijfel over de CO₂-reductie. Men verwacht van de overheid meer inzet op innovatieve vormen van energie met een beter rendement en minder impact op de gezondheid en leefomgeving zoals zonne-energie, aardwarmte, blue energy, getijdenenergie en *SheerWind*.

Volgens een aantal indieners zou de provincie het gesprek met het Rijk moeten aangaan om de middelen voor windenergie te verleggen naar innovatieve ontwikkelingen. Inwoners geven aan dat, hoewel de provincie haar windenergiedoelstelling haalt, dit ten koste gaat van hun leefomgeving. Anderzijds roepen voorstanders bestuurders op om ambitieus in te zetten op het ontwikkelen van windenergielocaties.

Antwoord

Energie is onmisbaar en onze behoefte aan energie stijgt. Om die energie op te wekken gebruiken we al decennia lang fossiele brandstoffen. Deze hebben veel nadelen, onder andere milieuvervuiling en bovendien raken ze op. Het gebruik van meer, in eigen land opgewekte, schone energie maakt ons onafhankelijker van het buitenland, heeft een positieve invloed op ons milieu en op de concurrentiepositie van bedrijven en daarmee onze economie. De provincie stimuleert de noodzakelijke overgang naar een schone, betaalbare en toekomstbestendige energievoorziening. Verschillende energiebronnen en technologieën zijn hiervoor nodig. Windenergie op land levert hieraan een onmisbare bijdrage. Windenergie levert momenteel een relatief goedkope en efficiënte vorm van groene stroom.

Alle provincies tezamen hebben met het Rijk afgesproken om 6.000 MW aan windenergie op land te realiseren in 2020. Het Zuid-Hollandse aandeel is 735,5 MW. Dit is het vermogen van bestaande en nieuwe windturbines samen. Deze afspraak heeft het college van Gedeputeerde Staten (GS) opnieuw onderstreept in hun hoofdlijnenakkoord van mei 2015.

Naast de inzet op windenergie stimuleert de provincie het opwekken van energie uit energiebronnen als warmte (aard- en restwarmte), water (via een getijdencentrale en osmose) en biomassa. De provincie werkt mee aan het realiseren van een warmtenet in Zuid-Holland en is betrokken bij de getijdencentrale in de Brouwersdam en Blue Energy in Katwijk. Met deze inzet kiest het college van GS voor het benutten van energievormen die nu betaalbaar en realiseerbaar zijn én ondersteunt het college innovatieve energietoepassingen voor de toekomst.

Zonne-energie is sterk in opkomst, maar momenteel nog duurder dan windenergie. Ook het 'energetisch rendement' is op dit moment gunstiger voor wind dan voor zon. Dit ligt voor particulieren anders, hier is de ontwikkeling van zonnepanelen wel een goed alternatief.

De VRM richt zich alleen op conventionele turbines. In de eerste drie tot zes maanden levert een windturbine evenveel energie op als de productie en bouw heeft gekost. Daarna levert de turbine nog 15 tot 20 jaar lang schone, CO₂-vrije energie³.

Het effect van windenergie op de leefomgeving is afhankelijk van waar de windturbines worden geplaatst. De milieueffecten worden middels dit MER en in een later stadium op projectniveau, onderzocht.

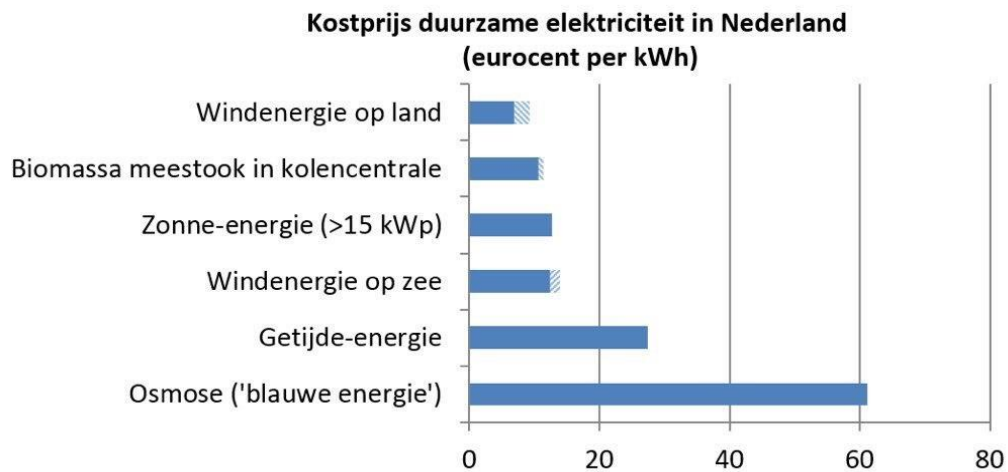
Voor alle vormen van energie is rijkssubsidie nodig om het rendabel te krijgen, ook voor niet duurzame bronnen zoals een kolencentrale. Fossiele energie krijgt indirect steun van de overheid.

Windenergie op land is momenteel één van de meest kosteneffectieve wijzen om hernieuwbare energie te produceren, zie figuur 1. Door middel van de Subsidieregeling Duurzame Energieproductie (SDE+) stimuleert het ministerie van Economische Zaken de ontwikkeling van een duurzame energievoorziening in Nederland vanwege de positieve kanten van duurzame energieopwekking. De regeling maakt het voor marktpartijen en (non-profit) instellingen mogelijk om onder andere windenergieprojecten op land rendabel te exploiteren.⁴

³ Natuur en Milieu, <https://www.natuurenmilieu.nl/themas/energie/projecten-energie/windenergie-op-land/windenergie-op-land-q-a/>

⁴ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | maart 2016 Publicatienummer: RVO-219-1501/BR-DUZA
<http://www.rvo.nl/sites/default/files/2016/02/Brochure%20SDE%202016.pdf>

Figuur 1: Kostprijs duurzame elektriciteit in Nederland

Bron: ECN eindadvies basisbedragen SDE+ 2016; Voor wind op zee: ministerie van economische zaken: maximum tenderbedrag 'Borssele' 12,4 c/kWh en kosten TenneT netwerk op zee 1,5 ct/kWh

Consequenties MER

In het MER zal een nadere toelichting komen op nut en noodzaak van windenergie. Daarnaast zal worden ingegaan op de opbrengst en CO₂-reductie.

4. Economische effecten

Planschade

Samenvatting

Een groot deel van de indieners legt een relatie tussen overlast ten gevolge van windturbines en een waardedaling van onroerende zaken zoals woningen en kantoorpanden. Meermaals wordt een percentage van 12,5 genoemd als mogelijke waardedaling.

Veel indieners die overlast en economische schade verwachten geven aan planschade te zullen gaan verhalen. Er wordt dan ook verzocht om een toelichting op de procedure rondom planschadeclaims en aan te geven welke voorzieningen hieromtrent worden geboden. Er wordt aangegeven niet akkoord te gaan met de voorgestelde 'planschadeovereenkomst'.

Er wordt gesteld dat planschadeprocedures de burger veel geld kosten omdat een fors deel van de schade voor rekening van de burger blijft.

Antwoord

Het MER gaat in op de milieueffecten van het voornemen tot plaatsing van windturbines (zowel in de aanleg- als in de exploitatiefase). De herziening van de structuurvisie en de provinciale Verordening is op grond van de wet geen planschade veroorzakend besluit. Daarom kan deze zienswijze op dit punt niet leiden tot aanpassingen in het besluit of proces. Wat betreft de procedure voor planschade wordt verwezen naar de provinciale website waar de informatie over dit aspect binnenkort zal worden beschreven.

Maatschappelijke Kosten Baten Analyse (MKBA)

Samenvatting

Er wordt gesteld dat de negatieve effecten van windturbines, zoals verminderde aantrekkelijkheid van het gebied, van invloed zijn op de inkomsten uit recreatie en toerisme. Er wordt dan ook diverse keren verzocht om de economische effecten mee te nemen in het afwegingskader. Er wordt gesteld dat een MKBA met daarin de effecten op de grondwaarden onderdeel moet uitmaken van de onderbouwing.

De financiering van windenergie met enorme subsidies wordt ter discussie gesteld; een goede kostenbatenanalyse ontbreekt.

Er wordt aangegeven dat windenergie wordt gezien als een kans voor verduurzaming van de bedrijfsvoering en verbeterde concurrentiepositie.

Antwoord

De keuze voor windenergie is eerder gemaakt in afspraken met het Rijk, door college van GS en door het ondertekenen van het convenant voor de voormalige stadsregio. Deze keuze staat niet meer ter discussie. Er wordt een aparte notitie voorkeursalternatief (VKA) opgesteld. Die zal gericht zijn op ruimtelijke en landschappelijke effecten. Economische effecten zoals op toerisme en de beleving van recreatie worden niet onderzocht. Er wordt geen maatschappelijke kostenbatenanalyse gedaan. Voor de vraag over subsidies en nut en noodzaak van windenergie wordt verwezen naar hoofdstuk 3.

Risico bereikbaarheid en veiligheid haven

Samenvatting

Er worden vragen gesteld over hoe de bereikbaarheid en leveringszekerheid van het havengebied wordt gegarandeerd bij mogelijke schade aan infrastructuur vanwege een incident met een windturbine. Dergelijke incidenten kunnen ongekende maatschappelijke en financiële gevolgen hebben.

Er worden zorgen geuit over de negatieve effecten van plaatsing van windturbines –onder andere geluid- op de exploitatie- en bedrijfsinvesteringsmogelijkheden nabij de westelijke kant van Hartel Oost en Distripark Eemhaven.

Antwoord

Het thema veiligheid wordt besproken in paragraaf 7.4. Effecten op kwetsbare objecten in de haven worden meegenomen, zie tabel 3.1 van het Startdocument. Economische aspecten van veiligheid worden niet behandeld in het MER.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen over economische effecten leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

5. Inspraak, participatie en draagvlak

5.1 Inspraak en communicatie

Proces van inspraak

Samenvatting

Veel indieners hebben bezwaar tegen de wijze waarop het proces van inspraak is verlopen. Er wordt aangegeven dat de informatievoorziening niet volledig was en dat enkele belanghebbenden niet tijdig zijn geïnformeerd, bijvoorbeeld door het verschuiven van een locatie op een kaart. Er zijn diverse opmerkingen over de informatieavonden waarbij wordt aangegeven dat deze niet duidelijk, niet objectief en niet belangeloos zijn geweest.

Een indiener geeft aan ervan uit te gaan dat er met betrekking tot het proces van zienswijzen zorgvuldigheid en een goede betrokkenheid van belanghebbenden wordt georganiseerd. Meerdere indieners doen de oproep om belanghebbenden goed en volwaardig in het proces te betrekken.

Antwoord

In de informatievoorziening is benoemd dat windturbines de leefomgeving beïnvloeden. Juist daarom heeft de provincie ervoor gekozen om de omgeving actief te informeren. Belanghebbenden zijn onder meer via brieven, de website van de provincie en advertenties in huis-aan-huisbladen geïnformeerd over de start van de m.e.r.-procedure. Iedereen is in de gelegenheid gesteld om zienswijzen in te dienen op het Startdocument. Dit is ook ruimschoots gedaan, gezien de hoeveelheid reacties (4020 stuks) die zijn binnengekomen. Daarnaast zijn er 11 informatieavonden georganiseerd, plus één extra avond in Zoetermeer, die allen goed zijn bezocht. De provincie herkent zich dan ook niet in de geschetste tekortkomingen uit de zienswijzen. De informatieavonden waren bewust dusdanig opgezet dat zoveel mogelijk kon worden gesproken over de lokale situaties. Er waren ruim voldoende medewerkers van de provincie, de DCMR milieudienst Rijnmond en het onderzoeksbureau Pondera aanwezig om beleids- en technische vragen te beantwoorden. Ook was er informatie beschikbaar om mee te nemen.

In de vervolgfase zal het ontwerp van de gewijzigde Visie Ruimte en Mobiliteit en de Verordening Ruimte samen met het MER ter inzage worden gelegd. Dan is er nogmaals een gelegenheid voor eenieder om zienswijzen in te dienen. Na de vaststelling van de herziening van de VRM en de Verordening Ruimte door PS is geen beroep mogelijk.

Communicatie en klankbordgroep

Samenvatting

Er wordt diverse keren gevraagd om de communicatie te verbeteren, bijvoorbeeld door het opstellen van een communicatieplan met daarin duidelijkheid over het proces van omgevingscommunicatie, consultatie en planparticipatie. Verder zijn er vragen over de rol en invloed van de klankbordgroep en de marktconsultatie. Men is benieuwd wat hier de uitkomsten van zijn en op welke wijze deze worden meegenomen in het proces.

Enkele indieners geven aan blij te zijn met de inzet op proactieve communicatie en de inrichting van het zorgvuldige proces. Echter, in het MER ontbreekt informatie over omgevingscommunicatie- en consultatie en planparticipatie.

Antwoord

Om inwoners te betrekken heeft de provincie ondersteunend aan het ruimtelijk spoor ook een maatschappelijk spoor opgezet. Binnen de voormalige stadsregio is in dat spoor een klankbordgroep opgezet waar vertegenwoordigers van belanghebbende organisaties aan deelnemen, zoals gemeenten, Havenbedrijf Rotterdam, Natuur- en milieufederatie Zuid-Holland, de Coöperatieve Vereniging van Nederlandse duurzame burger energie coöperaties (ReScoopNL) en de Vereniging van omwonenden van windenergie (NLVOW). De klankbordgroep staat onder leiding van een externe, onafhankelijke voorzitter.

De rol van de klankbordgroep bestaat uit het uitwisselen van informatie, feedback geven en het leveren van input voor diverse stappen en afwegingen in het proces van de provincie. Ook de aanpak van de communicatie wordt besproken in de klankbordgroep en daarnaast in het regionale bestuurlijk overleg met gemeenten. Verslagen van de klankbordgroepbijeenkomsten worden op de website van de provincie geplaatst.

De provincie voert tevens gesprekken met energiecoöperaties om betrokkenheid bij en lokaal eigenaarschap van energie-initiatieven te vergroten.

Voor de twee locaties buiten de voormalige stadsregio geldt dat er samen met de initiatiefnemers van de locaties en de gemeenten gekeken wordt op welk moment en op welke wijze belanghebbenden betrokken zullen worden.

De basis informatievoorziening presenteert de provincie via de webpagina www.zuid-holland.nl/locatieswindenergie. Via deze webpagina zijn relevante beleidsdocumenten, verslagen van de klankbordgroep, nieuwsberichten en informatie over processtappen vindbaar. Er staat tevens een verwijzing op naar de digitale nieuwsbrief over de herziening VRM windenergie, waarop een ieder zich kan abonneren.

Markconsultatie

Samenvatting

Indieners vragen op welke wijze de markconsultatie bij NWEA heeft plaatsgevonden en wat de kaders waren die de provincie heeft gesteld. Tevens vragen zij welke output, behoudens de beoogde projectlocaties, door de provincie wordt meegenomen naar aanleiding van deze markconsultatie.

Antwoord

Om tot een goede lijst van alternatieve locaties in de voormalige stadsregio Rotterdam te komen is een proces met de regiogemeenten en de provincie gestart. In een technisch belemmeringenonderzoek, werksessies met gemeenteambtenaren en een marktconsultatie is men gekomen tot een lijst met mogelijke alternatieve locaties om de eerder gestelde doelstelling van 150 MW alsnog te kunnen halen.

Voor de marktconsultatie is een uitvraag gedaan bij de leden van de commissie wind op land van NWEA. Uit deze marktconsultatie zijn 11 locaties naar voren gekomen. Deze locaties zijn op dezelfde manier beoordeeld als de locaties in het belemmeringenonderzoek en dit resulteerde in het opnemen van acht van deze locaties in het Startdocument.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen over inspraak en communicatie leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

5.2 Participatie

Samenvatting

Meerdere indieners vragen hoe men in de ontwikkeling van een locatie kan participeren. Zo zijn er vragen over welke richtlijnen en voorwaarden met betrekking tot de inzet van participatie en draagvlak worden voorgeschreven aan initiatiefnemers en of er een gedragscode is.

Er wordt ook diverse keren verzocht om belanghebbenden en buurgemeenten goed te betrekken bij de onderzoeken en het proces, evenals de netbeheerder en de beheerder van Rijksinfrastructuur. Indieners geven aan dat burgercoöperaties een bijdrage kunnen leveren aan lokale betrokkenheid en aan verbetering van het draagvlak voor windenergie.

Volgens een enkele indiener ligt de focus van het plan op ruimtelijke inpassing en criteria voor milieu en leefomgeving, maar wordt op de belangrijke rol van participatie en draagvlak bij omwonenden en de rol van burgercoöperaties niet ingegaan. De gedragscode NWEA is als onderdeel van de uitvoering van het Energieakkoord opgesteld, doel daarvan is onder andere het vroegtijdig betrekken van bewoners. De rol van burgercoöperaties is van belang om de betrokkenheid van omwonenden (onder andere bij de uitvoering van de gedragscode) vorm te geven. Indieners geven aan dat de provincie hiervoor in het beleid expliciet ruimte moet maken, waarbij de focus zich niet hoeft te beperken tot windenergie maar ook kan worden verbreed naar zonne-energie en energiebesparing. Enkele indieners geven aan dat zij zien dat de provincie het belang van de rol van burgercoöperaties onderkend door het aangaan van gesprekken en dialoog en door de ingestelde klankbordgroep.

Antwoord

De door de provincie gehanteerde werkwijze is in lijn met de gedragscode die in november 2014 door NWEA, de Natuur- en Milieufederaties, de Stichting Natuur & Milieu en Greenpeace Nederland ondertekend is. Minister Kamp heeft in zijn appreciatiebrief - mede namens IPO - ten aanzien van deze gedragscode verklaard dat alle betrokken overheden het belang van draagvlak en participatie onderkennen en hiernaar zullen handelen in hun rol van bevoegd gezag.⁵

⁵ Brief Gedeputeerde Veldhuijzen aan PS van 20 januari 2015

De uitgangspunten van de gedragscode hebben betrekking op het project als geheel, van planvorming tot exploitatiefase. De manier waarop participatie vorm krijgt is maatwerk en per fase verschillend. De provincie onderkent het belang van de omgeving en burgers in het realiseren van windturbineparken. Via de Energieagenda onderzoekt zij hoe zij energiebreed burgers, omgeving en coöperaties een positie kan geven in deze processen.

In de huidige fase van het MER bestaat participatie vooral uit deelname aan het proces en de planvorming. Pas zodra gemeenten de aangewezen windlocaties in hun bestemmingsplannen gaan opnemen en een initiatiefnemer een locatie gaat ontwikkelen, kunnen er mogelijkheden voor financiële participatie worden geboden. De verantwoordelijkheid voor de invulling daarvan ligt dan bij de desbetreffende gemeente en ontwikkelaar.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen met betrekking tot participatie leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet voor het MER.

5.3 Draagvlak

Samenvatting

In veel zienswijzen wordt geconstateerd dat er onvoldoende bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak is voor de realisatie van windturbines. Er worden vragen gesteld over wat de provincie gaat doen om het draagvlak te vergroten en er wordt verwezen naar hoe de provincie Noord-Holland omgaat met participatie en draagvlak in relatie tot windturbines. Ook wordt opgemerkt dat financiële compensatie van omwonenden kan helpen om het draagvlak te vergroten.

Er wordt door enkele indieners gesteld dat er niet aan het “bottom-up” principe wordt voldaan als er geen lokaal draagvlak is. Het aanwezig zijn van een initiatiefnemer voor de ontwikkeling van een locatie is volgens enkele indieners niet hetzelfde als “bottom-up”.

Antwoord

Het MER focust op het gelijkwaardig in kaart brengen van de milieueffecten met bijbehorende aandachtspunten per locatie. Nader (locatie)onderzoek biedt inzicht in de voorwaarden waaronder een locatie haalbaar is. Het goed betrekken van de omgeving en een goede invulling van financiële participatie in het locatiespecifieke vervolgproces kan bijdragen aan draagvlak. Het is aan het bevoegde gezag en aan de initiatiefnemer om hier onderling goede afspraken over te maken.

Bottom-up heeft betrekking op de relatie tussen de aangedragen locatie en een specifieke initiatiefnemer en betekent niet automatisch dat er een relatie is met draagvlak. De aspecten draagvlak en het standpunt van de gemeenten spelen voor de definitie bottom-up geen rol.

Consequenties MER

Onderzoek naar draagvlak voor locaties is geen onderdeel van het MER. De ingediende zienswijzen over draagvlak leiden niet tot aanpassingen in de onderzoeksopzet van het MER.

6. Procedure en proces

6.1 Procedure en proces

Samenvatting

In een aantal zienswijzen wordt gesteld dat niet voor iedereen duidelijk is in welke fase het proces zich bevindt en op welke documenten men kan reageren. Een enkele keer wordt gevraagd naar de mogelijkheid om bezwaar in te dienen en/of naar de rechter te stappen. De juridische mogelijkheden voor burgers in het ruimtelijk spoor worden door de indieners als zeer beperkt ervaren. De verantwoordelijkheid voor de afweging van alle belangen ligt volgens hen bij het provinciebestuur. Er wordt verzocht om meer inspraak en het democratische principe wordt in twijfel getrokken; bestuurders slaan volgens sommige indieners geen acht op het ontbreken van steun voor windenergie vanuit de burgers.

Een aantal indieners uit hun twijfel over de zorgvuldigheid waarmee naar de inbreng wordt gekeken; zo zijn ontvangstbevestigingen niet of heel laat verstuurd. Meerdere zienswijzen gaan in op het proces rondom de locatie A12-Balij, waarbij indieners aangeven dat ze te laat zijn geïnformeerd en er te weinig reactietijd was. Diverse indieners vragen om een onafhankelijk advies en betrokkenheid van onafhankelijke deskundigen. Een aantal indieners verzoekt om een nauwkeurig proces om de hinder van Geervliet en Heenvliet te voorkomen.

Meerdere indieners vragen om een heldere beschrijving van het beoordelingsproces; ze vragen zich af op welke manier de milieueffecten, het maatschappelijk proces en bestuurlijke overwegingen worden afgewogen. Diverse gemeenten vragen om betrokkenheid in het afwegingskader richting het voorkeursalternatief.

Antwoord

De keuze voor windenergie is eerder gemaakt in afspraken met het Rijk, door colleges van GS en door het ondertekenen van het convenant voor de voormalige stadsregio en deze keuze staat niet meer ter discussie.

De VRM is het provinciale kader voor de aanwijzing van geschikte locaties voor windenergie. Zoals blijkt uit paragraaf 1.2 van het Startdocument bevindt het planproces om te komen tot de aanwijzing van deze nieuwe locaties zich nog in een vroeg stadium (zie processchets hoofdstuk 1). Het gepubliceerde Startdocument waarop eenieder zijn of haar zienswijze kon geven, is de eerste formele stap in het planproces. Op het ontwerp van de partiële herziening VRM kunnen in een volgende fase opnieuw zienswijzen worden ingediend.

Er is geen beroep mogelijk tegen het besluit tot vaststelling van de herziene VRM door PS. Onder het begrip VRM worden gerekend de Visie ("structuurvisie"), de Verordening Ruimte en het Programma Ruimte. Tegen de structuurvisie staat geen beroep open omdat deze op de zgn. "negatieve lijst" van artikel 8.5 Algemene wet bestuursrecht (Awb) staat. Ook tegen de Verordening staat geen beroep open omdat deze algemene regels bevat, waartegen conform de wet nooit beroep open staat.

De structuurvisie is een strategisch beleidsdocument dat alleen bindend is voor de provincie Zuid-Holland zelf. De structuurvisie biedt aan de provincie wel de basis om actie te ondernemen wanneer een gemeente een besluit neemt dat in strijd is met het provinciaal ruimtelijk beleid.

De Verordening is wel bindend voor gemeenten; deze zijn gehouden de in de Verordening aangewezen locaties windenergie op te nemen in hun bestemmingsplan. Bij de vaststelling van het bestemmingsplan en de verlening van de vergunning kunnen belanghebbende bezwaar maken en beroep instellen.

Door het grote aantal zienswijzen als reactie op het Startdocument MER is er in veel gevallen vertraging ontstaan bij het (tijdig) verzenden van de ontvangstbevestigingen. Voor inspraak wordt verwezen naar hoofdstuk 5.

Windpark Hartelbrug II Geervliet en Heenvliet

In de zienswijzen worden veel verwijzingen gemaakt naar de gevoerde procedure voor het windpark Hartelbrug II in de gemeente Rotterdam, nabij de kernen Geervliet en Heenvliet. Het staat niet ter discussie dat in de formele vergunningprocedure voor dat windpark in 2011 een fout is gemaakt door het ontwerpbesluit niet bekend te maken in de buurgemeenten. Dit heeft geleid tot vernietiging van de omgevingsvergunning door de rechtbank, die daarbij overigens ook heeft aangegeven dat het windpark wel mocht worden afgebouwd en in gebruik mocht worden genomen. De gemeente Rotterdam bereidt op dit moment een nieuwe omgevingsvergunning voor. In de loop van 2016 zal de omgeving daarover worden geïnformeerd, inclusief de mogelijkheden om bezwaar te maken. Los van de vernietiging van de oorspronkelijke vergunning om procedurele redenen, is van belang dat het windpark zoals het nu in bedrijf is, voldoet aan de geldende wet- en regelgeving en er concreet zicht is op legalisatie. Daarom kan het betreffende windpark momenteel wel in bedrijf zijn en kan worden gesteld dat er geen sprake is van een directe relatie tussen de fout in de vergunningprocedure en de door de omgeving ervaren hinder.

Een belangrijk verschil tussen de nu lopende procedure om tot nieuwe locaties voor windenergie te komen en het proces dat heeft geleid tot de aanwijzing van de bestaande locatie van windpark Hartelbrug II nabij Geervliet en Heenvliet is dat er nu al op het niveau van de provinciale structuurvisie een zorgvuldig en transparant proces wordt gevoerd met een formele planm.e.r.-procedure ten behoeve van de ruimtelijke besluitvorming, aangevuld met een breder maatschappelijk spoor, zie ook hoofdstuk 5. Anders dan bij de aanwijzing van de eerdere windlocaties in de voormalige stadsregio wordt nu in een veel eerder stadium een breder maatschappelijk proces gevoerd met de omgeving. Daarnaast stimuleert de provincie gemeenten en ontwikkelaars om bij de concrete ontwikkeling van windparken op de aangewezen locaties voldoende aandacht te besteden aan participatie en draagvlak.

In de huidige fase zijn de wettelijke verplichtingen om de omgeving bij de beleidsvoorbereiding te betrekken redelijk beperkt. Niettemin heeft de provincie, vanwege de mogelijke impact van het voornemen op het woon- en leefklimaat van de inwoners van het gebied, er voor gekozen om de wettelijke verplichtingen aan te vullen met een aantal vrijwillige elementen:

- een ruime zienswijzeperiode voor het Startdocument;
- het organiseren van een groot aantal inloopavonden verspreid in het plangebied;
- en het inschakelen van de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.).

Bovendien is parallel aan de formele ruimtelijke planprocedure een informeel maatschappelijk spoor gestart, waarin gedurende het hele plantraject een dialoog wordt gevoerd met maatschappelijke organisaties, medeoverheden en initiatiefnemers. Gemeenten worden eveneens betrokken via het bestuurlijke spoor.

Aan de verschillende verzoeken om onafhankelijk advies in te winnen in deze m.e.r.-procedure wordt, zoals ook in het Startdocument is beschreven, invulling gegeven door op verschillende momenten advies te vragen aan de Commissie m.e.r. en PARK (zie tekstkaders op volgende pagina). In deze fase is advies gevraagd over de reikwijdte en detailniveau, zie ARD. Zodra het MER gereed is, brengt de Commissie m.e.r. een wettelijke verplicht toetsingsadvies uit.

Commissie m.e.r.

De Commissie m.e.r. is een bij wet ingesteld onafhankelijk adviesorgaan waarvan de samenstelling en werkwijze wettelijk zijn vastgelegd (Wet milieubeheer, artikelen 2.17 t/m 2.24). Per project waarover de Commissie m.e.r. om advies wordt gevraagd, stelt zij een werkgroep van deskundigen samen met voor het betreffende project relevante expertise. Daarbij wordt zorgvuldig gecontroleerd dat er op geen enkele wijze betrokkenheid is (geweest) van de werkgroepleden bij het betreffende project. De Commissie m.e.r. zegt in haar adviezen niets over de wenselijkheid van een activiteit of een te kiezen alternatief. Zij geeft aan wat er voor het milieueffectrapport onderzocht moet worden (advies reikwijdte en detailniveau) en of de informatie in het rapport juist en volledig is (toetsingsadvies). Het is vervolgens aan het bevoegd gezag om bij de besluitvorming aan te geven hoe zij met deze adviezen is omgegaan. Om de onafhankelijkheid en transparantie te borgen zijn de adviezen van de Commissie m.e.r. altijd openbaar. Nadere informatie over de werkwijze van de Commissie m.e.r. is te vinden op www.commissiemer.nl.

PARK

De Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK) is een externe adviseur die, vanuit een onafhankelijke positie, het provinciale bestuur en de ambtelijke organisatie adviseert. Vanuit deze rol wordt er gevraagd en ongevraagd advies aan GS gegeven. Deze adviezen gaan over de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in Zuid-Holland. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland vinden dit van belang omdat de kwaliteit van de ruimte bijzondere zorg en aandacht vergt: zeker in een sterk verstedelijkte provincie als Zuid-Holland.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen leiden niet tot aanpassing van de onderzoeksopzet voor het MER.

6.2 Beoordelingskader en methodiek

Samenvatting

Enkele indieners hebben aanvullingen op het beoordelingskader van het MER. Deze gaan onder andere over trillingen, criteria omtrent de veiligheid voor luchtverkeer -met name de hoogtebeperkingen-, landschap, bestaande dorps- en stadsgezichten, interferentie met reeds bestaande en geplande windturbines en onherroepelijke bestemmingsplannen. Daarnaast wordt gevraagd om in het onderzoek verschillende turbinehoogtes, het aantal windturbines en aantal MW per locatie te onderzoeken en te benoemen. De suggestie wordt gedaan om de economische en technische haalbaarheid van de locaties te onderzoeken en mee te nemen in de besluitvorming. De gemeente Barendrecht verzoekt om haar eigen toetsingskader voor windenergie mee te nemen in het beoordelingskader van de provincie.

Antwoord

Naar aanleiding van alle ingediende zienswijzen wordt het beoordelingskader uit het Startdocument op een aantal punten aangevuld. Een opsomming van deze punten staat in paragraaf 4.2 van de ARD. In tabel 3.1 van het Startdocument staat beschreven hoe opgesteld vermogen en de verwachte energieopbrengst van windturbines worden meegenomen. Voor economische effecten wordt verwezen naar hoofdstuk 4 van deze NvB.

Een apart toetsingskader per gemeente is niet aan de orde omdat de provincie zich op voorhand niet committeert aan (door gemeenten) opgestelde bovenwettelijke regels en normen.

Minimalisatievariant (MMA)

Samenvatting

In relatie tot diverse aspecten wordt door enkele indieners gevraagd om een zogenaamde 'hinderminimalisatievariant', wat in m.e.r.-termen kan worden opgevat als een zogenaamd 'meest milieuvriendelijk alternatief'.

Antwoord

Met betrekking tot de opgave in de stadsregio kan worden opgemerkt dat dit planproces en het bijbehorend MER zijn bedoeld om met een ruime blik te onderzoeken welke mogelijkheden er binnen (wettelijke) kaders zijn om tot een invulling van de opgave te komen. In het MER zal op basis van de effectbeoordeling en aandachtspunten per locatie, overeenkomstig het advies van de Commissie m.e.r. (zie paragraaf 3.2 van advies Commissie m.e.r.), inzicht worden gegeven in één of meerdere logische combinaties voor realisatie van de opgave. De effecten van deze combinatie(s) zullen in samenhang worden beoordeeld, zodat inzicht ontstaat in welke combinatie kan leiden tot gunstige scores voor landschap, natuur en leefbaarheid. Op het schaalniveau van de voormalige stadsregio kan deze combinatie voor die thema's worden beschouwd als de variant waarin milieueffecten worden geminimaliseerd.

Op het niveau van de individuele locaties (zowel binnen de stadsregio als voor Pijnacker-Nootdorp en Delft) past het niet bij het schaalniveau van dit MER om een 'meest milieuvriendelijk alternatief' te bepalen, omdat dit vooral afhankelijk is van de keuze voor het aantal turbines, het type turbine en de turbinelocaties, die pas in een volgende fase van besluitvorming (bestemmingsplan, vergunningen) aan de orde is. De gehanteerde systematiek in dit MER zal per locatie wel inzicht geven in de bandbreedte waarbinnen de milieueffecten zullen optreden en de mogelijkheden om de milieueffecten te beperken door middel van mitigerende maatregelen.

Consequenties MER

De aanvullingen op het beoordelingskader uit het Startdocument tabel 3.1 naar aanleiding van de ingediende zienswijzen, zijn terug te vinden in de ARD paragraaf 4.2. Een hinderminimalisatievariant zal niet als scenario in het MER terug komen.

7. Thema's MER

7.1 Hinder in woon- en leefomgeving

Samenvatting

Meerdere zienswijzen wijzen erop dat er in de eigen directe omgeving al veel overlast is door reeds bestaande infrastructuur. Indieners geven aan dat door het plaatsen van windturbines er cumulatie van overlast plaats zal vinden, wat de negatieve gevolgen op de leefomgeving verder versterkt. Zij geven aan dat de hoge bevolkingsdichtheid van het gehele gebied per definitie maakt dat de leefomgeving van veel mensen zal worden beïnvloed door de plaatsing van windturbines. Er wordt gevraagd een minimalisatievariant op te nemen in het MER om de hinder zoveel mogelijk te beperken. Ook wordt de hoogte van de windturbines als zeer hoog omschreven; er is weinig ervaring met zeer hoge windturbines waardoor men vindt dat er extra onderzoek uitgevoerd dient te worden. Men verzoekt om de minimale afstand tussen de windturbines en gevoelige objecten zoals woningen aanzienlijk te vergroten.

Antwoord

In het MER wordt op een kwalitatieve manier een beschrijving gegeven van de omgeving en de mogelijke cumulatie met reeds aanwezige activiteiten zoals de aanwezige infrastructuur. Voor de beoordeling van locaties wordt rekening gehouden met de windturbines in samenhang met het bestaande landschap en de autonome ontwikkelingen (bestemmingsplannen, vergunde windparken en de andere onderzoekslocaties). In het MER zal middels visualisaties een beeld worden gegeven van mogelijke interferentie. Zie voor de minimalisatievariant paragraaf 6.2.

Gezondheid

Samenvatting

Een groot deel van de indieners geeft aan te verwachten dat de kwaliteit van de directe leefomgeving zal verslechteren (in ieder geval binnen een straal van 1.500 meter van de windturbines). Deze verslechtering zal volgens hen worden veroorzaakt door visuele hinder en hinder als gevolg van slagschaduw, laagfrequent geluid, lichthinder en horizonvervuiling. Dit zal zich uiten in onder andere verstoring van de nachtrust, lichthinder en geluidshinder wat kan leiden tot gezondheidsklachten; onder andere concentratieverlies, stress, verhoogde bloeddruk en verstoorde nachtrust door het geluid. Het verzoek wordt gedaan om naast het MER ook een Gezondheidseffectscreening (GES) op te stellen.

Antwoord

Een direct verband tussen windturbines en gezondheid is vooralsnog niet aangetoond. Dit blijkt uit onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).⁶ RIVM stelt het volgende: "het geluid van windturbines is minder luid dan van andere bronnen, zoals verkeer en industrie, maar wordt door omwonenden sneller als hinderlijk ervaren. Dit wordt vooral veroorzaakt door het karakter van het geluid (zoeven en zwiepen). Daarnaast kan onder bepaalde omstandigheden slagschaduw optreden, wat hinderlijk kan zijn wanneer dit op de ramen van een woning valt. Hiervoor zijn mitigerende maatregelen mogelijk zoals het tijdelijk stilzetten van turbines. Om de invloed van windturbines op de slaap te kunnen beoordelen, zijn nog onvoldoende gegevens beschikbaar. De beschikbare resultaten laten geen definitieve conclusie toe. Voor andere directe effecten op de gezondheid, zoals het laagfrequente deel van het geluid van windturbines, is geen bewijs".

Hoewel er geen bewijs bestaat voor directe effecten van windturbines op de gezondheid kunnen bij sommige mensen die in de nabijheid van windturbines wonen gezondheidsklachten ontstaan als zij het gevoel hebben dat door de windturbines de (leef)omgevingskwaliteit verslechtert. Daarbij speelt de hinder die zij ervaren van aspecten als (laagfrequent) geluid, slagschaduw en zichtbaarheid van de turbines een belangrijke rol. Doordat deze hinderaspecten in het MER in beeld worden gebracht, ook onder de wettelijke normen, wordt reeds voldoende aandacht besteed aan de effecten op het woon- en leefklimaat en daarmee ook op eventuele gezondheidsaspecten. Inzetten van het instrument Gezondheidseffectscreening (GES) voegt daar geen extra waarde aan toe door het ontbreken van een directe relatie tussen de onderzochte hinderaspecten en mogelijke gezondheidseffecten.

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2014/04/01/bijlage-3-windturbines-impact-op-de-beleving-en-gezondheid-van-omwonenden>

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen omtrent hinder leiden niet tot aanpassing van de onderzoeksopzet van het MER.

7.2 Geluid

7.2.1 Geluid algemeen, wet- en regelgeving

Samenvatting

Er wordt gesteld dat de geluidsnormen uit het Activiteitenbesluit ten onrechte worden toegepast, omdat gebleken is dat het geluid van windturbines een impulsachtig en laagfrequent karakter heeft en als gevolg daarvan ernstige overlast en gezondheidsklachten kan veroorzaken. Er wordt verzocht om de gevolgen onder en boven de wettelijke normen zichtbaar te maken voor geluid. Indiërs vragen om een toelichting op het proces van het tot stand komen van de normen.

Veel indiërs constateren dat de afstandsnorm in Nederland van 400 meter tussen windturbines en woningen sterk afwijkt van omliggende landen. Er wordt opgeroepen om de afstand tussen geluidsgevoelige objecten zoals (recreatie)woningen, kantoren en bedrijfspanden ruimer te nemen dan minimaal wettelijk is toegestaan. Er wordt verzocht om een toelichting op de norm voor losliggende woningen en om het criterium afstand tot (recreatie)woningen op te nemen in het beoordelingskader.

Antwoord

Om omwonenden te beschermen tegen geluidhinder van windturbines bevat de milieuwetgeving specifieke regels waaraan windturbines moeten voldoen. De basis voor deze wetgeving ligt in onderzoek dat is gedaan naar de dosis-effectrelaties tussen de blootstelling aan geluidniveaus en de hinderbeleving. Daarbij is ook rekening gehouden met het optreden van laagfrequent geluid, dat onderdeel is van het geluidsspectrum van windturbinegeluid. In Nederland hebben we geen afstandsnorm. De geluidnorm wordt vertaald naar afstanden die gebruikt worden voor het MER. Bij de inrichting van een locatie moet ten allen tijde worden voldaan aan de wettelijke norm. Hieronder wordt specifiek ingegaan op de geluidnorm, internationale vergelijking en recreatie.

Geluidnorm

Voor windturbines is de geluidnorm van 47dB Lden (per etmaal) en 41dB Lnight (voor de nacht van 23.00 uur tot 7.00 uur) maatgevend op de gevel van geluidsgevoelige bebouwing (bijvoorbeeld woningen, maar ook andere geluidgevoelige objecten zoals scholen en ziekenhuizen). Deze norm is vastgelegd in artikel 3.14a van het Activiteitenbesluit. Lden staat voor Level day, evening, night, ofwel het tijdgewogen jaargemiddelde geluidniveau in de dag-, de avond- en de nachtperiode.

Om slaapverstoring te voorkomen is er een afzonderlijke norm opgenomen voor de nachtperiode: Lnight van 41 dB. Dit is het jaargemiddelde geluidniveau in de nachtperiode. Door de verschillende wegingen en methoden van middeling zijn de getalswaarden van Lden, dB en dB(A) niet vergelijkbaar. Hierdoor is 47 Lden dB niet hetzelfde als 47 dB, maar minder.⁷

Voor het bepalen van de norm voor windturbinegeluid op land volgt het ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM)⁸ in het kort de volgende redeneerlijn:

- 1) Uitgangspunt is de opgave van het Rijk voor de te realiseren capaciteit windenergie van 6.000 MW;
- 2) Deze opgave blijkt realiseerbaar bij een norm van 47 dB Lden;
- 3) Bij deze norm zijn de lokale effecten op gezondheid en hinder groter dan bij de voorkeursgrenswaarde van 50 dB Lden voor wegverkeerslawaai;
- 4) Landelijk gezien worden echter, na realisatie van de opgave, aanzienlijk minder mensen blootgesteld aan windturbinegeluid dan aan wegverkeersgeluid, waardoor windturbinegeluid een relatief kleine bijdrage levert aan de landelijke effecten van geluid op gezondheid en hinder.
- 5) Om die reden worden de gezondheidseffecten en hinder bij een geluidsnorm van 47 Lden voor windturbinegeluid acceptabel gevonden.

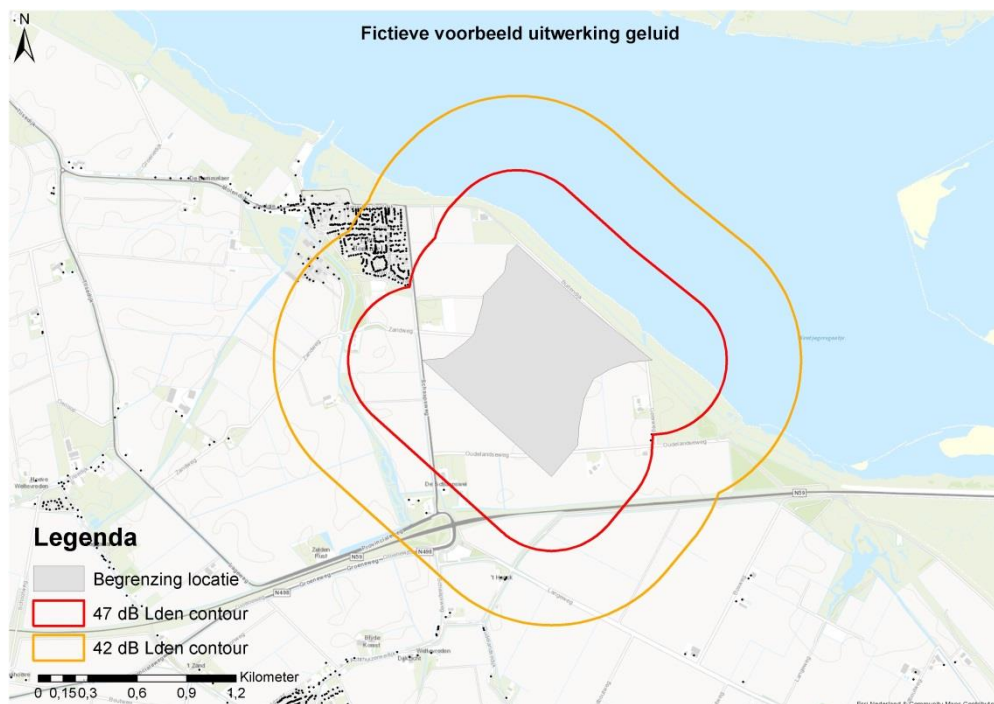
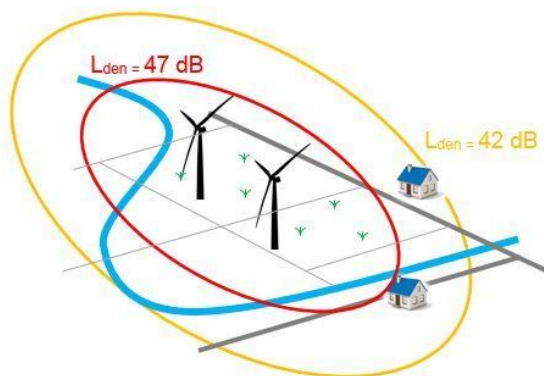
⁷ <http://www.rvo.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/windenergie-op-land/milieu-en-omgeving/geluid/geluidnormering>

⁸ Kamerbrief Geluid windturbines IENM/BSK-2016/55583 (14 maart 2016)

De Nederlandse wetgeving gaat uit van (jaar)gemiddelden. De grenswaarde is tot stand gekomen op basis van een afweging tussen het te verwachten percentage hinder en de noodzaak om meer duurzame energie op te wekken. Dat betekent dat gedurende zogeheten piekmomenten, zoals bij harde wind, de geluidniveaus hoger kunnen zijn dan de norm, terwijl de inrichting wel voldoet aan de jaargemiddelde geluidnorm. De huidige generatie windturbines kan over het algemeen aan de geluidnorm voldoen bij een gemiddelde afstand van 400 meter tot de gevel.

In het MER wordt zowel de wettelijke norm van 47 dB Lden in beeld gebracht als 42 dB Lden. De contouren hiervan zijn afgebeeld in figuur 2. Binnen de 47 dB Lden en 42 dB Lden contour zullen het aantal woningen en overige geluidgevoelige objecten en hun ligging in beeld worden gebracht. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in aaneengesloten en losliggende bebouwing (individuele woningen op minimaal 200 meter van een andere woning). Overigens is er geen sprake van andere normen voor losliggende of aaneengesloten bebouwing, aangezien de norm geldt op de gevel van de dichtstbijzijnde woning. De effecten zullen wel anders worden gescoord.

Figuur 2 Geluidscontouren 47 dB Lden en 42 dB Lden

Nederlandse norm versus omringende landen

In dezelfde kamerbrief gaat het ministerie van IenM⁹ in op de verschillen in normen tussen landen. Het ministerie stelt dat de grenswaarde voor het geluid van windturbines verschilt tussen landen. Door de verschillen in normering is het lastig een precieze vergelijking te maken met de landen om ons heen. In België gelden afstandsnormen, in Duitsland en Verenigd Koninkrijk een dB(A) norm, in Denemarken geldt een norm van 4 x de ashoogte. In zijn algemeenheid wordt gesteld door IenM dat de Nederlandse geluidnormen in de toepassing niet veel afwijken van de normen in de landen om ons heen. Dit wordt bevestigd in het Kennisbericht Geluid bij Windturbines van het Kennisplatform Windenergie¹⁰. De huidige geluidnormering in Nederland is wat betreft beschermingsniveau ook goed vergelijkbaar met de normering die voorheen van toepassing was. De omvang van ernstige hinder komt overeen met hetgeen bij de normering voor wegverkeer, railverkeer en industrielawaai als maximaal toelaatbaar wordt beschouwd.

Gezien de vele zienswijzen en vragen op dit punt zal in het MER een beknopte toelichting worden gegeven op het verschil in de grenswaarden tussen Nederland en andere landen in Europa.

Geluidgevoelige bestemmingen

Over de vraag of recreatiewoningen gezien moeten worden als een geluidgevoelige bestemming is de laatste jaren veel discussie. De wet- en regelgeving geeft daarover geen uitsluitel, maar uit recente jurisprudentie van de Raad van State blijkt dat het raadzaam is om recreatiewoningen en zorgwoningen waar mensen gedurende langere tijd verblijven, wel als een geluidgevoelige bestemming te beschouwen.

Gezien de vele zienswijzen, het advies van de Commissie m.e.r. en de recente jurisprudentie van de Raad van State, zal in het MER worden aangegeven of recreatiewoningen of -gebieden beïnvloed zullen worden. Hiervoor wordt het beoordelingskader aangevuld, waarbij naast het aantal en de ligging van woningen ook recreatiewoningen binnen de geluidcontouren in beeld worden gebracht. Bedrijven worden in het kader van de wet- en regelgeving op het gebied van geluid niet als een geluidgevoelige bestemming beschouwd en vormen geen onderdeel van het beoordelingskader in de op te stellen MER.

7.2.2 Geluidberekening

Samenvatting

Indieners stellen dat bij het uitvoeren van de geluidberekeningen niet met vuistregels moet worden gewerkt, maar dat er onderzoek dient plaats te vinden op basis van analytische berekeningen en waarnemingen. Ook wordt er gepleit voor het opnemen van een hinderminimalisatievariant voor omwonenden.

Antwoord

De vraag om het geluidonderzoek uit te voeren op basis van analytische gegevens en waarnemingen in plaats van met vuistregels past niet bij het detailniveau van dit MER voor een provinciale structuurvisie. Voor dergelijke modelberekeningen zijn gedetailleerde gegevens nodig over type en positie van de te plaatsen windturbines. Omdat die informatie pas bekend is in latere fases worden in dit MER geen berekeningen gemaakt op basis van specifieke windturbines en windturbineposities. Dergelijke berekeningen zijn pas aan de orde op het moment dat een locatie definitief wordt aangewezen en verder wordt uitgewerkt in milieuonderzoeken voor bestemmingsplannen en vergunningen. Voor de hinderminimalisatievariant wordt verwezen naar paragraaf 6.2.

7.2.3 Laagfrequent geluid

Samenvatting

In veel zienswijzen wordt specifiek aandacht gevraagd voor het verschijnsel laagfrequent geluid. Deze vorm van geluidsoverlast kan voorkomen bij windturbines en omdat er nog weinig over bekend is wordt verzocht om hier goed onderzoek naar te doen. Met name vanwege de invloed van geluid op de volksgezondheid, door bijvoorbeeld slapeloosheid, wordt door veel indieners als zorgpunt genoemd.

Antwoord

Voor het optreden van laag frequent geluid (LFG) als gevolg van windturbines bestaat geen wettelijk toetsingskader. LFG is meegenomen in de norm en toetsing aan het Activiteitenbesluit.

⁹ Kamerbrief Geluid windturbines IENM/BSK-2016/55583 (14 maart 2016)

¹⁰ Kamerbrief Geluid windturbines IENM/BSK-2016/55583 (14 maart 2016)

Voormalig staatssecretaris Mansveld (ministerie van IenM) stelt in de kamerbrief¹¹ dat laagfrequent geluid voor een klein deel bijdraagt in de hinderervaring van windturbinegeluid. Deze hinder wordt door haar op een verantwoorde manier voldoende beperkt geacht door de huidige norm. De staatssecretaris constateert dat er geen aparte analyse en beoordeling van laagfrequent geluid nodig is bovenop de analyse en beoordeling van het windturbinegeluid conform het Activiteitenbesluit en het bijbehorende reken- en meetvoorschrift. Om bovenstaande reden zal laagfrequent geluid niet apart worden beschouwd in het MER. Voor effecten van LFG op de gezondheid wordt verwezen naar paragraaf 7.1.

7.2.4 Geluidhinder

Geluidhinder in relatie tot landschap

Samenvatting

Er wordt door diverse indieners een verband gelegd tussen geluidhinder en type landschap. Van een open landschap, bijvoorbeeld de polder of open water, is de ervaring dat geluid ver draagt. Plaatsing van windturbines in dit type landschap heeft als gevolg dat het geluid dus veel omwonenden zal bereiken. Men vraagt zich dan ook af hoe dit in het onderzoek zal worden meegenomen.

Antwoord

In het MER wordt uitgegaan van een afstand op basis van een referentieturbine. Aspecten als ondergrond en type landschap worden kwalitatief in de beoordeling meegenomen. De aanwezigheid van gevoelige objecten wordt kwalitatief en binnen de contour kwantitatief meegenomen. Type windturbine, opstelling en afstand bepalen het geluidsniveau. De aard van de omgeving heeft effect op de hinderbeleving en acceptatie van geluid. Locatiespecifieke berekeningen zijn pas aan de orde op het moment dat een locatie definitief wordt aangewezen en verder wordt uitgewerkt in milieuonderzoeken voor bestemmingsplannen en vergunningen.

Geluidhinder in relatie tot paarden

Samenvatting

Enkele indieners vragen aandacht voor geluid in relatie tot paarden. Er wordt gesteld dat paarden gevoeliger zijn voor laagfrequent geluid en daarom dient de afstand tussen windturbines en locaties met paarden groter te zijn.

Antwoord

In het MER wordt gekeken naar gevoelige objecten in relatie tot geluid. Er bestaan geen aanwijzingen of wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat windturbinegeluid specifieke effecten heeft op paarden (noch op vee of andere gezelschapsdieren) en er bestaan ook geen wettelijke normen op dit gebied. Wij zien dan ook geen aanleiding om in het MER hier onderzoek naar te doen.

7.2.5 Cumulatie van geluid en invloed op stille gebieden

Samenvatting

Veel indieners maken zich zorgen over de mogelijke geluidsoverlast van windturbines. Met name de cumulatie met geluidsoverlast van reeds aanwezige geluidbronnen zoals snelwegen of industrie wordt als zorgpunt benoemd. Daarom wordt meermaals verzocht om de totale geluidbelasting na plaatsing van de windturbines te onderzoeken. Daarnaast wordt opgemerkt dat windturbines de kenmerkende stilte van bepaalde gebieden kunnen verstoren en indieners verzoeken om rekening te houden met stiltegebieden.

Antwoord

De normen die worden gehanteerd zijn specifiek voor windturbinegeluid en betreffen absolute waarden, waarbij het bestaande geluidniveau in de omgeving geen rol speelt. Een windturbine in een stil gebied op het platteland moet net zo stil zijn als een windturbine vlak langs een snelweg. Windturbines kunnen in combinatie met andere (bestaande) geluidbronnen zoals wegverkeer, industrie, en dergelijke cumulatieve effecten hebben, maar het kan ook betekenen dat het geluid van de windturbine wegvalt tegen het al aanwezige achtergrondgeluid. Om in beeld te kunnen brengen welke cumulatie-effecten te verwachten zijn, wordt in overeenstemming met het advies van de Commissie m.e.r. (zie paragraaf 4.1 van het advies) per locatie een kwalitatieve analyse gegeven van de akoestische situatie van het gebied. Als aanvulling op het beoordelingskader in het Startdocument

¹¹ Kamerbrief Laagfrequent geluid van windturbines IENM/BSK-2014/44564 (31 maart 2014)

zal ook de geluidbelasting op de door de provincie aangewezen stiltegebieden als beoordelingscriterium worden toegevoegd.

7.2.6 Consequenties MER m.b.t. geluid

Uit de voorgaande paragraaf 7.2 blijkt dat er op het thema geluid een aantal aanvullingen zijn op het Startdocument. In het MER zal een beknopte toelichting worden gegeven op het verschil in grenswaarden tussen Nederland en andere landen in Europa. De aanwezigheid van geluidgevoelige bestemmingen binnen de geluidscontouren zal zowel kwalitatief als kwantitatief worden meegenomen. Naast het aantal en de ligging van woningen worden ook recreatiewoningen binnen de geluidcontouren in beeld gebracht. Er wordt een kwalitatieve analyse van de akoestische situatie van het gebied gemaakt, waarbij ook ondergrond en type landschap kwalitatief worden meegenomen. De geluidbelasting op door de provincie aangewezen stiltegebieden wordt als beoordelingscriterium toegevoegd.

7.3 Slagschaduw

Samenvatting

Uit de zienswijzen komt naar voren dat men verwacht hinder te ondervinden van slagschaduw. Er wordt nadrukkelijk gevraagd om aanscherping van het toetsingskader ten opzichte van de wettelijke eisen. Daarnaast wordt gevraagd om een onderzoek naar de mogelijke gevolgen van slagschaduw voor omwonenden. Indieners vragen zich af of de normen uit het Activiteitenbesluit voldoende zijn en op welke manier de controle van de norm plaatsvindt. Het onderzoek dient zich naast woningen ook te richten op andere objecten zoals kantoorpanden. Een enkele zienswijze geeft aan dat er onduidelijkheid is over het begrip “belangrijkste woningen” in relatie tot slagschaduwhinder.

Antwoord

De draaiende rotorbladen van windturbines kunnen een bewegende schaduw op hun omgeving werpen. Deze ‘slagschaduw’ kan onder bepaalde omstandigheden als hinderlijk worden ervaren doordat een bepaalde mate van flikkering optreedt. De mate van hinder wordt onder meer bepaald door de frequentie en de intensiteit van de flikkering en de blootstellingsduur. Daarbij zijn de afstand tot de turbines, de stand en aanwezigheid van de zon en het al dan niet draaien van de windturbines bepalende aspecten. De mogelijk hinderlijke gevolgen voor omwonenden in relatie tot slagschaduw worden eveneens behandeld in paragraaf 7.1.

In het Activiteitenbesluit wordt als norm gesteld dat een maximale slagschaduwduur van 21 minuten per dag gedurende gemiddeld 17 dagen per jaar acceptabel is. Uit het Activiteitenbesluit volgt tevens dat windturbines een automatische stilstand voorziening moeten hebben, indien slagschaduw optreedt ter plaatse van gevoelige objecten (woningen, ziekenhuizen, onderwijsinstellingen), voor zover de afstand tussen de woningen of andere gevoelige bestemmingen minder dan 12 maal de rotordiameter bedraagt en gemiddeld meer dan 17 dagen per jaar gedurende meer dan 20 minuten per dag slagschaduw kan optreden. Er kan altijd worden voldaan aan de maximale slagschaduwduur per jaar bij 17×21 minuten = 5.57 uur per jaar. Door de norm af te ronden naar 6 uur per jaar slagschaduw ter plaatse van een gevoelig object, wordt de windturbine op grotere afstand geplaatst en voldoet de opstelling aan de slagschaduwnorm.

In het MER wordt deze 6 uur op basis van een referentieopstelling (en referentieturbine) naar een vaste afstand vertaald. Buiten deze afstand kan zonder of met zeer beperkte mitigerende maatregelen worden voldaan aan de wettelijke norm. Binnen deze afstand zijn meer mitigerende maatregelen nodig om aan de norm te kunnen voldoen. Vervolgens worden de gevoelige objecten binnen deze afstandcontouren berekend. Voor kantoren wordt kwalitatief beoordeeld op basis van de ligging van de panden ten opzichte van de locatie. Aanvullend wordt bepaald hoe de locatie is gelegen ten opzichte van gevoelige objecten in de omgeving. Over het algemeen is de kans op slagschaduwhinder op woningen ten westen en oosten van een opstelling groter, dan voor woningen die ten noorden of zuiden van een opstelling zijn gelegen.

Consequenties MER

Het beoordelingskader voor het MER wordt uitgebreid met een kwalitatieve analyse van slagschaduw op kantoren.

7.4 Veiligheid

Samenvatting

Diverse indieners vrezen het afbreken van onderdelen van windturbines omdat dit een risico kan zijn voor de veiligheid van dijken en kades en voor het vervoer en de opslag van gevaarlijke stoffen. Ook wordt aandacht gevraagd voor (bodem)trillingen nabij windturbines omdat deze effect kunnen hebben op de stabiliteit van rivieroeveren.

Enkele indieners stellen dat zichtlijnen kunnen worden verstoord welke nodig zijn voor de visuele veiligheid van bijvoorbeeld scheepvaart. Er wordt specifiek aandacht gevraagd voor de kennisleemtes ten aanzien van waterveiligheid in het handboek Risicozonering windturbines. Ook het zicht vanuit de verkeerscentrale Hoek van Holland wordt hierbij aangehaald.

Luchtverkeersleiding Nederland wijst de provincie op de CNS-toetsingsvlakken (hoogtebeperkingen) voor het veilig afwikkelen van vliegverkeer. Zij verzoeken om betrokken te worden zodra de tiphoogte van windturbines het toetsingsvlak doorsnijdt. Voor twee locaties is aangegeven dat er rekening gehouden moet worden met de aanvliegroutes van helikopters.

Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond (VRR) vraagt aandacht voor de specifieke omgevingsrisico's en brandveiligheid van windturbines.

Meerdere zienswijzen vragen aandacht voor de mogelijk verstoring van windturbines op de werking van radarsystemen aan boord van schepen en op de wal. Men vraagt zich af en/of heeft vrees voor gevaarlijke situaties doordat radarsystemen niet goed werken waardoor schepen botsen met de wal of andere schepen. Een enkele zienswijze verzoekt om onderzoek te doen naar de cumulatieve effecten van windturbines van meerdere locaties op radarwerking in plaats van per individuele locatie.

Antwoord

In tabel 3.1 van het Startdocument staat beschreven op welke manier de veiligheid rondom kwetsbare objecten wordt onderzocht. Alle locaties worden kwalitatief beoordeeld op de aanwezigheid van laagvlieggebieden en CNS-toetsingsvlakken. Er wordt uitgegaan van het handboek risicozonering, leemtes worden voor kennisgeving aangenomen. De provincie hanteert als uitgangspunt dat de waterstaatkundige belangen van de betrokken waterbeheerders worden gerespecteerd.

In het MER wordt gekeken naar de afstand tot vaarwegen. Effecten op scheepvaart en walradar zijn erg afhankelijk van de opstelling van windturbines. Aangezien opstellingen niet in het MER, maar in een latere fase worden bepaald, worden deze aspecten kwalitatief meegenomen: op basis van de afstand tot de waterweg en aanwezigheid van andere windturbines, wordt de (visuele) veiligheid rondom scheepvaart waar relevant als aandachtspunt benoemd. Bij daadwerkelijke plaatsing van windturbines toetst Rijkswaterstaat op de verstoring van zichtlijnen en verstoring van de radar. Vooralsnog hebben wij geen aanwijzingen dat realisatie van windturbines langs vaarwegen niet mogelijk is.

Consequenties MER

Mochten zichtlijnen op de rivier en of radar een issue zijn op een specifieke locatie, dan zal dit geformuleerd worden als aandachtspunt voor de vervolgfase.

7.5 Kwetsbare gebieden

Samenvatting

Diverse indieners verwijzen in de zienswijzen naar de VRM, waarin kwetsbare gebieden worden uitgesloten van plaatsing van windturbines. Indieners gaan hierbij in op het provinciale beleid voor natuur, onder andere Natura 2000-gebieden, cultuurhistorie en recreatie.

Antwoord

In de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM) is opgenomen dat 'in gebieden die vanuit landschappelijk, cultuurhistorisch, ecologisch of recreatief oogpunt kwetsbaar zijn, plaatsing van windturbines is uitgesloten'. Deze verwijzing heeft betrekking op de beschermingscategorieën die uit het oogpunt van ruimtelijke kwaliteit in de VRM worden onderscheiden.

In de VRM wordt een tweetal beschermingscategorieën onderscheiden waar ruimtelijke ontwikkelingen mogelijk zijn, maar waar vanwege de kwetsbaarheid of bijzonderheid extra

voorwaarden van toepassing zijn. De beschermingscategorieën zijn weergegeven op kaart 7, beschermingscategorieën ruimtelijke kwaliteit van de Verordening Ruimte.

Beschermingscategorie 1 betreft gebieden die dermate bijzonder, waardevol en kwetsbaar zijn dat de instandhouding en verdere ontwikkeling van de aanwezige waarden voorrang heeft boven alle andere ontwikkelingen. Hieronder vallen het Natuurnetwerk Nederland (voormalige EHS en de Natura 2000 gebieden) en de kroonjuwelen cultuurhistorie. Ruimtelijke ontwikkelingen in en direct grenzend aan de categorie 'gebieden met bijzondere kwaliteit' zijn alleen mogelijk voor zover ze bijdragen aan deze kwaliteit ("nee, tenzij"-regime). In het MER wordt beoordeeld of de locatie valt onder de criteria van deze beschermingscategorie.

Binnen beschermingscategorie 2 vallen gebieden met specifieke waarden die de provincie in stand wil houden omdat ze landschappelijk, ecologisch of qua gebruikswaarde bijzonder en kwetsbaar zijn. Hieronder vallen weidevogelgebieden, openbare recreatiegebieden en groene buffers. Ruimtelijke ontwikkelingen in deze gebieden zijn mogelijk, maar met inachtneming van de specifieke waarden naast de generieke bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit ("ja, mits"-regime). Dit betekent concreet dat in het MER een kwalitatieve beoordeling wordt opgenomen in hoeverre de plaatsing van windturbines een aantasting betekent van de specifieke waarden van het gebied.

7.6 Natuur/ Ecologie

Samenvatting

Een groot deel van de zienswijzen gaat in op de geografische ligging van onderzoekslocaties in of naast gebieden met natuurwaarden, in het bijzonder Natura 2000-gebieden. Dit wordt als niet wenselijk ervaren omdat de plaatsing van windturbines de bestaande natuurontwikkelingsambities kan frustreren.

In diverse zienswijzen wordt ook ingegaan op de gevaren van windturbines voor specifieke diersoorten zoals grutto's, Kievieten, purperreigers, mantelmeeuwen en vleermuizen. Deze dieren zouden tijdens de vlucht in botsing kunnen komen met de wieken. Er wordt verzocht hier onderzoek naar te doen en indien nodig mitigerende maatregelen te nemen.

Antwoord

De locaties voor windenergie worden in het kader van het MER getoetst aan de beschermingscategorieën, waaronder ecologie, die uit het oogpunt van ruimtelijk kwaliteit in de VRM worden onderscheiden¹². De risico inschatting uit tabel 3.1 van het Startdocument wordt gevolgd. Dat wil zeggen dat in de op te stellen MER wordt gekeken naar de mogelijke effecten van windturbines op beschermde soorten en beschermde gebieden. Voor dit laatste onderzoek worden de Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in beeld gebracht, alsmede de ligging van natuurgebieden. Per locatie wordt gekeken naar de mogelijke effecten op de gebieden en de mogelijkheden voor mitigatie. Daarnaast worden de cumulatieve effecten van de geplande locaties op de populaties gezien. Hierbij wordt de bestaande situatie – bestaande windturbines, infrastructuur, reeds vergunde windturbines, e.d. - op hoofdlijnen beoordeeld.

Consequenties MER

Het beoordelingskader uit het Startdocument (tabel 3.1) wordt, op basis van het advies van de commissie m.e.r., aangevuld met een beoordeling op hoofdlijnen van de mogelijke cumulatieve effecten van de verschillende windlocaties op flora en fauna.

7.7 Landschap en cultuurhistorie

Samenvatting

Vele zienswijzen verzoeken om extra onderzoek te doen naar de invloed van de plaatsing van windturbines op lokale landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische waarden. Specifiek wordt gevraagd om een visualisering van de invloed van windturbines op het open landschap en de mogelijke verstoring van beschermde stads- en dorpsgezichten. Meerdere zienswijzen uiten zorgen over landschappelijke interferentie tussen nabij gelegen locaties.

¹²<http://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/visie-ruimte/vrm-documenten/>

Erfgoedlijn waterdriehoek (Kinderdijk)

Er wordt door enkele indieners verwezen naar provinciaal beleid ter bescherming van landschappelijke en cultuurhistorische waarden, waaronder de Erfgoedlijn Waterdriehoek (waaronder Kinderdijk). Dit beleid zou niet samengaan met de plaatsing van windturbines in het gebied. Ook wordt aangegeven dat de in het gebied gelegen molenbiotoop niet verstoord mag worden. Er zijn cultuurhistorische en archeologische waardenkaarten van het gebied beschikbaar die gebruikt kunnen worden voor vervolgonderzoek.

Antwoord

Het aspect cultuurhistorie en archeologie zal worden onderzocht zoals beschreven in tabel 3.1 van het Startdocument. Dat wil zeggen dat in het MER per locatie een gebiedsbeschrijving wordt gemaakt. Voor de beoordeling van cultuurhistorie wordt gebruik gemaakt van de cultuurhistorische kaart van de provincie Zuid-Holland. In de effectbeoordeling wordt getoetst op cultuurhistorische waarden en wordt het net afgeronde onderzoek 'Heritage Impact Assessment (HIA) Donkersloot' meegenomen. Het type landschap wordt in visualisaties opgenomen en er wordt bij de beoordeling van de locaties rekening mee gehouden.

In het MER wordt de landschappelijke interferentie bekeken door de locaties in samenhang met hun omgeving en in onderlinge samenhang te bezien.

Consequenties MER

Het type landschap wordt in visualisaties opgenomen en daar wordt bij de beoordeling van de locaties rekening mee gehouden. In het MER wordt de landschappelijke interferentie bekeken door de locaties in samenhang met hun omgeving en met elkaar te bezien.

7.8 Recreatie

Samenvatting

In de zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor de effecten op recreatie. Windmolens versnipperen het schaarse recreatiegebied in de Rijnmond. Er wordt verwezen naar de VRM waarin vanuit recreatief oogpunt kwetsbare gebieden worden uitgesloten van plaatsing van windturbines. Meerdere mensen geven aan dat er vanuit de provincie eerst wordt geïnvesteerd in recreatiegebieden om vervolgens in hetzelfde gebied verstoring van windmolens te plaatsen, dit wordt als tegenstrijdig ervaren. Recreatie wordt gezien als van groot belang voor de vitaliteit en economische ontwikkeling van gebieden als de Hoekse Waard, Oude Maas, Midden-Delfland en Hoek van Holland.

Antwoord

De locaties voor windenergie worden in het kader van het MER getoetst aan de genoemde beschermingscategorieën (zie paragraaf 7.5). Voor de locaties wordt in het MER een functiegebonden, kwalitatieve omschrijving van het gebied (zoals het onderscheid tussen verblijfsrecreatie en dagrecreatie) gegeven. Bij de aspecten geluidhinder en slagschaduw worden naast woningen ook de effecten op recreatiewoningen en -gebieden beschreven, zie hiervoor het advies van de Commissie m.e.r. paragraaf 4.1. Er wordt geen onderzoek naar de beleving van bezoekers uitgevoerd. Investerings in recreatie en windturbines hoeven elkaar niet te belemmeren.

Consequenties MER

De locaties voor windenergie worden in het kader van het MER getoetst aan de genoemde beschermingscategorieën. Voor alle locaties wordt in het MER een functiegebonden, kwalitatieve omschrijving van het gebied gegeven. Het beoordelingskader uit het Startdocument wordt aangevuld, zodanig dat ook de effecten op recreatiewoningen en -gebieden worden beschreven.

8. Locaties

8.1 Locatiespecifieke aspecten

In het Startdocument zijn 46 locaties benoemd als te onderzoeken locaties in aanvulling op de VRM-locaties. Voor een groot deel van de locaties zijn specifieke vragen gesteld. Dit hoofdstuk behandelt de zienswijzen per locatie. Algemene thema's, zoals waardedaling van onroerend goed, proces en procedure en geluidshinder die worden genoemd bij de locaties worden niet apart behandeld in dit hoofdstuk. Deze aspecten zijn terug te vinden in de voorgaande hoofdstukken 1 t/m 7.

Per locatie wordt in de onderstaande paragrafen aangegeven welke input uit de zienswijzen leidt tot aanpassingen in de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.1 Locatie 1: Albrandswaard; Distripark Eemhaven

Samenvatting

Voor de locatie Albrandswaard is aangegeven dat het effect van windturbines in relatie tot andere milieuhinderlijke en risicovolle bronnen moet worden gezien. Volgens indieners is er een buisleidingenstraat aanwezig en zijn er veel bedrijven in de zware milieucategorie met een hoog risicoprofiel. Plaatsing van windturbines kan en mag niet leiden tot beperking van huidige en of toekomstige bedrijfsvestigingsmogelijkheden of tot beperking in de bedrijfsvoering. Er wordt voorgesteld om de mogelijke cumulatie van milieueffecten en de relatie tot risicobronnen in de omgeving door inpassing van windenergie te onderzoeken.

Antwoord

De locaties worden beoordeeld op veiligheid, waarbij kwetsbare objecten in kaart worden gebracht en mogelijke knelpunten worden benoemd, zie hiervoor het beoordelingskader in het Startdocument tabel 3.1. De cumulatie van effecten in relatie tot risicobronnen wordt niet onderzocht op planMER niveau.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 1 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.2 Locatie 2: Albrandswaard; Bos Valckenstein/Beneluxplein

Samenvatting

De locatie Bos Valckenstein/Beneluxplein wordt door verschillende partijen als interessante ontwikkellocatie voor windenergie gezien en partijen zijn bereid om de mogelijkheden te verkennen. Eneco en De Wolff Nederland Windenergie (WNV) verzoeken om de locatie te verruimen conform de kaart in de zienswijze.

Antwoord

Voor de locatie Beneluxplein lijkt er ruimte te zijn richting het zuidwesten. Het verzoek om verruiming richting het noordwesten wordt meegenomen in het MER. De indicatieve ovaal is op de kaart aangepast, zie bijlage IV ARD. De begrenzing van de locatie wordt in het MER verder afgebakend.

Consequenties MER

Het onderzoeksgebied rond de locatie Beneluxplein zal worden verruimd, zie ook paragraaf 8.2.1 en de verbeelding op de aangepaste kaart bijlage IV van de ARD.

8.1.3 Locatie 3, 4 en 5: Barendrecht

Samenvatting

Veel indieners hebben bezwaar gemaakt tegen de plaatsing van windturbines in de regio Barendrecht. Men geeft aan dat de hoge bevolkingsdichtheid en de reeds aanwezige overlast van infrastructuur, transport en industrie niet samen gaat met nog meer (cumulatie van) overlast. Een toename van overlast door onder andere slagschaduw, laagfrequent geluid en horizonvervuiling achten de indieners als niet gewenst. Men verwacht dat een verdere toename van de overlast ervoor zal zorgen dat de waarde van woningen zal dalen.

Er wordt specifiek verwezen naar de bestaande overlast van de A15, A16, A29, sporen Betuwelijn en HSL en Rotterdam Airport. Daarnaast vinden er volgens de indieners veel vaarbewegingen met gevaarlijke stoffen plaats en zijn er vele buisleidingen voor transport van gevaarlijke stoffen aanwezig in het gebied. Ook zijn er diverse industrieën aanwezig.

Veel indieners verwijzen naar de Natura 2000 status van het gebied rondom de Oude Maas en naar de natuurwaarden van Nieuw Reijerwaard. Er wordt gesteld dat deze waarden worden verstoord door de plaatsing van windturbines. Er zijn volgens de indieners diverse bijzondere flora en fauna typen aanwezig zoals vleermuizen en zilverreigers.

Indieners stellen dat de beschikbare ruimte voor natuur en recreatie al beperkt is voor het gebied. Plaatsing van windturbines zal de druk op de bestaande gebieden volgens hen verder vergroten. Ze geven aan dat een recreatiegebied en windturbines niet samengaan.

Aandachtspunt voor deze locatie vanuit de zienswijzen is het thema veiligheid. Genoemd worden de mogelijke effecten van trillingen op de zomerdijk, het vervoer van gevaarlijke stoffen en verstoring van de radarapparatuur voor lucht- en scheepvaart. Het risico van radarverstoring wordt nog eens genoemd in relatie tot de gevaarlijke bochten in de rivier ter plaatse.

Een enkele indiener heeft bezwaar tegen de werkwijze om de huidige situatie te gebruiken als referentiepunt. De huidige situatie wordt als reeds overbelast ervaren en geeft dus een verkeerd beeld. De locaties langs de Oude Maas zouden in relatie tot elkaar moeten worden beoordeeld. Indiener waarschuwt voor een landschappelijk tunneleffect bij de realisatie van zowel Heinenoord als Binnenmaas.

Een enkele indiener verwijst naar globaal onderzoek naar milieueffecten BT Oost Barendrecht waaruit blijkt dat dit de minst ongewenste locatie is. Er zijn geen woningen in de nabijheid maar wel bedrijven met groot energieverbruik zoals Greenery en Hillfresh.

Antwoord

In het MER wordt op een kwalitatieve manier een beschrijving gegeven van de omgeving en de mogelijke cumulatie met reeds aanwezige activiteiten, zoals de aanwezige infrastructuur. Voor de beoordeling van locaties wordt rekening gehouden met de windturbines in samenhang met het bestaande landschap en de autonome ontwikkelingen (bestemmingsplannen en vergunde windparken en de andere locaties). De provincie heeft een landschappelijk onderzoek gedaan naar de relatie tussen de locatie Binnenmaas en Heinenoord. De uitkomsten van dit onderzoek zullen worden meegenomen in het MER. Daarnaast zal in het MER middels visualisaties een beeld worden gegeven van mogelijke interferentie.

In het MER wordt, waar relevant, een kwalitatieve beoordeling opgenomen in hoeverre de plaatsing van windturbines de specifieke waarden van een gebied aantasten.

De natuurwaarden van de Oude Maas en Nieuw Reijerwaard zullen in het MER terugkomen, door een beoordeling op hoofdlijnen van de mogelijke cumulatieve effecten op flora en fauna, zie hiervoor paragraaf 7.6.

Bij daadwerkelijke plaatsing van windturbines langs de rivier vindt toetsing plaats door de beheerder van waterstaatswerken (Rijkswaterstaat of het Waterschap). Een nadere toelichting op het thema veiligheid is te vinden in paragraaf 7.4.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 3, 4 en 5 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.4 Locatie 6, 7 en 8: Voorne-Putten

Samenvatting

Uit het gebied Voorne Putten zijn veel zienswijzen ontvangen, met name als onderdeel van de actie N57. Het belangrijkste bezwaar dat door indieners wordt aangegeven is de verwachte toename van overlast zoals geluidshinder, slagschaduw, knipperende waarschuwingslichten en de mogelijk negatieve gevolgen voor de volksgezondheid. Er wordt hierbij verwezen naar de ervaringen in Geervliet en Heenvliet.

Verder verwacht men een afname van de waarde van het huis en een negatieve invloed op de aantrekkingskracht van het gebied voor recreatie en toerisme.

Verder geeft men aan dat men verwacht dat de in het gebied aanwezige natuurwaarden en het open landschap worden verstoord door de komst van windturbines. Men verwijst specifiek naar de natuurgebieden Holle Mare en Derryvliet. In de Holle Mare komen rode lijst en kwetsbare soorten voor, zoals de roerdomp, kiekedieven, koekoek en ijsvogel. Om de versterking van het open landschap te voorkomen wordt voorgesteld om de windturbines te clusteren aan de randen van Voorne-Putten en aan te sluiten bij bestaande industrie.

Tevens wordt geconstateerd dat ontwikkeling van deze locaties strijdig is met geldend beleid en opgestelde visies, bijvoorbeeld het bestemmingsplan Kickersbloem 3, stadsregionale convenant, Verordening Ruimte 2014 en Programma Ruimte 2014. De ontwikkeling van de locatie Kickersbloem 3 kan volgens indieners doorgaan mits de aanwezige bewoners een andere woonplek krijgen aangeboden.

Men geeft aan niet tijdig en juist te zijn geïnformeerd. Indieners twijfelen over de haalbaarheid van de locatie, in relatie tot de geldende wet- en regelgeving met betrekking tot milieunormen.

Enkele indieners geven specifiek aan cumulatie van geluidsoverlast te verwachten doordat het geluid van de windturbines bovenop het bestaande geluid van de N57, N404 en het nog aan te leggen Theemswegtracé komt. Daarnaast wordt het gebied gebruikt als vlieg- en wachtgebied door Rotterdam Airport en Schiphol.

Een enkele indiener constateert dat op de overzichtskaart gesuggereerd wordt dat voor mogelijkheden met betrekking tot de locatie ook gekeken wordt naar grondgebied van gemeente Westvoorne. Echter de provincie zou eerder hebben besloten om mogelijke plaatsing in Westvoorne te schrappen. Nader onderzoek op het grondgebied van Westvoorne langs de N57 kan dan ook achterwege blijven, aldus de indiener.

Een enkele indiener geeft aan het gevoel te hebben te worden ingesloten door overlast veroorzakende ontwikkelingen zoals de Maasvlakte, Europoort, Botlek, bestaande en nog te realiseren windturbines.

Er wordt verzocht om onderzoek te laten uitvoeren naar de mogelijke trillingen in de bodem. Daarnaast zijn er negatieve ervaringen met de naleving van de bepalingen in eerder afgegeven vergunningen voor windturbines, indiener verzoekt hieruit lering te trekken.

Antwoord

In het MER worden de milieutechnische aspecten van de locaties onderzocht en beoordeeld. In de beoordeling wordt rekening gehouden met het bestaande landschap en de autonome ontwikkelingen (bestemmingsplannen en vergunde windparken). De specifieke plannen per locatie worden in dit kader voor kennisgeving aangenomen en waar relevant meegenomen in de beoordeling. In het MER zal middels visualisaties een beeld gegeven worden van mogelijke interferentie. De locatie aanduidingen op de kaart zijn indicatief, waar optimalisatie van de turbineopstellingen mogelijk is, wordt dit meegenomen. De locaties worden onderzocht ongeacht gemeentegrenzen. Uit het milieuonderzoek zal de geschiktheid van de locaties blijken. In hoofdstuk 7 wordt dieper ingegaan op de specifieke milieuthema's rondom windturbines. In paragraaf 7.2.5. wordt cumulatie van geluid behandeld en landschap komt terug in paragraaf 7.7. Voor de locaties op Voorne-Putten zullen de natuurgebieden Holle Mare en Derryvliet worden betrokken in het onderzoek. In het MER worden hoogtebepalingen in kaart gebracht en beoordeeld. Voor een toelichting op de manier waarop men is geïnformeerd en de communicatie rondom dit project wordt verwezen naar hoofdstuk 5 en 6 van de NvB.

Het aspect trilling is in principe geen onderwerp in het MER. Mocht er aanleiding bestaan om trillingen mee te nemen in het MER, wordt voor dit aspect een kwalitatieve beoordeling op hoofdlijnen gemaakt voor de specifieke locatie. Handhaving komt pas in een later stadium aan de orde indien er werkelijk windturbines worden gerealiseerd.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 6, 7 en 8 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.5 Locatie 9 en 10: Hellevoetsluis; Haringvlietdam Noord upgrade en verlenging

Samenvatting

De gemeente geeft aan dat de ambitie is om de bestaande convenantlocaties aan Haringvlietdam Noord te realiseren en daarmee een bijdrage te leveren aan de opgave windenergie. Voor de realisatie van de windturbines is hulp van de provincie richting Rijkswaterstaat gewenst. Een indiener verzoekt om uitbreiding van de Haringvlietdam Noord upgrade met een zone aan de Noordzezijde. Daarnaast ziet een andere indiener graag dat naast windturbines ook zonneparken planmatig mogelijk worden gemaakt op de locatie Haringvliet en Mariapolder.

Een enkele indiener geeft aan bezwaar te hebben tegen plaatsing van windturbines op deze locatie. Er wordt opgemerkt dat de locatie ten onrechte als 'te realiseren locatie' wordt aangemerkt omdat Rijkswaterstaat hier nog geen vergunning voor heeft verleend. Men verzoekt dan ook de locatie tot studielocatie te betitelen.

Enkele indieners geven aan bezwaar te hebben tegen uitbreiding van het aantal reeds aanwezige windturbines omdat het open landschap zou worden aangetast en er geluidshinder kan ontstaan.

Antwoord

In de VRM wordt geen onderscheid gemaakt in type locaties. De typering van locaties in studie, potentieel en te realiseren komt voort uit het stadsregioconvenant en maakt geen verschil; alle locaties worden gelijkwaardig onderzocht op milieuaspecten en geschiktheid voor de plaatsing van windturbines.

Het mogelijk maken van zonneparken heeft geen betrekking op dit MER onderzoek. De provincie heeft haar vigerend beleid voor zonneparken verwoord in het Programma Ruimte.

Het onderzoeksgebied rond de locatie Haringvlietdam-Upgrade zal worden verruimd richting de Noordzezijde (zie kaart bijlage IV van de ARD). De begrenzing van locaties wordt in het MER verder afgebakend.

De provincie Zuid-Holland biedt, en is ook in de toekomst bereid om ondersteuning te bieden op bestuurlijk niveau ten behoeve van de realisatie van de windenergieopgave. De effecten op landschap en geluid worden onderzocht, zie hiervoor hoofdstuk 7.

Consequentie MER

Het onderzoeksgebied rond de locatie Haringvlietdam- Noord Upgrade zal worden verruimd, zie ook paragraaf 8.2.1 en de verbeelding op de aangepaste kaart bijlage IV van de ARD.

8.1.6 Locatie 11: Krimpen aan de IJssel; Stormpolder

Samenvatting

Diverse indieners van zienswijzen zijn van mening dat vanwege de aard van het gebied, de aanwezige bedrijvigheid en de afstand tot woningen, de locatie Stormpolder geschikt is voor windenergie. Dit is volgens hen ook gebleken uit een uitgevoerde quick-scan.

Het lokale bedrijfsleven heeft de ambitie uitgesproken tot oprichting van een gezamenlijke Energiemaatschappij Stormpolder voor duurzame energie middels plaatsing van zonnepanelen en gebruik van windenergie. Indieners roepen dan ook om plaatsing zo snel mogelijk te realiseren.

Enkele indieners geven aan tegen plaatsing van windturbines te zijn, omdat er overlast wordt verwacht zoals geluidshinder en horizonvervuiling, er niet voldoende draagvlak zou zijn en dat men gevaren voor de volksgezondheid ziet.

Antwoord

De provincie staat positief tegenover de ambitie van de oprichting van lokale coöperaties. Algemene aandachtspunten ten aanzien van geluid, horizonvervuiling en gezondheid worden behandeld in paragraaf 7.1.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 11 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.7 Locatie 17: Maassluis; langs water, bedrijventerrein/ kerkhof

Samenvatting

Een enkele zienswijze constateert dat de ligging van de locatie aan de zijde van het Blankenburgtracé is gepositioneerd. Daarom dient rekening te worden gehouden met een afstand tot het asfalt en de waterkering en waterweg conform de Beleidsregel voor het plaatsen van windturbines op, in of over rijkswaterstaatswerken. Voor deze locatie wordt aandacht gevraagd voor de bodemsituatie; het plaatsen van windturbines zorgt voor doorboring van de leeflaag met als gevolg dat verontreinigingen boven kunnen komen.

Enkele zienswijzen hebben bezwaar tegen plaatsing van windturbines op deze locatie omdat er mogelijk verstoring van de rust van de naastgelegen begraafplaats zou kunnen ontstaan. Verder wordt het gebied van de Zuidbuurt genoemd als kansrijk gebied voor de ontwikkeling van de stad-landverbinding.

Enkele indieners geven aan dat uit onderzoek is gebleken dat de locatie de Dijk een locatie is met relatief veel activiteit van vleermuizen, zowel als vluchtroute, foerageer- en baltsgebied.

Antwoord

De ontwikkeling van de Blankenburgverbinding wordt als autonome ontwikkeling meegenomen in de onderzoeken. Het aspect bodem wordt in deze fase voor kennisname aangenomen en wordt in een mogelijk vervolgtraject nader onderzocht.

Voor alle locaties wordt in het MER een functiegebonden omschrijving van het gebied (verblijfsrecreatie is anders dan dagrecreatie) gegeven. Aan de hand van beschermingscategorieën zoals beschreven in paragraaf 7.5 worden groene buffers meegenomen in de beoordeling. De aanwezigheid van begraafplaatsen wordt waar relevant als aandachtspunt benoemd in het MER. Voor alle locaties wordt het aspect natuur beoordeeld, zie paragraaf 7.6.

Consequenties MER

Het beoordelingskader uit het Startdocument wordt zodanig aangevuld dat recreatiewoningen en –gebieden in kaart worden gebracht (zie paragraaf 7.8). Waar relevant wordt de aanwezigheid van begraafplaatsen als aandachtspunt benoemd.

8.1.8 Locatie 18: Nissewaard; Beerenplaat

Samenvatting

Veel indieners hebben bezwaar gemaakt tegen de verwachte toename van overlast als gevolg van de plaatsing van windturbines op de Beerenplaat. Het gebied wordt door indieners als open landschap gekenmerkt, en er is dan ook een grote kans op horizonvervuiling. Ook het knippen van de waarschuwingslichten op de windturbines en reflectie van zon worden hierbij genoemd. Men heeft bezwaar vanwege slagschaduw en geluidsoverlast. Er wordt gesteld dat er al veel geluidsoverlast is in het gebied, onder andere door de A15 en men verwacht een ongewenste cumulatie van geluidsoverlast met het geluid van de windturbines erbij. Het open landschap en het open water zouden er volgens indieners voor zorgen dat geluid ver draagt en dat de geluidsoverlast van de windturbines dus door een groot aantal omwonenden zal worden ervaren. Men geeft aan zorgen te hebben over de invloed van de overlast op de volksgezondheid.

Daarnaast wordt gesteld dat de overlast zal zorgen voor een waardevermindering van de huizen in het gebied. Er wordt opgeroepen om extra onderzoek naar eerder genoemde punten te laten uitvoeren.

Veel indieners hebben bezwaar gemaakt tegen de mogelijke invloed van windturbines op de natuur- en landschappelijke waarden van het gebied. Zij geven aan dat het gebied de Natura 2000 status heeft en dat de Rhoonse Grienden een stiltegebied zijn. In het gebied leven diverse bijzondere dieren waaronder de bever en Noordse woelmuis. Ook zijn er, volgens de indieners, veel vogels die mogelijk in botsing kunnen komen met de wieken van de windturbines. Het plaatsen van windturbines in dit gebied zou niet stroken met de ambitie van het Zuid-Hollands Landschap om de hoeveelheid natuur in de regio toe te laten nemen. Men geeft aan dat de natuur in het gebied al wordt belast door windturbine ontwikkelingen bij de Binnenmaas, Korendijk en Barendrecht.

Men stelt dat de investeringen, door onder andere de gemeente Oud-Beijerland, in het versterken van recreatie en toerisme teniet wordt gedaan door de ontwikkeling van de windturbines. Het dorpsgezicht van Oud-Beijerland zou bijvoorbeeld worden aangetast.

Een enkele indiener geeft aan dat het gebied veel wordt gebruikt door parachutespringers. Windturbines zouden een gevaar voor de parachutespringers kunnen opleveren. Ook wordt opgemerkt dat de Beerenplaat als oriëntatiepunt wordt gebruikt door de trauma helikopter.

Een indiener geeft aan dat de in het gebied gelegen zorgboerderij en psychiatrisch ziekenhuis, rust en zo min mogelijk overlast nodig hebben om patiënten/ cliënten de benodigde zorg te kunnen bieden. Plaatsing van windturbines in de nabijheid van deze objecten is dus niet gewenst.

Men voert bezwaar aan tegen de plaatsing van windturbines omdat er mogelijk gevaar voor de scheeps- en luchtvaart kan ontstaan. Radarsystemen zouden verstoord kunnen worden.

Daarnaast geeft men aan dat de betonvoet waar windturbines op staan invloed kan hebben op de kwaliteit van het water in het spaarbekken.

Waterbedrijf Evides geeft aan te willen verduurzamen en is voor de eigen energiebehoefte op zoek naar duurzame alternatieven. Er is voor de eigen locaties, waaronder Beerenplaat, gekeken naar mogelijkheden voor duurzame energieopwekking en Evides wil daar graag over in gesprek gaan.

Antwoord

De invloed van het landschap op geluid wordt in een kwalitatieve beoordeling opgenomen in het onderzoek, zie paragraaf 7.2.4. In dit MER worden de locaties in samenhang bekeken, zie ook paragraaf 7.7. In een mogelijke vervolprocedure wordt dieper ingegaan op de effecten van verschillende opstellingen in het landschap. Voor een toelichting op de mogelijke effecten van radar wordt verwezen naar paragraaf 7.4.

De aanwezigheid van de Rhoonse Grienden als stiltegebied wordt voor kennisname aangenomen en zal in de gebiedsbeschrijving terugkomen. Invloed op vliegroutes van bijvoorbeeld traumahelikopters zijn erg afhankelijk van de uiteindelijke inrichting van de locatie en opstelling en passen om die reden meer bij het detailniveau van het onderzoek voor een vergunningaanvraag.

Economische effecten op recreatie en toerisme vormen geen onderdeel van het MER. De overige genoemde punten worden voor kennisgeving aangenomen.

De aangedragen locaties van Evides buiten de voormalige Stadsregio worden niet meegenomen in het MER. Een nadere toelichting wordt gegeven in paragraaf 8.2.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 18 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.9 Locatie 19: Nissewaard; Zuidrand

Samenvatting

Meerdere indieners maken bezwaar tegen de plaatsing van windturbines op de locatie Zuidrand. Als onderbouwing wordt vermeld dat het gebied gekenmerkt wordt door openheid, natuur-, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Specifiek wordt er verwezen naar de Oudenhoornse polder en de Beningerslikken waar een veelheid aan vogelsoorten hun habitat heeft.

Enkele indieners geven aan dat plaatsing van windturbines op deze locatie tegenstrijdig is met provinciaal beleid dat gericht is op de bescherming van eerder genoemde waarden. Het gebied maakt bijvoorbeeld deel uit van de ecologische hoofdstructuur en is een belangrijk beschermd natuurgebied. Een indiener geeft aan dat windmolens mogelijk nadelig zijn voor de bedrijfsvoering van een nabij gelegen paardenfokkerij.

De PARK vraagt zich in zijn advies af of met de huidige onderzoekslocaties het volledige speelveld in beeld is gebracht. Vanuit de plaatsingsvisie zouden immers met name opstellingen langs de (zuid)rand van Voorne-Putten kansrijk en gewenst zijn.

Windunie geeft aan de locatie goed geschikt te vinden voor plaatsing van vijf tot zes windturbines en verzoekt dan ook om de locatie te vergroten. De locatie is geschikt door de mogelijkheid tot een goede ruimtelijke inpassing en de hoge windopbrengst. Er is door de indiener afstemming geweest met Defensie, Luchtverkeersleiding Nederland en de voormalige Inspectie voor Verkeer en Waterstaat (nu Inspectie Leefomgeving en Transport) over mogelijke beperkingen. Volgens de indiener zijn er geen beperkingen. Indiener geeft aan voornemens te zijn om omwonenden mogelijkheden te bieden om (financieel) te participeren.

Antwoord

De aspecten landschap en natuur worden beoordeeld aan de hand van de toetsingscriteria uit de VRM, zie paragraaf 7.6 en 7.7. Voor beleid wordt verwezen naar hoofdstuk 2. De aanwezigheid van de paardenfokkerij wordt voor kennisgeving aangenomen zoals toegelicht in paragraaf 7.2.4.

In een technisch belemmeringenonderzoek, werksessies met gemeenteamttenaren en een marktconsultatie is men gekomen tot een lijst met mogelijke alternatieve locaties om de eerder gestelde doelstelling van 150 MW alsnog te kunnen behalen.

Zoals in paragraaf 8.2 is beschreven verruimt de provincie het onderzoeksgebied voor locatie 19 in het MER naar het westen.

Consequenties MER

Het onderzoeksgebied voor locatie 19 Zuidrand Nissewaard wordt in het MER verruimd naar het westen.

8.1.10 Locatie 20: Nissewaard; Halfweg

Samenvatting

Diverse indieners geven aan dat de locatie gekenmerkt wordt door het open landschap en de aanwezige natuurwaarden; verstoring van dit landschap door windturbines is daarom niet wenselijk. Daarnaast verwacht men overlast te krijgen door slagschaduw en geluid.

Een enkele indiener geeft aan een melkveehouderij te exploiteren nabij de locatie en is bang voor overlast voor zichzelf en het vee. Dit betreft zowel geluidsoverlast, slagschaduw en bodemtrillingen waar het vee erg gevoelig voor is.

Men geeft aan dat de locatie niet goed op de kaart van het Startdocument staat ingetekend. De vraag wordt gesteld of de locatie is verplaatst van oost naar west Spijkenisse en wat hiervoor de reden is. Daarnaast is de locatie midden op een bebouwd bedrijventerrein gepositioneerd. Volgens indieners hebben de omliggende gronden een ruimtereservering in het kader van de structuurvisie buisleidingen.

Antwoord

De aspecten landschap en natuur worden beoordeeld aan de hand van de toetsingscriteria uit de VRM, zie paragraaf 7.6 en 7.7. Er zijn geen wettelijke normen voor de effecten van windturbines op vee. Hier wordt in het MER niet op getoetst. Locatie 20 Spijkenisse stond in de eerste versie van het Startdocument foutief op de kaart. Dit is hersteld voordat de informatieavond in Spijkenisse heeft plaatsgevonden. De ruimtereservering in het kader van de structuurvisie buisleidingen wordt ter kennisgeving aangenomen.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 20 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.11 Locatie 21 en 22: Nissewaard; Verruiming Spijkenisse Hartel en Hartel Oost

Samenvatting

Diverse indieners verwijzen naar de kwaliteitskaart VRM en stellen dat de locatie in een zeekeipoldergebied ligt. Volgens hen is het realiseren van windturbines op deze locatie in strijd met de richtlijnen uit de VRM.

Een indiener geeft aan dat de locatie erg dicht op de bebouwde kom van Geervliet is ingetekend en verzoekt om de locatie meer naar het oosten in te tekenen. Daarbij het verzoek om de gevolgen voor landschappelijke beleving en woon- en leefklimaat goed te onderzoeken.

Een indiener geeft aan dat scheepvaart hinder kan ondervinden door de versturende werking van windturbines op de werking van scheepsradar systemen. Daarnaast zou plaatsing van windturbines op de dijk het werk van de dijkwacht kunnen belemmeren. Ook wordt er opgemerkt dat op basis van de kaart en de informatieavond niet duidelijk is of de locatie langs de Markenburgerweg is gelegen of in het verlengde van de Brielse Maasdijk in Spijkenisse nabij de kering Hartelbrug.

Antwoord

De kwaliteitskaart VRM geeft een beschrijving van de gebiedskenmerken en kwaliteiten van Zuid-Holland. Er is aangegeven dat nieuwe vormen van energie het landschap steeds meer zullen beïnvloeden en daarom een zorgvuldige locatiekeuze en/of inpassing van belang is. Bij de plaatsing van windturbines wordt een ruimtelijke afweging gemaakt, het bovenlokale belang wordt meegenomen samen met de gestelde energiedoelstellingen. Hierdoor wordt de plaatsing van windturbines in een zeekeipolder niet per definitie uitgesloten.

Mogelijk aanwezige typering op basis van landschap en cultuurhistorie worden in kaart gebracht en, waar van toepassing, als aandachtspunt in de beoordeling opgenomen.

Op de kaart van het Startdocument zijn locaties aangegeven waar onderzoek naar de geschiktheid voor windturbines in het MER plaatsvindt. Zowel de Markerburgerweg als de Brielse Maasdijk vallen voor een deel binnen locatie 22 en maken daarmee onderdeel uit van het onderzoek. Waar de windturbines precies geplaatst worden, wordt in MER niet onderzocht. Het effect op het werk van de dijkwachter wordt waar relevant meegenomen in de vervolgpcedure.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 21 en 22 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.12 Locatie 23: Ridderkerk; Industrieterrein Ridderhaven-Donkersloot

Samenvatting

Voor deze locatie wordt aandacht gevraagd voor de cumulatie van geluid met de aanwezige snelwegen en de invloed op scheepsvaart door radarverstoring. Er wordt opgemerkt dat het een dichtbevolkt gebied betreft en de locatie voor plaatsing van windturbines daarmee onwenselijk is. Het Natura-2000 gebied Oude Maas wordt genoemd als broedgebied voor de purperreiger. De plaatsing van windturbines heeft naar verwachting negatieve impact op deze rode lijst vogelsoort.

Een enkele indiener vraagt zich af waarom de locatie Alblasterdam/ Nedstaal is afgefallen en wat dan het verschil is met de locatie Ridderhaven. Er wordt opgemerkt dat uit verkennend onderzoek in 2014 blijkt dat een (voorkeurs)opstelling van turbines in de ruimte Ridderhaven-Donkersloot niet haalbaar is.

Antwoord

Voor geluid en radarverstoring wordt verwezen naar paragraaf 7.2.5 en 7.4. Voor de vraag over ecologie wordt verwezen naar paragraaf 7.6.

Bij de ontwikkeling van de locatie Nedstaal is de impact op het werelderfgoed Kinderdijk een belangrijk aandachtspunt. De locatie Alblasterdam/ Nedstaal is geschrapt omdat uit onderzoek¹³ bleek dat de impact op de kernkwaliteiten van het werelderfgoed groot zijn. De eventuele impact van locatie Donkersloot te Ridderkerk op het werelderfgoed Kinderdijk is middels een zogenoemd Heritage Impact Assessment (HIA) nader onderzocht. Op basis van onder andere dit onderzoek zal door GS een zorgvuldige afweging worden gemaakt of deze locatie voorgesteld wordt aan PS om op te nemen in een gewijzigde VRM.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 23 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.13 Locatie 25: Tegenover Rivium 2

Samenvatting

Evides verzoekt om deze locatie uit te breiden, waarbij de mogelijkheden op het terrein aan de Schaarlijk 150 wordt meegenomen.

Antwoord

De gewenste uitbreiding van de locatie valt binnen de indicatieve begrenzing van de ovals in het Startdocument, hiermee is een bredere locatieafweging mogelijk.

¹³ Heritage Impact Assessment windturbines Nedstaal (2014) 20140506 land-id

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 25 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.14 Locatie 28: Rotterdam; Poort van Charlois

Samenvatting

Er wordt door enkele indieners bezwaar gemaakt tegen deze locatie en daarbij dragen zij veiligheid, milieu, natuur, recreatie en schending van nationale en internationale normen en afspraken aan. Ook de cumulatie van overlast door de reeds aanwezige A15, Betuweroute en bedrijventerrein de Charloisse Poort is reden tot bezwaar. Men geeft aan dat het gebied een belangrijk natuur- en recreatiegebied is. Daarnaast is het een historische locatie met gezichtsbepalende woningen langs de Charloisse Lagedijk.

Antwoord

Voor een antwoord op de vragen aangaande cumulatie, natuur en recreatie wordt verwezen naar hoofdstuk 7. Er zal toetsing plaats vinden aan de hand van de cultuurhistorische kaart.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 28 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.15 Locatie 29, 30, 31 en 32: Cluster Hoek van Holland

Samenvatting

Meerdere indieners geven aan dat de locaties die het cluster Hoek van Holland maken, niet geschikt zijn voor plaatsing van windturbines. Er wordt aangegeven dat er al meerdere turbines in het gebied worden gerealiseerd en dat nog meer windturbines niet wenselijk zijn, omdat er mogelijk cumulatie van overlast kan ontstaan. Ook worden er negatieve effecten op natuur, ecologie, recreatie en landschap verwacht. Specifiek wordt er gewezen op het naastgelegen Natura 2000 gebied en de daar aanwezige natuurwaarden. Daarnaast zou een verdere toename van het aantal windturbines de economische en recreatieve ontwikkelmogelijkheden van het gebied belemmeren. Specifiek wordt er gewezen op de ontwikkelingslocatie Lemaireweg waar in de toekomst woningbouw gaat plaatsvinden en dat er reeds al een hoge bevolkingsdichtheid in het gebied is.

Diverse indieners geven aan dat ontwikkeling van de locaties strijdig zou zijn met de ambities en gebiedsplannen die voor het gebied zijn opgesteld door onder andere provincie en gemeente.

Een indiener geeft aan dat er onduidelijkheid is over de benoeming van de locaties en de geografische positionering. Er wordt aandacht gevraagd voor de invloed van de plaatsing van windturbines op de stabiliteit van de pier. Daarnaast wordt er aangegeven dat de toegangsweg naar de Maeslantkering toegankelijk moet blijven.

Voor locatie 30 wordt opgemerkt dat er rekening gehouden dient te worden met de hoogtebeperkingen in relatie tot de vliegbewegingen (helikopters) uitgevoerd door het Loodswezen.

Antwoord

De ontwikkellocatie Lemaireweg is vastgesteld in het bestemmingsplan en zal als zodanig worden meegenomen als autonome ontwikkeling. Dijklichamen en waterkeringen worden meegenomen in het beoordelingskader (zie Startdocument tabel 3.1). De beschikbaarheid van de toegangsweg zal waar relevant een aandachtspunt vormen in het vervolgproces en niet in deze MER.

In het MER worden hoogtebeperkingen in kaart gebracht en beoordeeld. Voor de aspecten recreatie, natuur, landschap en cumulatie wordt verwezen naar hoofdstuk 7.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locaties 29, 30, 31 en 32 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.16 Locatie 33: Rotterdam; Rozenburg Landtong

Samenvatting

Een enkele indiener geeft aan dat de locatie ligt in de Europoortkering en nabij de Maeslantkering Zuid. Volgens de indieners geldt voor zowel de Europoortkering als voor de Maeslantkering in de kern- en beschermingszone het 'nee- tenzij' principe.

Antwoord

Of een locatie in de kern- en beschermingszone ligt, wordt in het beoordelingskader meegenomen onder het onderdeel veiligheid uit het beoordelingskader in het Startdocument (tabel 3.1).

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 33 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.17 Locatie 34 en 35: Schiedam

Samenvatting

Een enkele indiener geeft aan dat op basis van een oriënterend onderzoek van Bosch & Van Rijn (2014) is gebleken dat in het gebied Vijfsluizen/ Beneluxtunnel ruimte is voor slechts één molen. Indiener verzoekt dan ook om deze twee locaties als één locatie te behandelen. Indiener geeft tevens aan dat uit het onderzoek blijkt dat er mogelijk een tweede molen in de zuidrand van de Wilheminahaven geplaatst kan worden. Volgens enkele indieners kan het onderzoek naar de locatie van een tweede molen niet los worden gezien van de onderzoeken naar de (her)ontwikkeling in de Haven. De indieners zeggen dat de intentieovereenkomst hiertoe mede is ondertekend door de Provincie.

Er wordt aangegeven dat Schiedam bereidt blijft om zich in te zetten voor de realisatie van twee molens (6 MW).

Antwoord

De provincie gaat mee in de wens om de mogelijkheid voor het plaatsen van een windturbine in de zuidrand van de Wilhelminahaven te onderzoeken. Hiertoe zal de locatie Beneluxtunnel in Schiedam (nr. 35) worden uitgebreid naar de hele zuidelijke rand van het Havengebied (zie kaart bijlage IV van de ARD)

Locatie 34 (Vijfsluizen) is een afzonderlijke locatie die gesitueerd is in de oksel van de A4 en de A20. Deze locatie zal eveneens worden onderzocht in het MER en vanwege de verwarrende naamgeving voortaan locatie 'Schiedam A4/A20' gaan heten.

Consequenties MER

Locatie 35 zal worden uitgebreid naar de hele zuidelijke rand van het Havengebied. Locatie 34 (Vijfsluizen) zal worden onderzocht in het MER en voortaan locatie 'Schiedam A4/A20' heten.

8.1.18 Locatie 36: Vlaardingen; Broekpolder, A20 Noordzijde

Samenvatting

Indiener geeft aan dat de locatie erg dicht bij een woning met eigen bedrijf is gepositioneerd en verwacht dan ook overlast te zullen krijgen door plaatsing van windturbines.

Een enkele indiener wijst erop dat dit een locatie is waar de wegverbreding A20 en de verzorgingsplaats Rijskade zijn gelegen. Er wordt op de beleidsregel voor het plaatsen van windturbines op, in of over rijkswaterstaatswerken gewezen.

Antwoord

Voor de beantwoording van de zienswijze betreffende overlast wordt verwezen naar paragraaf 7.1. Bestaande ontwikkeling van infrastructuur vormt een onderdeel van de referentiesituatie en zal als zodanig meegenomen worden in het MER bij het aspect veiligheid, zie Startdocument tabel 3.1.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 36 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.19 Locatie 38, 39 en 40: Vlaardingen; Koggehaven, Oeverbos, Scheurstrook

Samenvatting

Een enkele indiener geeft aan bezwaar tegen deze locatie te hebben omdat de ligging ten opzichte van vaarroutes mogelijk voor verstoring van de werking van radarsystemen van schepen kan zorgen.

Antwoord

Voor radar wordt verwezen naar paragraaf 7.4 waar dit thema inhoudelijk wordt behandeld.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locaties 38, 39 en 40 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet van het MER.

8.1.20 Locatie 43: Westvoorne; Noordzeeboulevard

Samenvatting

De indiener geeft aan dat uit onderzoek is gebleken dat er op de locatie niet meer dan één windturbine gerealiseerd kan worden. Daarnaast wordt gesteld dat door het meewerken aan het project Slufterdam de gemeente al aan haar inspanningseis heeft voldaan. Een enkele indiener vraagt extra aandacht voor de stabiliteit van de oever.

WNW verzoekt om de locatie Brielse Gatdam naar het oosten te vergroten en als potentiële ontwikkellocatie mee te nemen in het provinciaal beleid.

Antwoord

Locatie 43 Noordzeeboulevard is op dit moment al opgenomen in de VRM en staat om die reden niet ter discussie. De locatie wordt onderzocht in het MER en de zoeklocatie wordt verruimd, zie ook paragraaf 8.2.1 en de aangepaste kaart in bijlage IV van de ARD. Bij daadwerkelijke plaatsing van windturbines langs de oever vindt toetsing plaats door de beheerder van waterstaatswerken (Rijkswaterstaat of het Waterschap). Nadere toelichting op het thema veiligheid is te vinden in paragraaf 7.4.

Consequenties MER

De locatie Noordzeeboulevard wordt verruimd naar het oosten.

8.1.21 Locatie 44: Technopolis

Samenvatting

Nabij de locatie Technopolis is het meetinstituut VSL (Dutch Metrology Institute) gevestigd. VSL uit ernstige zorgen over de plaatsing van windturbines in verband met de mogelijke negatieve effecten op de uitvoering van haar wettelijke taak (het uitvoeren van zeer nauwkeurige en betrouwbare metingen ten behoeve van de nationale meetstandaarden). Er wordt aandacht gevraagd voor de effecten van trillingen, laagfrequente seismische trillingen en infrageluid op de metingen in het laboratorium.

Een enkele indiener geeft aan tegen plaatsing van windturbines op deze locatie te zijn omdat het vrije uitzicht vanuit de woning wordt verpest en er waardevermindering van het woonhuis zal optreden. Enkele indieners geven aan dat de locatie goed geschikt is omdat windturbines goed bij het karakter van het gebied passen en er relatief weinig omwonenden zijn.

Antwoord

Veiligheid is opgenomen in het beoordelingskader uit het Startdocument tabel 3.1.

Het aspect trillingen is vanwege het abstractieniveau van de provinciale structuurvisie in principe geen onderdeel van het MER. Gelet op de specifieke situatie op deze locatie zal er voor deze locatie in het MER wel aandacht zijn voor een kwalitatieve beoordeling op hoofdlijnen. Indien de locatie wordt opgenomen in de VRM kan als voorwaarde aangegeven worden dat nader onderzoek naar de effecten van trillingen op VSL moet worden uitgevoerd. Mochten die onaanvaardbaar zijn dan zal de provincie de locatie van de kaart halen.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen over Technopolis leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet voor het MER.

8.1.22 Locatie 45: de Balij

Samenvatting

Afwenteling

Er hebben veel indieners bezwaar gemaakt tegen realisatie van windturbines op locatie de Balij. De locatie Balij wordt gezien als een mogelijkheid tot het afwentelen van de afspraken uit het convenant met de stadsregio. Daar wordt de doelstelling niet gehaald, dus moeten we op zoek naar nieuwe locaties buiten de stadsregio. Men vraagt zich af welk afwegingskader er wordt gebruikt voor het opnemen van locaties buiten de stadsregio en of er alternatieven worden onderzocht voor de locaties buiten de stadsregio. Ten aanzien van deze locatie is in een aantal zienswijzen verzocht om ook de naastgelegen locatie Heron te onderzoeken. Als belangrijkste bezwaar wordt het ontbreken van maatschappelijk draagvlak genoemd.

Proces

Veel indieners hebben bezwaar tegen de wijze waarop het proces tot nu toe is verlopen. De verstrekte informatie zou onduidelijk zijn, kaarten zouden niet kloppen en niet alle omwonenden/belanghebbenden zouden tijdig zijn geïnformeerd. Ook zouden Pijnacker Nootdorp, Rokkeveen, Westhoek en Zoetermeer niet goed zijn betrokken.

Men constateert dat er voorbij wordt gegaan aan het unanieme besluit van de gemeente Pijnacker-Nootdorp dat windturbines op het gemeentelijk grondgebied niet passen. Er wordt gesteld dat naast gebrek aan maatschappelijk draagvlak er bij de lokale politiek blijkbaar ook geen draagvlak is.

Het uitgangspunt om bij het realiseren van windturbines het bottom-up principe toe te passen gaat volgens indieners niet op, want er is duidelijk geen draagvlak. Veel indieners vragen zich af waarom deze locatie wordt overwogen en andere locaties die beter zouden zijn niet. Ze geven aan dat zij het idee hebben dat het feit dat er een initiatiefnemer is voor de ontwikkeling van de locatie, zwaarder lijkt te wegen dan een zorgvuldige afweging van belangen. Men stelt dat er geen zorgvuldig democratisch proces is gevoerd.

Enkele indieners geven aan dat er onduidelijkheid is over de gehanteerde definities, zo is niet duidelijk wat met “veel woningen” wordt bedoeld.

Overlast

Men heeft zorgen over de toename van overlast als gevolg van geluidshinder, horizonvervuiling, slagschaduw, de (te kleine) afstand tot woningen en de mogelijk negatieve gevolgen voor de volksgezondheid. Er wordt in het gebied al veel overlast ervaren door de A12, treinverkeer, vliegveld Zestienhoven en de reclamezuil langs de A12. Door de toename van overlast zijn er veel zorgen over een vermindering van de waarde van vastgoed zoals woonhuizen en kantoorpanden. Er wordt verzocht om de normen voor toegestane overlast scherper te stellen dan minimaal wettelijk wordt voorgeschreven. Ook wordt er diverse keren verzocht extra onderzoek naar overlast en gezondheid te laten uitvoeren. Een enkele indiener geeft aan dat de wind voornamelijk uit het zuidwesten komt, waardoor geluidsoverlast voor dit gebied zal toenemen. Een indiener stelt dat de woningen in de wijk Ebbehout worden gekenmerkt door dakterrassen. Hinder heeft een andere invloed op dakterrassen dan op de gevel en daarom wordt er verzocht andere normen voor overlast te hanteren voor deze wijk. Langs de Nieuwkoopseweg en de Langelangseweg liggen tuinderswoningen. Het verzoek is om deze als lintbebouwing te beoordelen.

Natuur en recreatie

Er worden diverse vragen gesteld over de rol en het belang van Staatsbosbeheer (SBB). Men vraagt zich af of er financiële belangen zijn en of houtkap noodzakelijk zal zijn voor de plaatsing van de windturbines.

Het gebied behoort tot de Groen-Blauwe Slinger en is onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur en kent unieke diersoorten. Het is de habitat voor veel bijzondere (water)vogels en vleermuispopulaties. Omdat het gebied is omringd met voor vogels waardevolle natuurgebieden (De Scheg, Meerpolder, Buytenweghpark) zijn er veel vliegbewegingen van vogels. Dit zal nog verder toenemen na de realisatie van het wateropvanggebied Nieuwe Driemanspolder. De kans dat deze vogels in botsing met een windmolen komen is, volgens indieners, groot. Men verwacht dat de natuur- en landschappelijke waarden van het gebied bedreigd zullen worden door het plaatsen van windturbines.

Er wordt gesteld dat plaatsing van windturbines afbreuk doet aan de waarden van dit gebied en in gaat tegen de provinciale ambitie en visie voor het gebied.

Enkele indieners geven aan dat de waarden van het gebied de recreatieve aantrekkingskracht verhogen. Er zouden volgens hen veel mensen naar het gebied toe komen om van de natuur en rust

te genieten en een verslechtering van de natuurwaarden heeft hier een negatieve invloed op. De vraag wordt gesteld op welke manier de 150 m tot 175 m hoge windturbines gaan bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit van dit gebied. De Balij wordt veelvuldig door ruiters gebruikt, en indieners uiten zorgen dat er gevaarlijke situaties kunnen ontstaan omdat paarden kunnen schrikken van de windturbines.

Overig

Langs de locatie loopt een ondergrondse transportleiding. Een enkele indiener vraagt zich af waarom de windturbines niet op de locatie langs het fietspad het Brede Akkerpad worden gerealiseerd; hier hebben immers in het verleden al windturbines gestaan.

Antwoord

Afwenteling

De keuze voor het onderzoeken van de locatie Balij staat los van het convenant van de voormalige Stadsregio. Deze locatie vloeit voort uit een eerdere zienswijze van SBB bij de vaststelling van de VRM in 2014 en is niet het resultaat van een bredere regionale afweging (zie paragraaf 2.1). Er worden geen alternatieven buiten de stadsregio onderzocht in dit MER, de locatie Heron wordt om die reden niet onderzocht. Zie voor een nadere toelichting paragraaf 8.2.3.

Voor een toelichting op het thema draagvlak wordt verwezen naar het hoofdstuk 5.

Proces

Per abuis is de locatie A12/ Balij verkeerd op de kaart in het Startdocument terecht gekomen. Dit is door de provincie hersteld middels een rectificatie in diverse streekbladen. De aangepaste kaart is gepubliceerd op de website www.zuid-holland.nl/locatieswindenergie. Naar aanleiding van deze constatering is de zienswijzeperiode voor de onderzoekslocatie A12/ Balij met vier weken verlengd tot en met 12 januari 2016 in plaats van 14 december 2015.

In diverse lokale huis-aan-huis bladen en door de gemeente Zoetermeer zijn advertenties en nieuwsberichten geplaatst om de bewoners te informeren over de plannen. Verder is er op 5 januari 2016 een extra informatieavond georganiseerd. Voor de huidige fase van het proces -de aankondiging dat er een onderzoek (MER) gestart wordt- voldoet de provincie ruimschoots aan haar informatieverplichtingen. Een nadere toelichting op participatie en het proces is te vinden in de hoofdstukken 5 en 6.

Overlast

In het MER wordt op een kwalitatieve manier een beschrijving gegeven van de omgeving en de mogelijke cumulatie met reeds aanwezige activiteiten, zoals de aanwezige infrastructuur. De zorgen omtrent de leefomgeving en geluid zijn voor de provincie duidelijk. Deze aspecten komen terug in het MER. In hoofdstuk 7 wordt bij de algemene thema's een toelichting gegeven op de manier waarop deze aspecten worden onderzocht in het MER.

Geluid wordt op de gevel van geluidsgevoelige bebouwing beoordeeld conform het Activiteitenbesluit. Tuinen en dakterrassen worden niet apart beoordeeld. Woningen binnen een afstand van 200 meter van elkaar worden als lintbebouwing getypeerd.

Natuur en recreatie

De Balij is aangelegd als recreatiegebied voor de omliggende steden, als onderdeel van de zogeheten Groenblauwe Slinger en is niet aangewezen als natuurgebied. Het milieueffectonderzoek omvat mede een natuurtoets waarin de effecten voor kwetsbare soorten worden meegenomen. Ook eventuele routes van trekvogels worden in kaart gebracht. De locaties voor windenergie worden in het kader van het MER getoetst aan de beschermingscategorieën, waaronder natuur en recreatie, die uit het oogpunt van ruimtelijk kwaliteit in de VRM worden onderscheiden¹⁴, zie voor een uitgebreide toelichting paragraaf 7.5.

In hoeverre windmolens op deze locatie effect hebben op de recreatieve belevingswaarde is deels subjectief. Er wordt geen onderzoek naar beleving van bezoekers uitgevoerd. Wel worden de effecten op het landschap beoordeeld.

SBB wil met de plaatsing van windturbines een bijdrage leveren aan het realiseren van meer duurzame energie. Om het beheer van recreatiegebieden op peil te houden zoekt SBB naar andere

¹⁴<http://www.zuid-holland.nl/onderwerpen/ruimte/visie-ruimte/vrm-documenten/>

mogelijkheden om opbrengst te genereren. SBB ontvangt geen subsidie van rijk en provincie voor het beheer.

In het op te stellen MER wordt gekeken naar de mogelijke effecten van de windturbines op beschermde gebieden en beschermde soorten zie ook paragraaf 7.6.

Overig

De ondergrondse transportleiding wordt voor kennisgeving aangenomen. Een locatie Brede Akkerpad is ons niet bekend en wordt in de zienswijze ook niet nader toegelicht. De te onderzoeken locatie is gebaseerd op een eerdere zienswijze van SBB en sluit –door de ligging evenwijdig aan rijksweg A12- goed aan bij de plaatsingscriteria uit de VRM.

Consequenties MER

De ingediende zienswijzen voor locatie 45 leiden niet tot aanpassingen van de onderzoeksopzet.

8.1.23 Locatie 46: ABC Westland

Samenvatting

Meerdere indieners hebben, onder andere door het onderschrijven van de brief van de actiegroep “Tegen Windmolens”, aangegeven bezwaar te hebben tegen realisatie van windturbines op deze locatie. Met name de overlast op de reeds aanwezige en nog te realiseren woningen wordt hierbij als reden aangedragen. Men verwacht een toename in geluidsoverlast, slagschaduw, horizonvervuiling en negatieve gevolgen voor de in het gebied aanwezige natuurwaarden. Er wordt opgeroepen extra onderzoek naar mogelijke overlast uit te laten voeren.

Er wordt aangegeven dat windturbines niet passen in het open landschap, dat juist door het open landschap er niks is om het geluid te blokkeren en men verwacht waardedaling van onroerend goed door eerder genoemde overlast. Specifiek wordt Hof ter Leede genoemd waar een waardedaling van de nog te bouwen huizen wordt verwacht.

Daarnaast wordt er aangegeven dat het plaatsen van windturbines strijdig is met het huidige provinciale beleid en in gaat tegen de motie die unaniem door gemeente Westland is aangenomen om niet mee te werken aan RO trajecten voor windenergie. Er wordt gesteld dat de hoge bevolkingsdichtheid van het gebied in combinatie met de windturbines voor heel veel bewoners overlast zal veroorzaken.

Diverse indieners geven aan dat de initiatiefnemer voor het ontwikkelen van de locatie zich heeft teruggetrokken en vragen zich dan ook af waarom deze locatie nog wordt overwogen.

Een enkele indiener geeft aan dat op de locatie de windturbines versnipperd zullen worden geplaatst en dat dit niet gewenst is.

Een indiener heeft bezwaar tegen de cumulatie van geluid op de reeds aanwezige geluidsoverlast van een transformatorhuisje, een supermarkt en een slager.

Antwoord

Er wordt hier niet verder ingegaan op de ingebrachte zienswijzen, aangezien de locatie ABC Westland niet onderzocht wordt in het MER. Aanleiding hiervoor is het besluit van de initiatiefnemer, schriftelijk meegedeeld aan de provincie, dat deze de locatie bij nader inzien niet wenst te ontwikkelen voor windenergie.

De aanleiding tot het opnemen van deze locatie in het Startdocument was gelegen in de zienswijze van ABC Westland bij de vaststelling van de VRM in 2014 om de locatie aan te wijzen voor windenergie. Nu de initiatiefnemer, tevens beheerder van de locatie, zich heeft teruggetrokken is de grondslag voor het onderzoeken van deze locatie vervallen.

Consequenties MER

De locatie ABC Westland wordt afgevoerd als zoeklocatie en zal geen onderdeel uitmaken van het MER.

8.1.24 Consequenties MER locaties

De locatiespecifieke zienswijzen leiden tot een aantal wijzigingen ten opzichte van het Startdocument. Het beoordelingskader uit het Startdocument wordt zodanig aangevuld dat recreatiewoningen en – gebieden in kaart worden gebracht (zie paragraaf 7.8). Waar relevant wordt de aanwezigheid van begraafplaatsen als aandachtspunt benoemd. Locatie 34 (Vijfsluizen) krijgt ter verduidelijking een andere naam in het MER, te weten Schiedam A4/A20. De locatie ABC Westland wordt afgevoerd als zoeklocatie en zal geen onderdeel uitmaken van het MER.

8.2 Aangedragen uit te breiden en nieuwe locaties

In het Startdocument zijn de locaties beschreven die onderzocht worden in het MER. Er zijn diverse zienswijzen ingediend waarin wordt voorgesteld deze locaties uit te breiden. Tevens worden nieuwe locaties aangedragen, zowel binnen het gebied van de voormalige Stadsregio als daar buiten.

8.2.1 Verruiming locaties Startdocument

De gevraagde verruiming van zoeklocaties die reeds in het Startdocument zijn opgenomen wordt in beginsel meegenomen in het MER. Hiermee wordt in veel gevallen een bredere locatieafweging mogelijk. Voor een toelichting op de verzoeken wordt verwezen naar paragraaf 8.1. Hieronder worden de locaties genoemd die worden aangepast in het MER, deze zijn verbeeld op de aangepaste kaart, zie bijlage IV van de ARD.

- Locatie 2 (Beneluxplein), uitbreiding naar het zuidwesten.
- Locatie 9 en 10 (Haringvlietdam), uitbreiding richting Noordzeezijde van de dam.
- Locatie 19 (Nissewaard, Zuidrand), uitbreiding van de locatie naar het westen.
- Locatie 25 (Rivium), verzoek tot uitbreiding past binnen de indicatieve begrenzing.
- Locatie 35 (Schiedam, Beneluxtunnel), uitbreiding hele zuidelijke rand Havengebied.
- Locatie 43 (Noordzeeboulevard), uitbreiding naar het oosten tot over de Brielse Gatdam.

8.2.2 Nieuwe locaties binnen de voormalige Stadsregio

De nieuwe locaties die zijn aangedragen **binnen** de Stadsregio worden in beginsel meegenomen in het MER, tenzij op voorhand strikte belemmeringen zijn aangetoond. De specifieke locaties binnen de voormalige stadsregio die zijn aangedragen worden hieronder genoemd.

Polder Schieveen Rotterdam

Samenvatting

Marma Vastgoed O.G. B.V. geeft aan 32 ha grond met bestemming landbouwgrond in de aanbidding te hebben bij Zestienhoven Rotterdam (polder Schieveen). Deze grond zou gebruikt kunnen worden voor de plaatsing van windmolens.

Antwoord

De aangedragen locatie ligt in de nabijheid van Rotterdam the Hague Airport, vrijwel parallel aan de start- en landingsbaan. Voor de betreffende gronden gelden hoogtebeperkingen die nodig zijn voor de luchtvaartveiligheid, te weten de toetsingsvlakken voor navigatie en communicatieapparatuur. Van deze hoogtebeperkingen kan worden afgeweken na toetsingsadvies van de Luchtverkeersleiding Nederland (verklaring van geen bedenkingen). Tevens dient er rekening gehouden te worden met het vigerend bestemmingsplan Schieveen, waarin op dit moment een hoogtebeperking van 30 meter N.A.P. geldt. De locatie wordt onderzocht in MER, waarbij de mogelijke hoogtebeperkingen een aandachtspunt vormen.

Consequenties MER

Locatie Polder Schieveen te Rotterdam wordt onderzocht in het MER en verbeeld op de kaart (bijlage IV van de ARD) onder nummer 47.

8.2.3 Nieuwe locaties buiten de voormalige Stadsregio

Nieuwe locaties die zijn aangedragen buiten het gebied van de Stadsregio en buiten de twee onderzoekslocaties in Haaglanden worden niet betrokken in het MER. De reden hiervoor is als volgt: de aanleiding voor de voorgenomen wijziging van de VRM voor windenergie is gelegen in het ontbreken van voldoende geschikte locaties om de in het Convenant windenergie Stadsregio afgesproken taakstelling te halen en is daarnaast gelegen in de drie aangedragen initiatieven tijdens het proces tot vaststelling van de VRM in 2014. De verwachting is dat met de thans voorgenomen aanvullende zoeklocaties in de voormalige Stadsregio de taakstelling uit het convenant binnen bereik komt. De procedure tot VRM-wijziging beperkt zich dan ook nadrukkelijk tot de voormalige Stadsregio en de drie locaties die in 2014 naar voren kwamen in het proces rond het vaststellen van de VRM (hiervan worden er twee onderzocht in het MER; zie paragraaf 8.1.23 voor het afvallen van de onderzoekslocatie ABC Westland). Het in deze fase onderzoeken van nieuwe locaties in de rest van de provincie past niet in de doelstelling van de voorgenomen VRM-wijziging.

Er zijn door initiatiefnemers meerdere locaties buiten de Stadsregio aangedragen. Lokale initiatieven die een bijdrage kunnen leveren aan de realisatie van de met het Rijk afgesproken taakstelling voor windenergie tot 2020 worden getoetst aan de Verordening Ruimte en het ruimtelijk beleid van de provincie. Initiatieven die niet passen binnen deze kaders kunnen binnen het huidige ruimtelijk beleid van de provincie niet worden gehonoreerd. De initiatieven voor nieuwe locaties buiten de Stadsregio worden derhalve niet betrokken in het MER. Uitgangspunt voor de provincie is dat dit college de met het Rijk afgesproken taakstelling van 735,5 MW in 2020 mogelijk maakt.

Hieronder een overzicht van locaties welke door indieners naar voren zijn gebracht als potentiële nieuwe locaties voor de ontwikkeling van windenergie.

Heron Oostpunt

De CDA Fractie Zoetermeer en aantal particulieren noemen de locatie Heron Oostpunt als onderzoekslocatie. Deze locatie ligt in de gemeente Pijnacker-Nootdorp. Gezien de actuele situatie en ontwikkelingen daar is men benieuwd of deze locatie geschikter is dan die in de Balij (nr. 45).

Mariapolder (Hoeksche Waard)

Voor deze locatie is het verzoek van Nuon om de locatie Mariapolder te verruimen zodat er meerdere turbines kunnen worden geplaatst.

Binnenmaas

Nuon vraagt om de ruimte van de locatie Binnenmaas te verruimen.

Papemeer, Leiden

Prodeon B.V. vraagt om uitbreiding van de bestaande capaciteit van het windpark langs infrastructuur. Papemeer is een bestaande windlocatie met relatief kleine turbines van 65m. De locatie is niet opgenomen in de VRM. Op deze locatie mogen conform de Verordening Ruimte nieuwe turbines worden geplaatst als de ashoogte niet toeneemt en de windturbines al in het geldende bestemmingsplan mogelijk zijn gemaakt.

RijnGouwe, Alphen aan de Rijn

De gemeente Alphen aan de Rijn verzoekt om de onderzoeksopgave van het MER uit te breiden met een extra nieuwe locatie: locatie RijnGouwe aan het zuidoosten van de kern Alphen aan den Rijn (locatie ten zuiden van de N11). Volgens hen zou hier ruimte zijn voor 5 windmolens. Er is door de gemeente reeds een MER en landschappelijk onderzoek afgerond.

Kweldamweg Sliedrecht, Parallelweg Sliedrecht, Beemdpoolder en Gorinchem-Noord

WNW heeft gesprekken gevoerd met grondeigenaren welke mogelijk interesse hebben voor de ontwikkeling van windenergie op deze locaties. WNW verzoekt deze locaties mee te nemen als potentiële ontwikkellocatie voor windenergie in het provinciaal beleid.

Krimpenerwaard

Waardstroom geeft aan ontwikkelpotentie te zien in de gemeente Krimpenerwaard. Zij denken daarbij aan een opstelling van windturbines langs de N210.

Knibbelweg in Zevenhuizen

WNW draagt de locatie ten noorden van de Knibbelweg en de Derde Tochtweg nabij Zevenhuizen aan als onderzoekslocatie voor windturbines.

Evides

Indiener geeft aan als doel te hebben gesteld dat zij in 2025 klimaatneutraal wil opereren. Een van de activiteiten die zij in dat kader ontplooit is het zelf of in samenwerking met andere partijen duurzaam opwekken van de eigen energiebehoefte. Daarvoor kijken zij naar de eigen locaties waar vaak ruimte en infrastructuur aanwezig is. Indiener vraagt in dat verband de volgende potentiële locaties aan:

- drinkwaterproductielocatie Ouddorp, nabij Hondsweg 12 te Goedereede.
- een nieuw te bouwen productielocatie van Industrierwater aan de Dolfijnweg op de Maasvlakte in Rotterdam.
- drinkwaterproductielocatie aan de Baanhoekweg 7 te Dordrecht.
- drinkwaterproductielocatie aan de Peuldreef 4 te Den Hoorn.

8.2.4 Overige locaties

In de zienswijzen worden naast bovenstaande locaties nog uiteenlopende alternatieve locaties genoemd voor windenergie. Deze locaties zijn zonder verdere toelichting genoemd en worden verder niet meegenomen in het MER. Enkele locaties vallen onder het havenconvenant of zijn losstaande opgaven, zoals Wind op Zee.

- De kop van de 2e Maasvlakte (valt onder havenconvenant)
- Maasvlakteboulevard (valt onder havenconvenant)
- Industriegebieden o.a. Europoort (valt onder havenconvenant)
- Op zee (aparte opgave)
- langs de N59 vanaf Hellegatsplein tot Goeree Overflakkee (aparte opgave)
- de snelweg A4 tussen Rijswijk en Prins Clausplein
- HSL tracé
- Gevangenis
- Siemens
- Heuvels van Snowworld
- Binnenhof in Den Haag

8.2.5 Consequenties MER locaties

Uit te breiden locaties uit het Startdocument:

- Locatie 2 (Beneluxplein), uitbreiding naar het noordwesten.
- Locatie 9 en 10 (Haringvlietdam), uitbreiding richting Noordzeezijde van de dam.
- Locatie 19 (Nissewaard, Zuidrand), uitbreiding van de locatie naar het westen.
- Locatie 35 (Schiedam, Beneluxtunnel), uitbreiding hele zuidelijke rand Havengebied.
- Locatie 43 (Noordzeeboulevard), uitbreiding naar het oosten tot over de Brielse Gatdam.

De nieuw aangedragen locatie Polder Schieveen Rotterdam wordt opgenomen en onderzocht in het MER.

Bijlage A: Lijst van gebruikte afkortingen

ARD	Advies Reikwijdte en Detailniveau
Cie- m.e.r.	Commissie voor de milieueffectrapportage
CO ₂	Koolstofdioxide
dB	Decibel
dB(A)	Afgeleid van de decibel, met een correctie van de geluidssterktes voor de gevoeligheid van het menselijk oor
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
GES	Gezondheidseffectscreening
GROM	Overleg Groen, Ruimtelijke Ordening en Milieu
GS	Gedeputeerde Staten
HIA	Heritage Impact Assessment
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IPO	Interprovinciaal Overleg
Lden	Level day evening night (gemiddelde geluidsbelasting gedurende de dag, avond en nachtperiode)
LFG	Laag Frequent Geluid
m.e.r.	Milieueffectrapportage, de procedure
MER	het milieueffectrapport
MKBA	Maatschappelijke Kosten Baten Analyse
MMA	Meest Milieuvriendelijke Alternatief
MW	Megawatt
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NAW-gegevens	Naam, adres, woonplaats
NLVOW	Vereniging van omwonenden van windenergie
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NvB	Nota van Beantwoording
NWEA	Nederlandse WindEnergie Associatie
PARK	Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit
PS	Provinciale Staten
ReScoopNL	Coöperatieve Vereniging van Nederlandse duurzame burger energie coöperaties
RIVM	Rijksinstituut Volksgezondheid en Milieu
RO	Ruimtelijke Ordening
RWS	Rijkswaterstaat
SBB	Staatsbosbeheer
SDE+	Subsidieregeling Duurzame Energieproductie
VKA	Voorkeursalternatief
VRM	Visie Ruimte en Mobiliteit
VRR	Veiligheidsregio Rotterdam
VSL	Van Swinden Laboratorium (VSL) is het nationaal meteorologisch instituut (NMI)
WGR+ regio	Wet gemeenschappelijke regelingen
WNW	De Wolff Nederland Windenergie

Bijlage B: Lijst met indieners (geanonimiseerd)

Overheden

A-0001	Gemeente Ridderkerk
A-0002	Gemeente Westvoorne
A-0003	Gemeente Barendrecht
A-0004	Gemeente Alblasterdam
A-0005	Gemeente Alphen aan den Rijn
A-0006	Gemeente Albrandswaard
A-0007	Gemeente Den Haag
A-0008	Gemeente Oud Beijerland
A-0009	Gemeente Zoetermeer
A-0009.I	Gemeente Zoetermeer
A-0010	Gemeente Maassluis
A-0011	Gemeente Delft
A-0012	Gemeente Rotterdam
A-0013	Gemeente Schiedam
A-0014	Gemeente Midden-Delfland
A-0015	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
A-0016	Veiligheidsregio Rotterdam-Rijnmond, Directie Risico- en Crisisbeheersing
A-0017	Regiegroep Voorne-Putten
A-0018	Gemeente Krimpen aan de IJssel
A-0019	Gemeente Westland
A-0020	Veiligheidsregio Haaglanden
A-0021	Gemeente Pijnacker-Nootdorp
A-0022	Hoogheemraadschap Delfland
A-0023	Rijkswaterstaat West-Nederland Zuid - afdeling netwerkontwikkeling en visie
A-0024	Gemeente Zwijndrecht

Bedrijven, belangenorganisaties en maatschappelijke organisaties

B-0001	Eneco Wind BV
B-0002.I	Prodeon BV
B-0002.II	Prodeon BV
B-0003	Marma Vastgoed O.G. B.V.

B-0004	Windpark Haringvliet BV
B-0005	Topvorm Vastgoed BV
B-0006	Schouten Bouw
B-0007	Havenbedrijf Rotterdam
B-0008	Loodswezen
B-0009	3M Nederland B.V.
B-0010	Luchtverkeersleiding Nederland
B-0010.I	Luchtverkeersleiding Nederland
B-0011	Crematorium De Dijk
B-0012	Werkgroep Lucht en Geluid vh wijkoverleg Ridderkerk West
B-0013	stichting windmolens N57 nee!
B-0014	Vereniging van Eigenaren Ben Goerionpad
B-0015	Vandervalk+degroot
B-0016	Borsboom & Hamm Advocaten
B-0017	Camping De Krabbeplaat
B-0018	Bewonerscomité LindtWind
B-0019	Vereniging Verontruste Burgers van Voorne
B-0020	Milieudefensie Nissewaard
B-0020.I	Milieudefensie Nissewaard
B-0021	Vereniging van Eigenaren Havenkwartier, Gebouw I
B-0022	De Wolff Nederland Windenergie (WNW)
B-0022.I	De Wolff Nederland Windenergie (WNW)
B-0022.II	De Wolff Nederland Windenergie (WNW)
B-0022.III	De Wolff Nederland Windenergie (WNW)
B-0022.IV	De Wolff Nederland Windenergie (WNW)
B-0023	Stichting Distripark Eemhaven
B-0024	TenneT TSO B.V.
B-0025	TU Delft
B-0026	Smarter Energy b.v.
B-0027	Stichting Dorpsraad Vierpolders
B-0028	Hollandia B.V.
B-0029	Vereniging Beheer Park Barendrecht I
B-0030	Midden-Delfland Vereniging
B-0031	VSL
B-0032	Verenigingen van Eigenaren Duykerzicht

B-0033	Ondernemerskring Krimpen ad Ijssel
B-0034	Nieuw-Reijerwaard Comité
B-0035	Restaurant Abel
B-0036	De Carnisse Grienden
B-0037	Stichting Buurtgroep Capelle-West
B-0038	Bewonersorganisatie BOCL
B-0039	4 Fruit Company
B-0040	Vereniging van huiseigenaren Woonpark Boonervliet
B-0041	AM bv.
B-0042	REScoopNL
B-0043	Deltalinqs
B-0044	Nuon
B-0045	Vereniging Strandondernemers Hoek van Holland
B-0046	Stichting Milieu Dichterbij
B-0047	NWEA
B-0048	Wijkoverleg Drievliet/ 't Zand gemeente Ridderkerk
B-0049	Coöperatieve Vereniging Drechtse Wind
B-0050	DLV Glas en Energie
B-0050.I	DLV Glas en Energie
B-0051	Wijkoverleg Rijsoord
B-0052	Natuur en Milieu federatie Zuid-Holland
B-0053	Grondexploitatie maatschappij Vroondaal C.V.
B-0054	NLVOW
B-0055	ABC Westland Beheer
B-0056	Vogelwerkgroep Zoetermeer
B-0057	Staatsbosbeheer
B-0058	Stichting Buren van Botlek
B-0058.I	Stichting Buren van Botlek
B-0059	Mts. Fonkert-Hoftijzer
B-0060	Rebel Makelaar en Taxateur
B-0061	CDA Zoetermeer en Pijnacker-Nootdorp
B-0062	Buurtvereniging "Het Bos van 's-Gravenhout"
B-0063	Wijkoverleg Slikkerveer
B-0064	Exact
B-0065	Kraakhelder

B-0065.I	Kraakhelder
B-0066	BurgGolf Zoetermeer
B-0067	Loon- en verhuurbedrijf van Hennik
B-0068	Actiegroep Tegenwindmolens
B-0069	Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid Zoetermeer
B-0070	Natuurvereniging Eiland Ijsselmonde
B-0071	Bewonerscommissie Charloisse Lagedijk
B-0072	Vereniging Waardstroom
B-0073	VVE Meerzicht Zuid-West
B-0074	Vleermuisplatform Zoetermeer
B-0075	Vereniging van Eigenaars Strandweg
B-0076	Rotterdam The Hague Airport
B-0077	Bewonersvereniging 'Onder de Hefbrug'
B-0078	BHWP
B-0079	Evides
	Fracties PvdA, GroenLinks en Partij voor de Dieren van gemeente Pijnacker-
B-0080	Nootdorp
B-0081	Bosgoed BV.
B-0082	Supermart Holding BV.
B-0083	Jadimo Holding BV.
B-0084	Maritiem Centrum Barendrecht
B-0085	MHD Magnets
B-0085	MHD Magnets
B-0086	Windunie Development B.V.
B-0086.I	Windunie Development B.V.
B-0087	TSS International BV

Particulieren

C-0001 tot en met C-0227	Vertrouwelijk
C-0228	StichtingAchmea Rechtsbijstand
C-0229 tot en met C-0413	Vertrouwelijk
C-0414	Borsboom & Hamm Advocaten
C-0415	Borsboom & Hamm Advocaten
C-0416	ARAG Rechtsbijstand
C-0417 tot en met C-2976	Vertrouwelijk

Namens

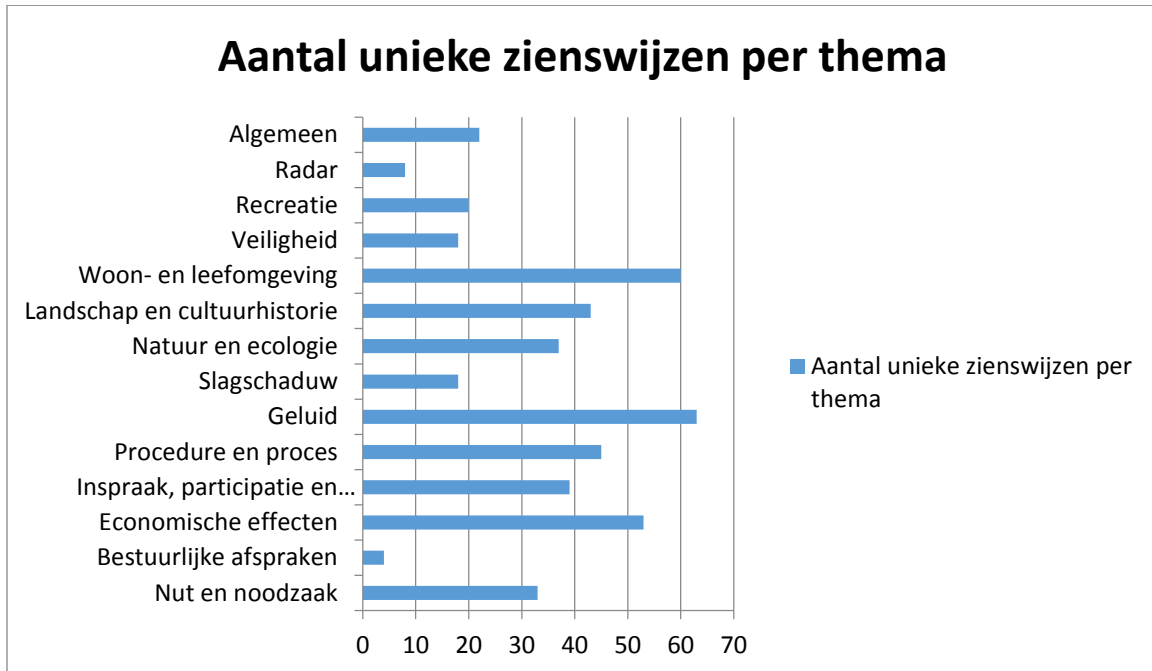
1 particulier
2 particulieren
2 particulieren
1 particulier

Bijlage C: Aantal ingediende zienswijzen per locatie

Locatie	Unieke zienswijzen	Ingediend via deelname actie
Locatie 1 Albrandswaard; Distripark Eemhaven	1	
Locatie 2 Albrandswaard; Bos Valckenstein/Beneluxplein	1	
Locatie 3 Barendrecht; Oost 2	32	2347 (Barendrecht)
Locatie 4 Barendrecht; Heinenoord	29	
Locatie 5 Barendrecht; Vaanplein	29	
Locatie 6 Brielle; N57 oostkant	15	35
Locatie 7 Hellevloetsluis; N57	15	
Locatie 8 Hellevloetsluis; Kickersbloem/Kanaal door Voorne	8	
Locatie 9 Hellevloetsluis; Haringvlietdam Noord	5	
Locatie 10 Hellevloetsluis; Haringvlietdam verlenging	3	
Locatie 11 Krimpen aan de IJssel; Stormpolder	4	
Locatie 12 Lansingerland; Verruiming Prisma/Bleizo ten zuiden A12	0	
Locatie 13 Lansingerland; Bedrijventerrein Oudeland	0	
Locatie 14 Lansingerland; Bergse Bos	0	
Locatie 15 Lansingerland; Verruiming Prisma/Bleizo ten noorden A12	0	
Locatie 16 Lansingerland; Prisma/Bleizo	0	
Locatie 17 Maassluis; Langs water, bedrijventerrein/kerkhof	2	
Locatie 18 Nissewaard; Beerenplaat	32	82
Locatie 19 Nissewaard; Zuidrand	9	130
Locatie 20 Nissewaard; Halfweg	9	
Locatie 21 Nissewaard; Verruiming Spijkenisse Hartel	4	
Locatie 22 Nissewaard; Hartel Oost	6	
Locatie 23 Ridderkerk; Industrieterrein Ridderhaven-Donkersloot	6	
Locatie 24 Rotterdam; Tegenover Rivium 1	0	
Locatie 25 Rotterdam; Tegenover Rivium 2	1	
Locatie 26 Rotterdam Ahoy	0	
Locatie 28 Rotterdam; Poort van Charlois	2	

Locatie 29 Rotterdam; Hoek van Holland (alternatief)	9	14 (Hoek van Holland)
Locatie 30 Rotterdam; Hoek van Holland de pier	9	
Locatie 31 Rotterdam; Verlengde nieuwe waterweg	7	
Locatie 32 Rotterdam; Stenaterrein	6	
Locatie 33 Rotterdam; Rozenburg Landtong	1	
Locatie 34 Sciedam; Vijfsluizen	2	
Locatie 35 Scheidam; Beneluxtunnel Schiedam	2	
Locatie 36 Vlaardingen; Broekpolder, A20 Noordzijde	2	
Locatie 37 Vlaardingen; Vergulde Hand West	0	
Locatie 38 Vlaardingen; Koggehaven	1	
Locatie 39 Vlaardingen; Oeverbos	2	
Locatie 40 Vlaardingen; Scheurstrook	1	
Locatie 41 Vlaardingen; `t Scheur	0	
Locatie 42 Vlaardingen; Beneluxtunnel Vlaardingen	0	
Locatie 43 Westvoorne; Noordzeeboulevard	3	
Locatie 44 Delft; Technopolis	5	
Locatie 45 Pijnacker Nootdorp; A12 de Balij	88	232
Locatie 46 Westland; ABC Westland (vervallen; maakt geen deel uit van het MER)	21	284

Bijlage D: Aantal unieke zienswijzen per thema

Bijlage IV: Aangepaste kaart met onderzoekslocaties

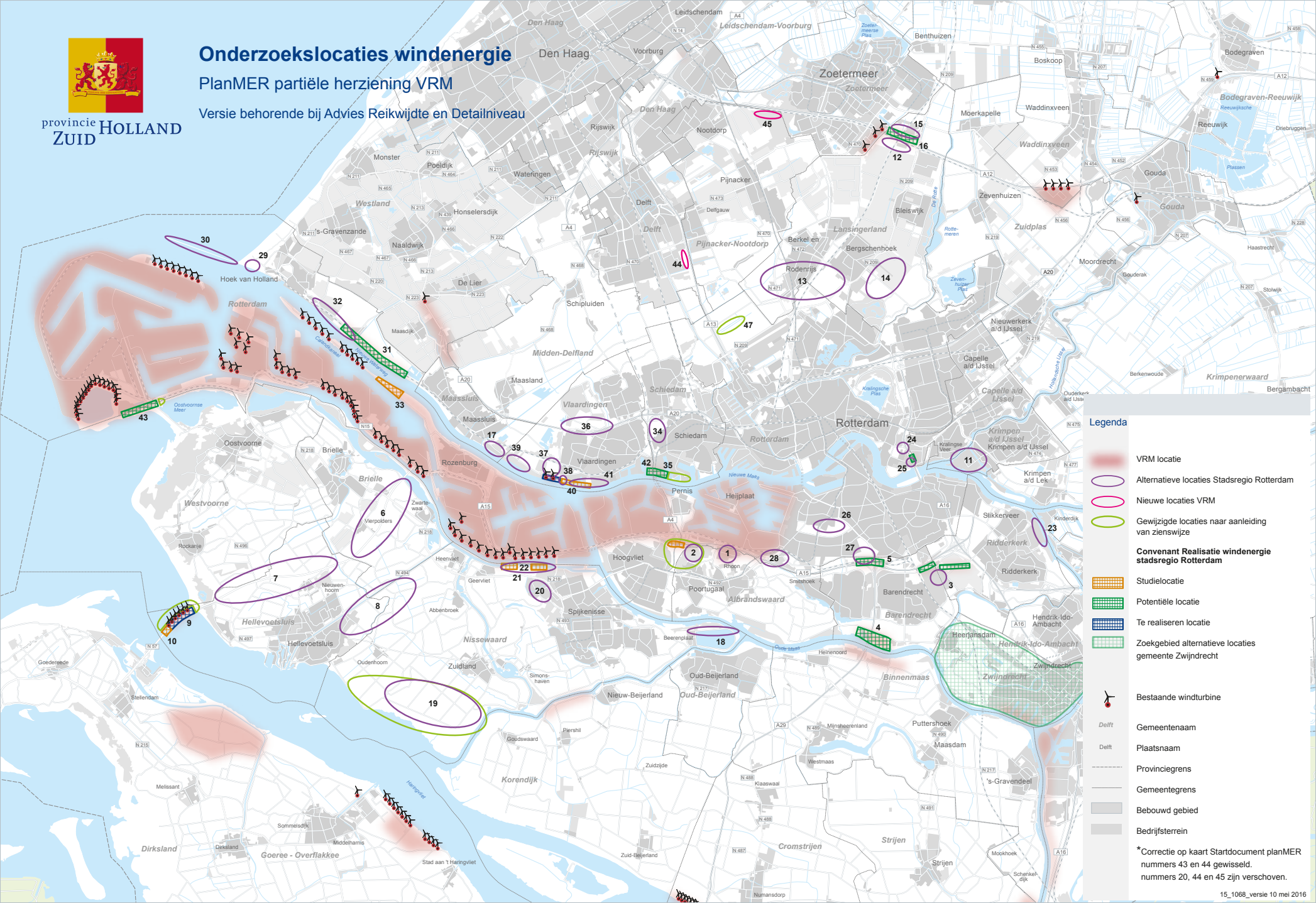

provincie **HOLLAND ZUID**

Onderzoeklocaties windenergie

PlanMER partiële herziening VRM

Versie behorende bij Advies Reikwijdte en Detailniveau

Legenda

- VRM locatie
- Alternatieve locaties Stadsregio Rotterdam
- Nieuwe locaties VRM
- Gewijzigde locaties naar aanleiding van zienswijze
- Convenant Realisatie windenergie stadsregio Rotterdam**
- Studielocatie
- Potentiële locatie
- Te realiseren locatie
- Zoekgebied alternatieve locaties gemeente Zwijndrecht
- Bestaande windturbine
- Gemeentenaam
- Plaatsnaam
- Provinciegrens
- Gemeentegrens
- Bebouwd gebied
- Bedrijfssterrein

*Correctie op kaart Startdocument planMER nummers 43 en 44 gewisseld. nummers 20, 44 en 45 zijn verschoven.

Bijlage V: Advies Commissie m.e.r.

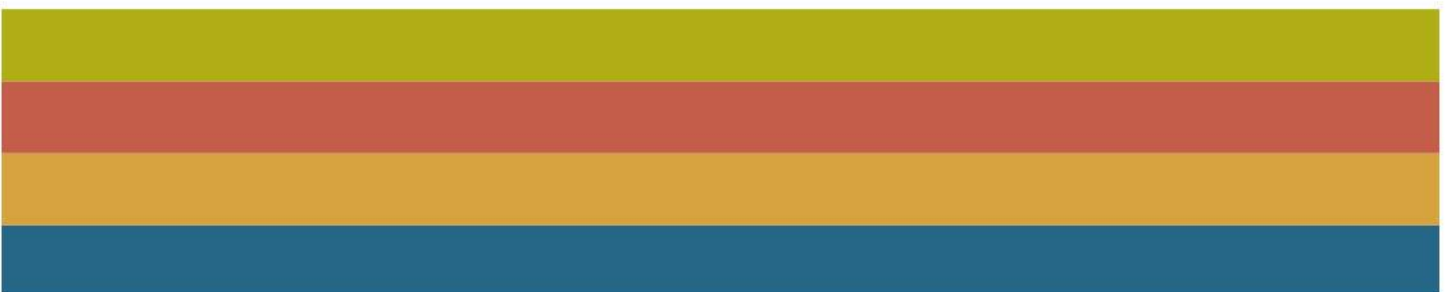

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Partiële herziening VRM Windenergie Zuid-Holland

Advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport

23 februari 2016 / projectnummer 3078

1. Hoofdpunten van het milieueffectrapport (MER)

De provincie Zuid Holland wil eind 2020 in de provincie 735,5 megawatt (MW) aan opgesteld vermogen windenergie. Om dit doel te halen wil de provincie nieuwe locaties voor windparken aanwijzen in de stadsregio Rotterdam en in Nootdorp, Delft en het Westland. De locaties worden opgenomen in de verordening Ruimte. Hiertoe worden de verordening Ruimte en de Visie Ruimte en Mobiliteit gedeeltelijk herzien (beide verder de VRM).

Voordat de Provinciale Staten beslissen worden de milieugevolgen van potentiële locaties onderzocht en vergeleken in een MER. De Commissie¹ is door de Staten gevraagd te adviseren over de gewenste inhoud van het MER. Zij heeft hierbij kennis genomen van meer dan 2.700 zienswijzen en adviezen voor deze procedure.

De Commissie beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het MER. Dat wil zeggen dat voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming het MER in ieder geval onderstaande informatie moet bevatten:

- een duidelijke beschrijving van de resultaten van het door de provincie voorgestelde stappenplan om locaties te selecteren voor windenergie en van de wijze waarop hierbij met het milieubelang rekening gehouden kan worden;
- een samenhangende beoordeling van potentiële locaties voor windenergie en de milieugevolgen daarvan.

Besluitvormers en insprekers lezen in de eerste plaats de samenvatting van het MER. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER.

In de volgende hoofdstukken beschrijft de Commissie in meer detail welke informatie het MER moet bevatten. De Commissie bouwt in haar advies voort op de notitie reikwijdte en de-tailniveau (verder NRD). Dat wil zeggen dat ze in dit advies niet ingaat op de punten die naar haar mening in de NRD voldoende aan de orde komen.

2. Achtergrond en besluitvorming

2.1 Doel

Zuid Holland wil dat eind 2020 735,5 MW opgesteld vermogen aan windenergie in de provincie aanwezig is. Geef in het MER weer hoe deze opgave over de provincie is verdeeld en wat de reden van deze verdeling is.

Onderbouw voor de stadsregio Rotterdam hoe het doel van 150 MW tot stand is gekomen en hoe 'hard' dit doel is. De Commissie heeft van de provincie begrepen dat in de stadsregio

¹ De samenstelling van de werkgroep van de Commissie m.e.r., haar werkwijze en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. Projectstukken vindt u door op www.commissiemer.nl nummer 3078 in te vullen in het zoekvak.

Rotterdam ongeveer 80 MW al gerealiseerd is of (binnenkort) in procedure is. De Commissie heeft van de provincie begrepen dat een gedeelte van deze locaties mogelijk niet op korte termijn gerealiseerd kan worden. Dit betekent dat aanvullend voor minimaal 70 MW nieuwe locaties worden gezocht en mogelijk meer.

Voor de locaties in Nootdorp, Delft en het Westland lijkt er vooraf geen doelstelling in MW te zijn. De Commissie adviseert deze in het kader van het MER wel te formuleren om straks goed onderbouwde (milieu)afwegingen over deze locaties mogelijk te maken. Vertrek bij het motiveren van gestelde doelen vanuit eerdere afwegingen (zie ook §2.2 van dit advies).

Kleine initiatieven / lokale participatie

Geef ook aan wat de doelen van de provincie zijn voor kleine initiatieven voor windenergie, bijvoorbeeld 1 of twee turbines. Beschrijf of en zo ja welke ruimte er (voor maatwerk) is in de toekomstige VRM en onder welke (milieu)randvoorwaarden.

2.2 Voorgeschiedenis

De Commissie vindt het belangrijk dat het MER een goede beschrijving geeft van de voorgeschiedenis van windenergie in de provincie en in het bijzonder in de stadsregio Rotterdam. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de nota Wervelend, de nota Wervelender, het convenant 'Realisatie windenergie stadsregio Rotterdam' en het Convenant 'Realisatie Windenergie in de Rotterdamse haven'.

Stadsregio Rotterdam

Selectie te onderzoeken locaties, stap 0 NRD

De Commissie heeft begrepen dat naast de 'oude' locaties uit de VRM en het convenant 'Realisatie windenergie stadsregio Rotterdam' nieuwe locaties zijn bepaald op basis van een 'belemmeringen'-analyse waarbij met uitsluitingszones en bufferzones gewerkt is.² De Commissie adviseert deze 'belemmeringen'-analyse in het MER kort te beschrijven.

Voor het MER is het nodig in een vroeg stadium een duidelijk overzicht op kaart te hebben van alle mogelijke locaties voor windenergie in de stadsregio Rotterdam en van de omvang daarvan. De Commissie heeft dit overzicht niet verkregen op basis van de NRD. Zij adviseert dit in het MER op te nemen. Maak hierbij een onderverdeling in:

1. locaties die al gerealiseerd zijn;
2. eerder in de VRM en het convenant aangewezen locaties waarvan de verwachting is dat deze (binnenkort) in procedure gaan. Deze locaties zijn namelijk min of meer een gegeven;
3. eerder in de VRM en het convenant genoemde locaties die worden onderzocht;
4. nieuwe locaties die nu worden overwogen;

² De provincie Zuid-Holland geeft in haar brief van september 2015, kenmerken PZH-2015-527 976583 en DOS-2007-001 5748 een goed overzicht van de resultaten van deze studie, het betreft 43 locaties in de stadsregio.

5. locaties die mogelijk nog uit overleg en/of inspraak volgen (bijvoorbeeld locaties die anders begrensd worden of die n t buiten de regiogrens vallen maar wel op draagvlak kunnen rekenen).³

Vermeld per locatie kort de geschiedenis, de bandbreedte aan vermogen die mogelijk lijkt  n de reden dat de locatie is geselecteerd. Laat ook zien welke eerder in de VRM en het convenant genoemde locaties zijn afgevallen en om welke reden.

Nootdorp, Delft en het Westland

Beschrijf in het MER de historie van de locaties in Nootdorp, Delft en het Westland en de eerdere afwegingen van de provincie in het kader van de VRM, de nota Wervelend en de nota Wervelender. Leg uit waarom op dit moment geen andere locaties in dit gedeelte van de provincie worden onderzocht.

2.3 Aanwijzen locaties

Dilemma bij het aanwijzen van nieuwe locaties is, 'hoe krap' of 'hoe ruim' locaties moeten zijn, zowel qua aantal als qua omvang, die voor de VRM moeten worden onderzocht. Aan de ene kant wil de provincie niet meer dan 150 MW mogelijk maken in de stadsregio en daarom op voorhand een beperkte overmaat selecteren. Aan de andere kant zijn er wellicht extra 'locaties' nodig, mochten er in een later stadium onverhoopt projecten sneuvelen of kleiner uitgevoerd worden. Het is de Commissie ook nog niet duidelijk of er sprake zal zijn van een prioritering in de volgorde van uitgifte van locaties.

Het is belangrijk dat de omgeving en belanghebbenden een zo helder mogelijk beeld krijgen van de straks aangewezen locaties voor windenergie en de milieuconsequenties daarvan. De Commissie adviseert de provincie daarom haar strategie voor het aanwijzen en de uitgifte van locaties duidelijk uit te leggen. Dit kan in het MER of later bij de ontwerpbesluiten.

2.4 Besluitvorming

De m.e.r.-procedure wordt doorlopen voor de herziening van de VRM. Geef schematisch weer hoe het besluitvormingsproces verloopt en globaal de tijdsplanning.

Voor de realisatie van windparken zullen later ook andere besluiten en toestemmingen nodig zijn. Geef op hoofdlijnen aan welke dit zijn, wie daarvoor de bevoegde gezagen zijn en wat globaal de tijdsplanning is.

³ Diverse adviezen en zienswijzen van gemeenten en energiebedrijven vragen om locaties 'op te rekken' zodat er meer ruimte is voor windenergie of benoemen andere alternatieve locaties die niet uit de 'belemmeringen'-analyse volgen.

3. Stappenplan

3.1 Aanpak NRD

De NRD stelt als werkwijze voor om een stappenplan te hanteren, namelijk:

0. verkennende belemmeringsstudie (zie ook §2.2 van dit advies);
1. uitvoeren effectbeoordeling per locatie;
2. opstellen aandachtspunten per locatie;
3. benoemen randvoorwaarden per locatie en/of aanpassen begrenzing locatie;
4. bepalen van de selectie van locaties, op te nemen in de VRM; dit is het voorkeursalternatief (VKA).

De Commissie vindt dit een verstandige aanpak die per locatie goede milieu-informatie oplevert. De Commissie heeft van de provincie begrepen dat stap 4 (VKA) zal vervallen als een stap in het MER. Het VKA zal in een later stadium – als het MER is afgerond – in een aparte stap samengesteld worden. De Commissie adviseert de provincie hierover duidelijk naar belanghebbenden te communiceren, omdat het stappenplan al ter visie heeft gelegen.

De Commissie adviseert daarnaast in het MER één extra stap uit te werken, namelijk een stap 4a, waarin locaties in het MER in onderlinge samenhang beoordeeld worden als opmaat voor het later op te stellen VKA. In §3.2, §3.3 en §3.4 gaat de Commissie hier verder op in.

3.2 Locaties stadsregio Rotterdam in samenhang beoordelen (stap 4a)

De provincie heeft in een eerder stadium 43 (potentieel) geschikte locaties voor windenergie in de stadsregio Rotterdam geselecteerd, (zie ook §2.1 van dit advies). Enkele hiervan zijn al vastgelegd in de VRM en hier worden naar verwachting turbines gebouwd². De overige locaties moeten teruggebracht worden naar een selectie van aan te wijzen locaties. Op dit moment ligt niet alleen een keuze tussen de locaties voor, maar ook de vraag op welke manier de nog benodigde 70 MW aan windenergie in de stadsregio een plaats krijgt en hoe het milieubelang daarin een rol kan spelen.

De Commissie adviseert daarom om een tussenstap voor de stadsregio Rotterdam in te bouwen. Dit kan door locaties op regionale schaal te bundelen. Veel van de 43 locaties liggen dicht bij elkaar en zijn individueel slechts geschikt voor een beperkt aantal turbines. Aggregatie van locaties lijkt daarom voor de hand te liggen. Hierdoor: 1) kunnen deze locaties in samenhang beoordeeld worden, 2) ontstaat inzicht in hoe turbineopstellingen op bij elkaar gelegen locaties het beste geoptimaliseerd kunnen worden én 3) kan beter rekening gehouden worden met cumulatieve effecten op landschap, leefomgeving en natuur. Dit laat overigens onverlet dat later (toch) gekozen kan worden voor een zo groot mogelijke (ver)spreiding van windturbines, waarbij geografische bundeling geen rol speelt.

De Commissie vindt het belangrijk dat de locaties al in het MER in samenhang beoordeeld worden voorafgaand aan het later op te stellen VKA. De keuzemogelijkheden die de provincie en gemeenten hebben om 70 MW (of zoveel meer als nodig) aan nieuwe windenergie te plaatsen en de randvoorwaarden die op regionale schaal gewenst zijn, worden hierdoor goed zichtbaar. De Commissie adviseert daarom in het MER enkele logische combinaties van locaties samen te stellen die elk minstens 70 MW opleveren. Dit geeft inzicht in welke combinatie

van locaties (al dan niet met aanpassingen en mitigatie) leiden tot gunstige scores voor landschap, natuur en leefbaarheid. Het samenstellen van deze combinaties kan door clustering van locaties of op andere wijze. In §3.3 van dit advies geeft de Commissie een voorbeelduitwerking voor clustering.

3.3 Voorbeelduitwerking samenhang door middel van clustering

De Commissie ziet als voorbeelduitwerking voor stap 4a mogelijkheden om de meeste locaties in de stadsregio te groeperen tot enkele voor de hand liggende clusters.⁴ Daarmee kunnen vervolgens op hoofdlijnen per cluster enkele logische invullingen gemaakt worden met turbines en bandbreedtes van vermogen (in MW) door rekening te houden met cumulatieve effecten op bijvoorbeeld leefomgeving of landschap (interferentie). De invulling met turbines van een cluster kan door de aanpak uit de NRD te volgen.⁵ Bekijk hierbij ook of het zinvol is om clusters iets te vergroten door – waar mogelijk – de grenzen van locaties iets te verleggen of op te rekken. Wellicht zou dit kunnen bij Hoek van Holland.

In deze uitwerking is het belangrijk om ook een beoordeling (op hoofdlijnen) uit te voeren van de milieueffecten van ieder cluster en van de cumulatieve effecten van de clusters onderling en deze te vergelijken met de referentie (zie §3.5 van dit advies). De Commissie denkt bij deze beoordeling aan een beperkt aantal criteria – in eerste instantie natuur, leefomgeving en landschap – zie verder §4.3 van dit advies. Beoordeel welke (nabijgelegen) clusters vanuit het milieu bezien kunnen samengaan. Benoem per cluster ook kort de aandachtspunten en randvoorwaarden die stap 2 en 3 uit de NRD hebben opgeleverd.

3.4 Locaties Nootdorp, Delft en Westland beoordelen (stap 4a)

Een samenhangende beoordeling van de locaties in Nootdorp, Delft en het Westland is eenvoudiger omdat deze drie locaties minder dicht bij elkaar liggen en de situatie met de stadsregio (43 locaties) verschilt. Een beschrijving van de milieueffecten in samenhang met andere windparken in de regio voor de locaties Nootdorp, Delft en het Westland is voldoende. Vergelijk deze met de referentie (zie §3.5 van dit advies). Dit kan op basis van de van de informatie uit stap 1, 2 en 3. Hiermee ontstaat een goede basis als onderbouwing voor het later op te stellen VKA.

⁴ Een mogelijke voorbeeldindeling van clusters is:

- cluster Hoek van Holland;
- cluster Hellevoetsluis/Haringvliet/Voorne-Putten West en Zuid;
- clustering locaties lijn(en) langs Nieuwe Waterweg;
- clustering locaties lijn(en) langs de Oude Maas / Voorne-Putten Oost.

⁵ Die aanpak houdt in dat voor locaties voorbeeldopstellingen met een referentieturbine van 3 MW worden gemaakt. De resultaten hiervan kunnen eenvoudig gecombineerd worden tot op clusterniveau. Controleer of delen van locaties binnen een cluster hierbij mogelijk moeten afvallen, bijvoorbeeld om lokale natuur te ontzien of om een logische opstelling te creëren. De analyses uit stap 1, 2 en 3 van de NRD leveren hiervoor al de basisinformatie.

3.5 Referentie

Beschrijf de referentie voor de te verwachten milieueffecten op basis van de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied en de te verwachten milieutoestand als gevolg van de autonome ontwikkeling. Daarbij wordt onder de 'autonome ontwikkeling' verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven/varianten wordt gerealiseerd.⁶ Neem in de referentie wel de locaties uit de VRM op die al gebouwd zijn of worden ten tijde van het opstellen van het MER.

De Commissie geeft in overweging om voor de regio Rotterdam de in het convenant aangegeven locaties die in procedure zijn of waarvan de verwachting is dat deze (binnenkort) in procedure gaan, ook op te nemen in de referentie. Reden hiervan is dat deze locaties in het kader van de zoektocht van nieuwe locaties min of meer gegeven kunnen zijn en daarom logischerwijs niet uit de VRM geweerd worden. Dit is uiteraard ook afhankelijk van de 'hardheid' van deze locaties (eerder gemaakte afspraken en eerder genomen besluiten).

4. Milieugevolgen

4.1 Beoordelingskader milieugevolgen NRD (tabel 3.1)

De Commissie vindt het beoordelingskader voor de milieugevolgen van de NRD (tabel 3.1) een goede aanpak. Zo zal de voorgestelde systematiek voor geluid (standaardberekening 47 en 42 dB-contour) leiden tot diverse afstandscriteria (ook onder de norm) tussen woningen en windturbines.⁷ In de zienswijzen komen locaties voor waar trillingen⁸, hinder voor niet-woningen⁹ en scheepvaartveiligheid¹⁰ een rol spelen. De Commissie adviseert deze onderwerpen in het MER een plek te geven. Eventueel kan het kader hiermee aangevuld worden. Ten aanzien van vliegverkeer adviseert de Commissie rekening te houden met (onder meer de hoogtebeperkingen rondom) vliegveld Rotterdam The Hague.¹¹

Voor wat betreft de gevolgen voor natuur adviseert de Commissie de aanpak iets te verdiepen (zie §4.2). Daarnaast gaat de Commissie in §4.3 voor de stadsregio Rotterdam kort in op mogelijke beoordelingscriteria voor (samenhangende combinaties van) locaties.

⁶ Bij de bestaande situatie verdienen milieueffecten van bestaande windparken en andere infrastructuur (met name hoogspanningsmasten) met name aandacht vanwege gelijksoortige effecten op natuur, leefomgeving en landschap.

⁷ Bijna alle zienswijzen vragen om een goede beoordeling van de geluidseffecten van de turbines. De door de provincie voorgestelde aanpak is haar naar mening van de Commissie voor geschikt.

⁸ Uit de zienswijzen blijkt bijvoorbeeld op de locatie Technopolis in Delft van het VSL – Dutch Metrology Institute een mogelijk knelpunt vanwege trillingen, waardoor de werkzaamheden van VSL mogelijk belemmerd worden.

⁹ Breng slagschaduw niet alleen in beeld bij woningen, slagschaduw hinder kan ook optreden in kantoren (zie bijvoorbeeld de zienswijze van Port of Rotterdam) hoewel dit geen gevoelige bestemmingen zijn in de zin van het Activiteitenbesluit cq Besluit geluidhinder. Ook bij zorg- en onderwijsinstellingen kan hinder optreden, hier moet wel getoetst worden aan de normen uit Activiteitenbesluit cq Besluit geluidhinder.

¹⁰ Geef in het advies weer waar turbines de scheepvaartveiligheid / radar kunnen beïnvloeden. Geef aan welke mogelijkheden er zijn om (eventuele) effecten te mitigeren.

¹¹ Zie ook de zienswijze van Rotterdam The Hague Airport.

In de zienswijzen wordt ook aandacht gevraagd voor de effecten op recreatie. Alhoewel recreatie op zichzelf geen afzonderlijk milieucriterium is, geeft de Commissie in overweging – gezien het aantal vragen in zienswijzen – niet alleen in te gaan op de bewoners in een gebied, maar ook de bezoekers mee te nemen. Daarnaast adviseert de Commissie om bij de aspecten geluidhinder en slagschaduw ook aan te geven of recreatiewoningen of –gebieden hierdoor beïnvloed worden. Hiermee ontstaat ook inzicht in eventuele effecten op recreatie.

Cumulatie

Windturbines zullen met name bij geluid in cumulatie met andere (bestaande) geluidbronnen, zoals wegverkeer, industrie e.d., in cumulatie effecten hebben. De Commissie adviseert om per locatie een kwalitatieve analyse van de akoestische situatie van het betreffende gebied te maken¹² en op basis daarvan vast te stellen welke cumulatie-effecten te verwachten zijn. Geef op grond van deze analyse aan of hieraan speciale aandacht moet worden geschonken bij de verdere uitwerking van de locaties.

Voor natuur gaat de Commissie hieronder in op cumulatie.

4.2 Natuur

De Commissie adviseert aanvullend op de NRD op hoofdlijnen voor dit deel van de provincie in beeld te brengen welke Natura 2000-gebieden worden beïnvloed door windturbines. Ga in deze analyse in op de beïnvloedbare soortgroepen of soorten. Beantwoord de vraag waar de grootste knelpunten voor die soorten liggen en laat zien wat de invloed is van de voorgestelde locaties voor windenergie. Zijn er locaties met relatief hoge impact? Welke en waarom? En is dit mitigeerbaar?

Cumulatieve effecten

Hoewel de meeste locaties in een stedelijke omgeving gepland zijn, ver buiten natuurgebieden, voorziet het project wel in een groot aantal turbines op diverse locaties. Hierdoor is het mogelijk dat het effect van alle parken/turbines gezamenlijk wezenlijk is. Dit kan bijvoorbeeld ook gelden voor vleermuissoorten die juist in stedelijk gebied leven. Onderzoek in het MER daarom of er soorten zijn die op verschillende plekken in de provincie beïnvloed kunnen worden door verschillende windparken en beoordeel het risico op cumulatieve effecten op de regionale populaties. Betrek bij deze beoordeling ook de bestaande parken. Zo zijn de initiatieven in het Rijnmondgebied niet los te zien van effecten in de huidige situatie op vogels in het gehele havengebied.

Wet- en regelgeving

Geef op basis van de aanpak in de NRD (risico inschatting volgens tabel 3.1) per locatie een inschatting van de aanvaardbaarheid in het kader van de Natuurbeschermingswet 1998 én de Flora en faunawet. Voor beide wetten geldt ook dat de cumulatie met bestaande infrastructuur, met name hoogspanningsmasten, en de opstelling van alle initiatieven op hoofdlijnen

¹² Zoals een gebied met veel verkeer, woongebied, gezoneerd industrieterrein, havenactiviteiten of landelijk gebied. In gebieden met hoge achtergrondgeluidniveaus zal de bijdrage van windturbines beperkt zijn, terwijl windturbinegeluid maatgevend kan zijn in stille landelijke gebieden.

beoordeeld moeten worden. Hierbij kan ook gedacht worden aan het op hoofdlijnen rekening houden met aanpassingen in van vliegroutes van vogels (vanwege nieuwe windturbines) waardoor het risico op aanvaring met andere infrastructuur toeneemt. Ook hier is het nodig om zowel effecten op soorten te toetsen die op lokaal niveau bij één locatie wezenlijk beïnvloed worden, alswel soorten die een brede verspreiding hebben en op meerdere plekken in beperkte mate beïnvloed worden. Denk aan vleermuissoorten die leven in stedelijk gebied, maar ook kustvogels rondom Hoek van Holland.

4.3 Criteria beoordeling locaties stadsregio Rotterdam

De Commissie adviseert in het MER enkele criteria uit te werken om tot samenhangende combinaties van locaties te komen. De Commissie denkt hierbij in eerste instantie aan natuur (relatieve effecten op vogels en vleermuizen), leefomgeving (bijvoorbeeld aantallen gehinderden) en landschap (rustig beeld, ruimtelijke kwaliteit, nieuwe sterke landschapsstructuren etc.) omdat zij verwacht dat locaties in samenhang vooral op deze onderwerpen verschillend zullen scoren.

Ga op basis van de criteriascores en de onderlinge rangorde na of door aanpassing en mitigatie negatieve effecten aanmerkelijk verminderd kunnen worden. Dit om te voorkomen dat locaties mogelijk onterecht (te) negatieve milieuscores krijgen.

5. Overig

5.1 Samenvatting van het MER

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de resultaten van het stappenplan;
- de belangrijkste effecten voor het milieu en de onzekerheden en leemten in kennis die daarbij aan de orde zijn;
- recent, goed leesbaar kaart- en illustratiemateriaal is gebruikt, met duidelijke legenda;
- goed beeldmateriaal dat de (visuele) effecten en de beleving duidelijk maakt.

Nut en noodzaak

De Commissie geeft in overweging om in de samenvatting ook in te gaan op nut en noodzaak van windenergie in relatie tot andere vormen van (duurzame) energie en aan te geven in hoeverre de VRM flexibel is om eventueel innovatieve vormen van windenergie in te passen (grotere turbines, andere systemen). Beide zijn vragen die regelmatig in de publieke en politieke discussie een belangrijke rol spelen.

5.2 Leemten in milieu-informatie

Voor het onderdeel 'leemten in milieu-informatie' heeft de Commissie verder geen aanbevelingen naast de wettelijke voorschriften.

BIJLAGE 1: Projectgegevens reikwijdte en detailniveau MER

Initiatiefnemer: Provincie Zuid-Holland

Bevoegd gezag: Provinciale Staten van de provincie Zuid-Holland

Besluit: Herziening van de verordening Ruimte en de Visie Ruimte en Mobiliteit

Categorie Besluit m.e.r.: D22.2

Activiteit: De provincie Zuid-Holland wil haar Visie Ruimte en Mobiliteit en haar Verordening Ruimte herzien om locaties voor windenergie aan te wijzen in de stadsregio Rotterdam en in Nootdorp, Delft en het Westland.

Procedurele gegevens:

aankondiging start procedure: 2 november 2015

ter inzage legging van de informatie over het voornemen: 3 november tot en met 14 december 2015

adviesaanvraag bij de Commissie m.e.r.: 16 oktober 2015

advies reikwijdte en detailniveau uitgebracht: 23 februari 2016

Samenstelling van de werkgroep:

Per project stelt de Commissie een werkgroep samen bestaande uit enkele deskundigen, een voorzitter en een werkgroepsecretaris. Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

dhr. ir. P. van der Boom

dhr. drs. S.J. Harkema (secretaris)

dhr. ir. W.H.A.M. Keijsers

dhr. ir. J.H. van der Vlist (voorzitter)

dhr. drs. J. van der Winden

Werkwijze Commissie bij advies reikwijdte en detailniveau:

In dit advies geeft de Commissie aan welke onderwerpen naar haar mening behandeld dienen te worden in het MER en met welke diepgang. De Commissie heeft de hierna genoemde informatie van het bevoegde gezag ontvangen. Deze informatie vormt het uitgangspunt van haar advies. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de Commissie een locatiebezoek afgelegd. Zie voor meer informatie over de werkwijze van de Commissie de website op de pagina *Wat doet de Commissie* in het hoofdstuk Advisering (www.commissie-mer.nl/advisering/watbiedtdecommissie).

Betrokken documenten:

De Commissie heeft de volgende documenten betrokken bij haar advies:

- Startdocument planMER Partiële herziening VRM Windenergie Zuid-Holland, 27 juli 2015.

De Commissie heeft kennis genomen van 2.736 zienswijzen en adviezen, die zij tot en met 11 februari 2016 van het bevoegd gezag heeft ontvangen. Zij heeft deze, voor zover relevant voor m.e.r., in haar advies verwerkt.

Bezoekadres

A. v. Schendelstraat 800
3511 ML Utrecht

Postadres

Postbus 2345
3500 GH Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

Bijlage VI: Advies PARK

Voor de wind

Advies bij het Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie

provinciaal adviseur

ruimtelijke kwaliteit

in zuid-holland

Voor de wind. Advies bij het Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie

AV-PAZH-19

18 december 2015

1. Aanleiding en vraagstelling

De provincie Zuid-Holland heeft met het rijk afspraken gemaakt om in 2020 een opgesteld vermogen van 735,5 MW aan windenergie op land gerealiseerd te hebben. Voor het invullen van een deel van deze opgave heeft de provincie middels een convenant afspraken gemaakt met de Rotterdamse regio. Bij de uitwerking van het convenant is echter gebleken dat de beoogde realisatie van 150MW niet gehaald gaat worden. In de praktijk bleken locaties bij nader inzien toch niet geschikt of konden er minder turbines geplaatst worden dan verwacht. Om toch aan de gemaakte afspraken te kunnen voldoen zijn er dus nieuwe locaties in de Rotterdamse regio nodig. Omdat deze locaties opgenomen worden in de VRM (Visie Ruimte en Mobiliteit) is hiervoor een partiële herziening van dit beleidsdocument nodig en wordt er een planMER-procedure doorlopen. De opzet van het onderzoek is vastgelegd in het 'Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie'. Naast de nieuwe locaties in de Rotterdamse regio worden hierin ook een drietal initiatieven buiten de stadsregio meegenomen.

Op verzoek van GS breng ik hierbij advies uit over de opzet van het m.e.r.-onderzoek en kom ik tot enkele aanbevelingen.

2. Visie op wind

Ik heb mij voor dit advies verdiept in de achtergronden van het provinciaal beleid ten aanzien van windenergie. Daarbij heb ik ook kennis genomen van door mijn voorganger (Eric Luiten) uitgebrachte adviezen over dit thema.

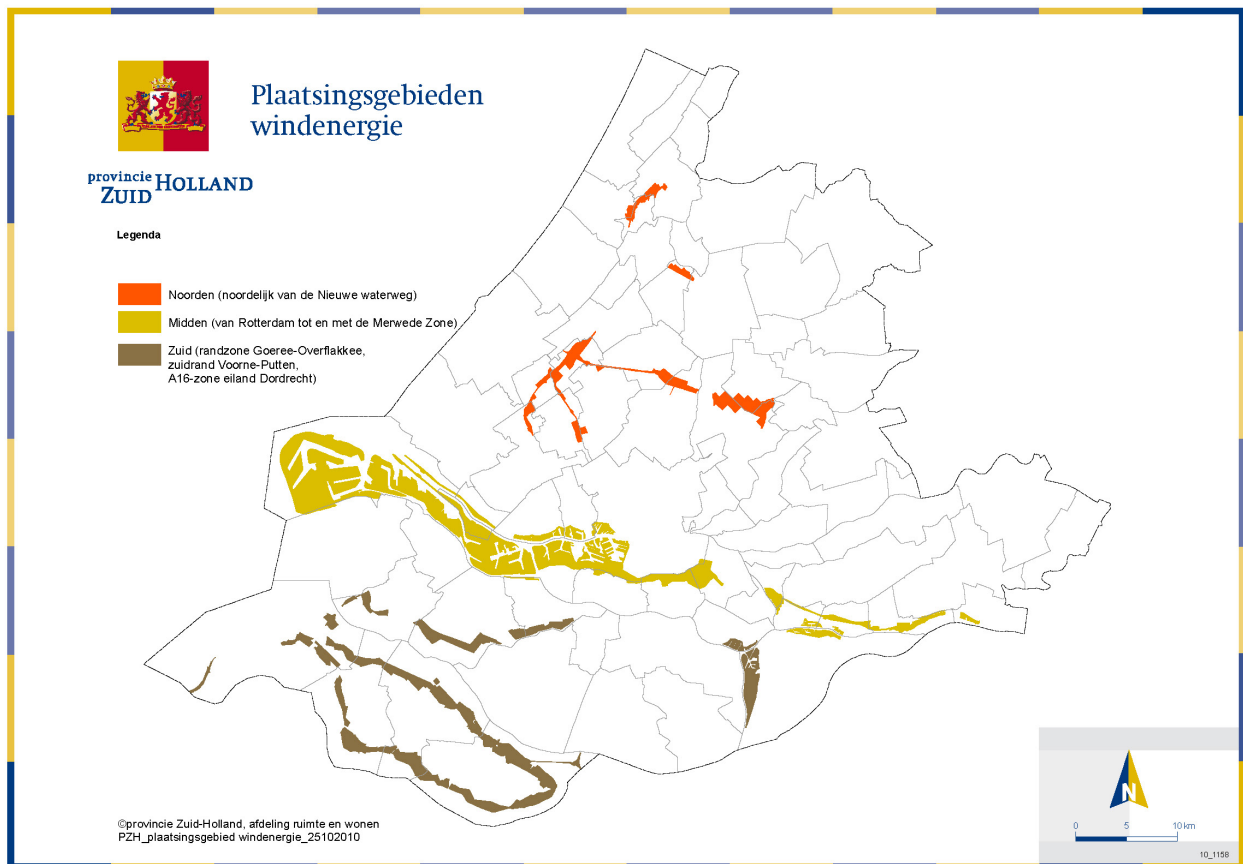
Nota Wervelender

In mijn ogen is de basis voor het plaatsingsbeleid van windturbines op een trefzekere manier gelegd in de Nota Wervelender (2011). In deze nota worden plaatsings- en vrijwaringsgebieden benoemd en op kaart weergegeven. Gekozen wordt voor de koppeling met grootschalige scheidslijnen van land en water (de randen van de Zuid-Hollandse eilanden), grote infrastructuur (snelwegen) en bedrijvigheid. Een aantal zones wordt daarbij als kansrijk concentratiegebied aangewezen zoals de Rotterdamse haven en de rand van Goeree-Overflakkee. Er wordt ingezet op de ontwikkeling van eenduidige lijn- en clusteropstellingen. In mijn ogen is hiermee in beginsel een heldere plaatsingsvisie voor de provincie geformuleerd, die nog steeds bruikbaar en actueel is.

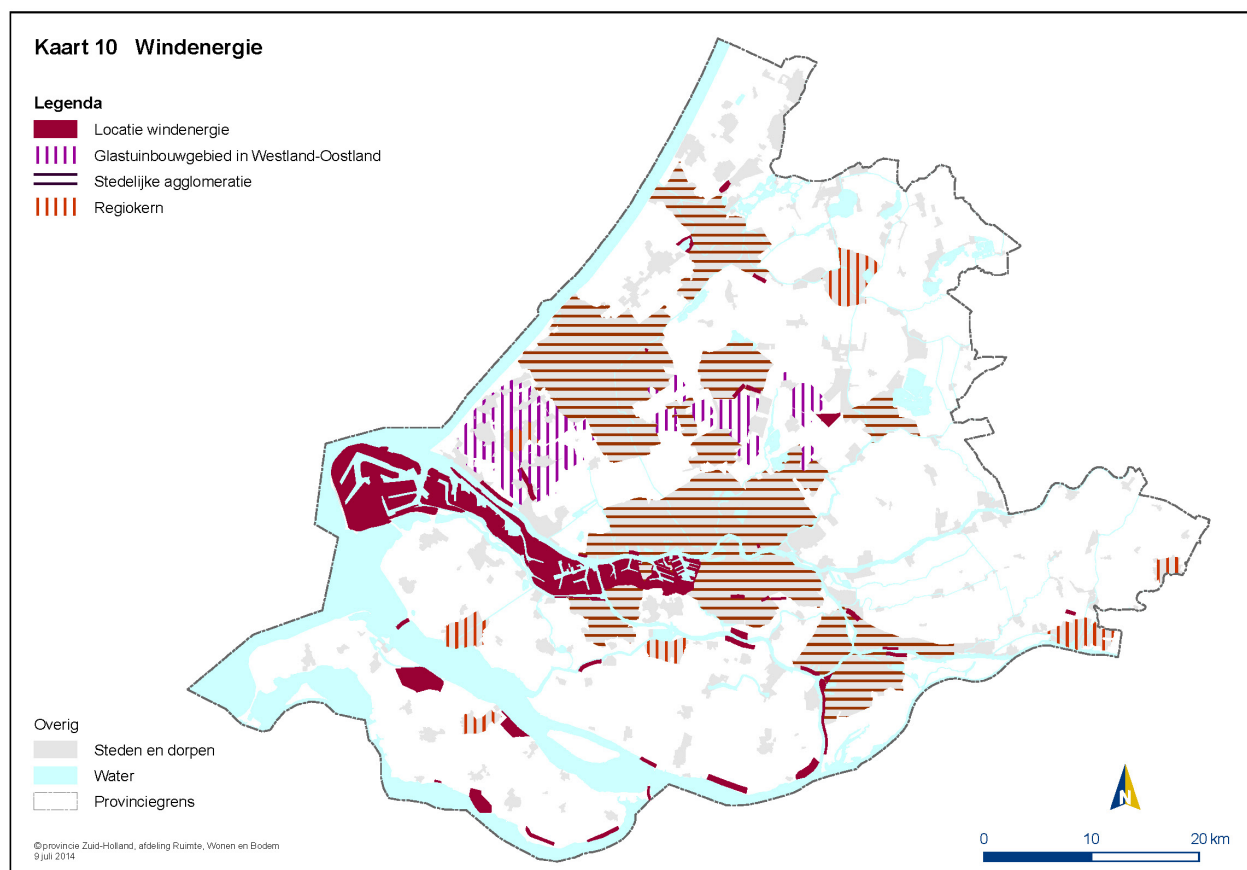
PARK adviezen: Wind in zicht & Daar bij die Molen

Mijn voorganger, Eric Luiten, heeft in zijn adviezen 'Wind in zicht' (2010) en "Daar bij die molen" (2011) de uitgangspunten van de plaatsingsvisie onderschreven en deze nader aangescherpt, met name met betrekking tot de zogenaamde vrijwaringsgebieden. Voor gebieden met bijzondere landschappelijke, cultuurhistorische, recreatieve en/of ecologische waarden is in de plaatsingsvisie aangegeven dat deze in principe gevrijwaard dienen te blijven van windturbines. Concreet worden hiermee gebieden bedoeld die zijn aangeduid en op kaarten begrensd als o.a. Nationaal Landschap, Kroonjuweel Cultuurhistorie en Ecologische Hoofdstructuur. Terecht merkt Luiten op deze aanduidingen planologische en beleidsmatige abstracties zijn, die buiten in het reële landschap lang niet altijd als zodanig herkenbaar zijn.

In zijn adviezen gaat hij in dat verband in op de mogelijkheden windturbines te plaatsen langs de randen van de nationale landschappen Groene Hart en Hoeksche Waard. De conclusie, mede op basis van een uitvoerig onderzoek van de visuele impact van locaties (Windenergie en Nationale

Kaart uit Nota Werveldener (2011)

Kaart uit VRM (2014)

Landschappen, H+N+S, 2011), is dat plaatsing van turbines hier in beginsel goed mogelijk is. Wat mij hierbij opvalt is dat deze conclusies door de provincie weliswaar zijn meegenomen in de latere keuzes voor locaties, maar blijkbaar niet hebben geleid tot een nadere aanscherping van de visie. Zo is er bij mijn weten na de Nota Wervelender geen aanpassing van kaart en tekst gekomen waarbij ook de randen van de Hoeksche Waard zijn meegenomen als plaatsings- of zelfs concentratiegebied.

Visie Ruimte en Mobiliteit

In de Visie Ruimte en Mobiliteit (VRM, 2014), wordt summier verwezen naar de plaatsingsvisie van Wervelender, waarbij wordt aangegeven dat "... voorkeur (wordt) gegeven aan enkelvoudige lijnopstellingen en clusters, in samenhang met en evenwijdig aan de betreffende infrastructuur en scheidslijnen". Verder wordt gesteld dat plaatsing is uitgesloten in gebieden die vanuit landschapelijk, cultuurhistorisch, ecologisch of recreatief oogpunt kwetsbaar zijn. Deze gebieden worden vervolgens niet nader geduid. De nadruk ligt echter sterk bij de locaties, die ook zijn vastgelegd in de verordening. De bijbehorende kaart wijkt sterk af van die in Wervelender: geen plaatsings- of zoekgebieden maar specifiek aangeduide locaties.

Conclusie

Ik constateer dat de provincie ten aanzien van de plaatsing van windturbines in de nota Wervelender een goede basis heeft gelegd voor een eenduidige visie. Deze visie dreigt echter naar de achtergrond te verdwijnen, terwijl de focus meer en meer komt te liggen op afzonderlijke locaties. Het bevreemdt mij dat er kennelijk een herziening van het beleidsmatige visiedocument (VRM) nodig is nu blijkt dat een aantal beoogde locaties niet geschikt is voor de plaatsing van windturbines. Blijkbaar zijn de locaties zelf dus tot visie verheven.

Ik vind dat om meerdere redenen ongewenst. In de eerste plaats vraagt een visie om een helder verhaal op hoofdlijnen. Met een sterke focus op afzonderlijke locaties en de discussie daarover raakt het grotere verhaal makkelijk uit beeld, terwijl daar juist het belang van de provincie zit. Vooral in het bereiken van samenhang tussen verschillende locaties ligt immers de grote uitdaging op provinciaal niveau.

Verder leidt een te gedetailleerde focus op afzonderlijke plekken er vervolgens toe (zoals nu blijkt) dat het beleid zelf steeds aangepast moet worden wanneer blijkt dat beoogde locaties bij nader inzien toch niet geschikt zijn.

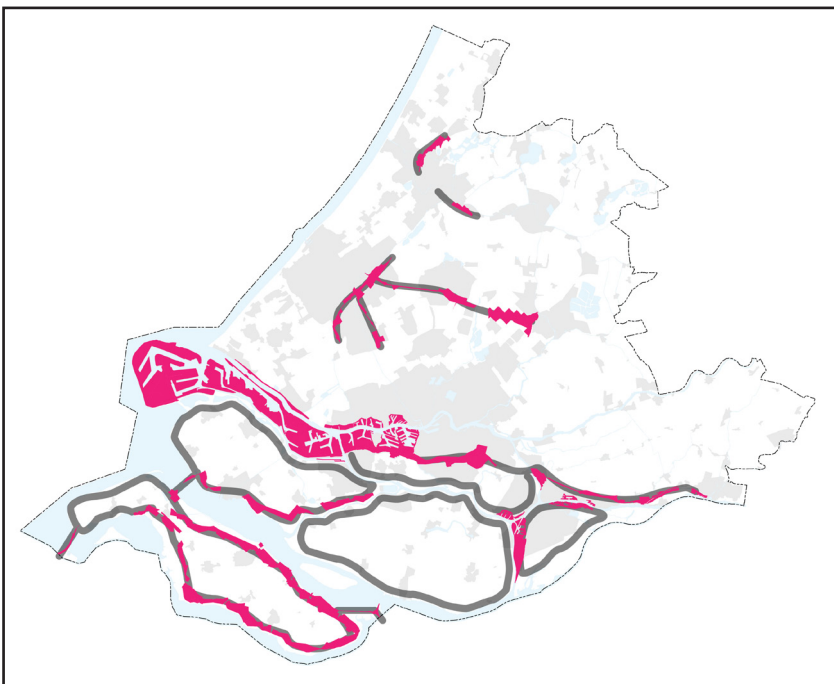
Omgekeerd kan een te specifieke aanduiding in het provinciaal beleid het ook lastig maken om op lokaal niveau te komen tot een goede invulling en optimalisatie. Uit een nadere en meer precieze beschouwing kan immers blijken dat de kansen juist naast de aangewezen streep op de kaart liggen.

Kortom; de provincie doet er goed aan hoofdlijnen en uitwerkingen daarvan duidelijker van elkaar te onderscheiden en zich op het juiste schaalniveau hard te maken voor een goede inpassing van de wind-opgave. Van de provincie mag in mijn ogen verwacht worden dat ze heldere kaders aanreikt richting andere partijen (overheden, energiemaatschappijen, particulieren etc.) en deze partijen in staat stelt op een goede manier uitwerking te geven aan de gestelde ambities.

Advies: Stel de visie (weer) centraal

Ik adviseer de provincie dan ook om de plaatsingsvisie zelf centraal te stellen in de VRM en niet locaties de status van visie te geven. Een visie is er voor de lange termijn, de grote lijn en moet ook ruimte bieden en richting geven aan toekomstige opgaven. Locaties dragen bij aan het invullen van deze visie. Het centraal stellen van de visie vraagt om een verduidelijking in woord en kaartbeeld in de VRM, waarbij de lijn uit de nota Wervelender wordt voortgezet, geactualiseerd en aangescherpt. Ik adviseer dan ook de voorgenomen partiële herziening van de VRM te benutten voor een betere verankering van de plaatsingsvisie in het ruimtelijk beleid van de provincie.

De hoofdlijn is wat mij betreft helder en kenmerkt zich door een landschappelijke logica: windturbines plaatsen we 'daar waar het waait' (de eilanden), 'daar waar energie gevraagd wordt' (industrie) en 'daar waar ze aan kunnen sluiten bij grote landschappelijke structuren' (grootschalige overgangen land-water, grote lijnvormige (infra)structuren). Deze gebieden zijn op provinciaal niveau prima te duiden en op kaart weer te geven.

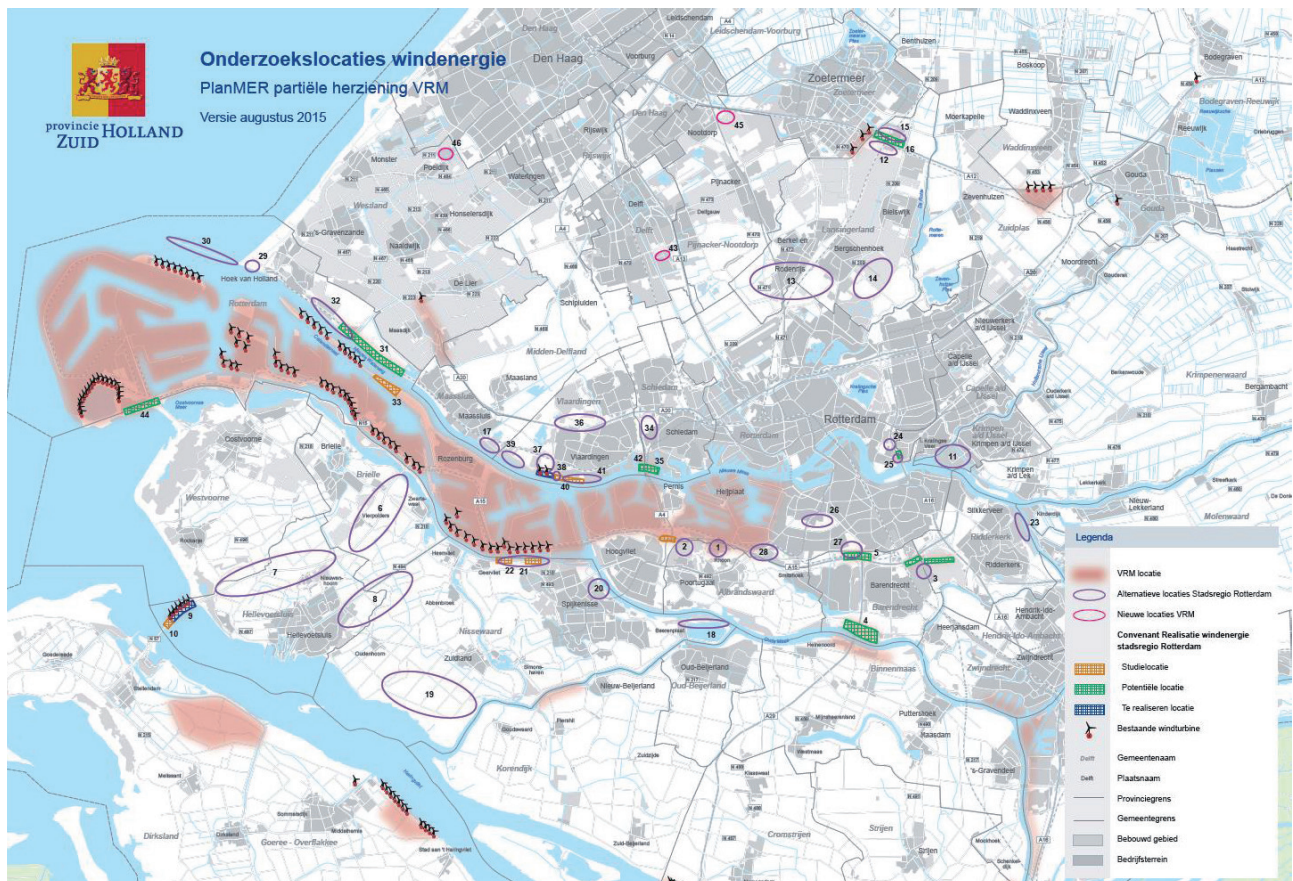

De hoofdlijnen van de plaatsingsvisie voortbouwend op de principes uit Wervelender: langs de randen van de eilanden, langs grote structuren (zoals dammen en snelweg) en bij industrie, met name de roterdamse haven.

De huidige focus op locaties lijkt overigens ook voort te komen uit een groeiende aandacht voor initiatieven van onderop. Er wordt, terecht, veel waarde gehecht aan een breed draagvlak voor nieuwe windlocaties. Initiatieven die vanuit een gebied zelf naar voren komen worden dan ook graag omarmd. Toch is het ook daarbij van belang om de grote lijn in het oog te houden en niet te laten verleiden tot misplaatste ad-hoc beslissingen. De provincie kan op een actieve manier bijdragen aan het mobiliseren en faciliteren van lokale initiatieven. Ik stel voor dat de provincie hiertoe als uitwerking van de plaatsingsvisie samen met betrokken partijen gebiedsgerichte verkenningen start, waarin door middel van ontwerpend onderzoek de mogelijkheden, kansen en laadvermogen van een bepaald gebied (bv Hoeksche Waard, Voorne-Putten, IJsselmonde etc.) nader wordt verkend. Op basis daarvan kunnen vervolgens kansrijke locaties in beeld worden gebracht en nader uitgewerkt. Door dit samen met de streek uit te werken kan er aansluiting worden gezocht met lokale initiatieven. Door hierbij ook te betrekken hoe bewoners zelf kunnen participeren - en ook meeprofiteren - kan het draagvlak voor de ontwikkeling van wind worden vergroot. De provincie kan een belangrijke rol spelen als regisseur van dit proces.

3. Aandachtspunten bij beoordeling van de locaties

De planMER beoogt een afweging van de geschiktheid van verschillende locaties te maken. Los van het feit dat de locaties zelf wat mij betreft dus geen onderdeel van de visie moeten uitmaken, zijn er met betrekking tot de beoordeling en onderlinge afweging van locaties belangrijke aandachtspunten ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit te geven.

Onderzoeklocaties uit het Startdocument planMER

Toetsing aan de plaatsingsvisie

Een belangrijk eerste criterium is de vraag in hoeverre de locaties aansluiten bij de plaatsingsvisie. Zoals hiervoor onder punt 2 aangegeven dient deze visie daartoe in woord en beeld geactualiseerd en aangescherpt te worden. In grote lijnen gaat het er echter om of de locaties aansluiten bij grootschalige scheidslijnen tussen land en water (zoals langs de randen van de eilanden) of grootschalige infrastructuur en bedrijvigheid (zoals de Rotterdamse haven). Dit criterium speelt op een hoger schaalniveau en is wat mij betreft daarmee zwaarwegender dan meer lokale effecten op landschap en milieu. Locaties die niet aansluiten bij de principes uit de plaatsingsvisie dienen af te vallen.

Een eerste beschouwing van de locaties die thans in overweging worden genomen roept vanuit dit oogpunt de vraag op of hiermee het volledige speelveld in beeld is gebracht en waarom de keuze op deze locaties is gevallen. Vanuit de plaatsingsvisie zouden immers met name opstellingen langs de (zuid)rand van Voorne-Putten kansrijk en gewenst zijn, terwijl dat niet nadrukkelijk uit het kaartbeeld naar voren komt.

Kansen voor nieuwe kwaliteiten

Opstellingen van windturbines kunnen kwaliteit aan het landschap toevoegen, maar vooral wanneer er heldere en herkenbare nieuwe structuren worden gecreëerd. Een veelheid aan relatief kleine opstellingen van slechts enkele turbines leidt tot een versnipperd en onrustig beeld. In de praktijk blijken juist die kleinere opstellingen het makkelijkst te realiseren en zijn er relatief weinig echt fraaie lange lijnen in Zuid-Holland te vinden. In een afweging van locaties zou de mogelijkheid tot het realiseren van langere lijnen in mijn ogen dan ook positief gewaardeerd moeten worden. Lijnen van minder dan 4 turbines zijn wat mij betreft ongewenst.

Naast lange lijnen kunnen ook clusteropstellingen leiden tot nieuwe kwaliteiten. Daarbij is het van belang dat er sprake is van een duidelijk waarneembare samenhangende structuur tussen de turbines die daarbij in een gridopstelling staan. In de praktijk blijkt het vanwege de beschikbare ruimte dikwijls lastig om dergelijke opstellingen op land in te passen. In kansrijke concentratiegebieden voor windturbines, zoals de Rotterdamse haven en langs de grote wateren (Haringvliet, Hollandsch Diep), zijn naast enkelvoudige lijnopstellingen ook meervoudige lijnen en clusters zeer goed denkbaar.

Samenhang tussen de locaties

Een ander aspect dat nadrukkelijk aandacht verdient is het feit dat de nieuwste generatie windturbines vanwege hun grote maat van vele kilometers afstand zichtbaar kunnen zijn. Dat betekent dat verschillende opstellingen in het zelfde zichtveld zullen komen met mogelijk een hinderlijke interferentie tot gevolg (verschillende opstellingen gaan dan van afstand een rommelig geheel vormen i.p.v. twee herkenbare afzonderlijke lijnen). In het startdocument wordt gesuggereerd dat het risico op interferentie optreedt bij onderlinge afstanden van minder dan 4 kilometer. De mate waarin verschillende opstellingen elkaar beïnvloeden is m.i. niet alleen kwantitatief op basis van onderlinge afstand te bepalen, maar hangt sterk af van de mate van openheid en de routes die door het gebied lopen. Een goede beoordeling van dit aspect vraagt dan ook om een gedegen kwalitatieve beschouwing. Situaties waarbij blijkt dat er sprake is van hinderlijke interferentie dienen negatief beoordeeld te worden.

Doorkijk langere termijn

De focus ligt nu sterk op het realiseren van de afspraken in het convenant. Tegelijkertijd weten we dat er een forse aanvullende opgave is wanneer er serieus werk gemaakt wordt van een duurzame energietransitie. Het lijkt me voor de hand liggend dat dit betekent dat er op termijn naast andere vormen van duurzame energie ook meer wind gerealiseerd moet worden. Het is daarom raadzaam bij het bepalen en waarderen van locaties een doorkijk te maken naar de langere termijn en te bezien in hoeverre een locatie uitbreidbaar is, danwel eventuele nieuwe opstellingen in de nabijheid niet in de weg zit. Gezien de toekomstige opgaven betekent uitbreidbaarheid een plus voor de betreffende locatie.

Kritisch kijken naar belemmeringen

Het realiseren van locaties voor windenergie is in een dichtbevolkte provincie als Zuid-Holland geen sinecure. De ruimte is beperkt, er zijn tal van fysieke, beleidsmatige en wettelijke belemmeringen die een rol kunnen spelen en ook de maatschappelijke weerstand is dikwijls een factor van betekenis. De discussie over windenergie wordt daardoor gedomineerd door 'bezwaren'. En al die bezwaren bij elkaar kunnen gemakkelijk leiden tot een onsamenhangend geheel van vooral (zeer) kleine opstellingen van enkele turbines: een versplintering van wind. Het tegengaan van die versplintering vormt een belangrijke uitdaging voor het beleid. In dat verband wil ik er voor pleiten de belemmeringen zoals die voor locaties in beeld gebracht worden kritisch te benaderen en ook te

verkennen in hoeverre deze belemmeringen daadwerkelijk 'hard' en onvermijdelijk zijn of wellicht ook mogelijkheden bieden voor aanpassing of nuancering. Voor veel locaties gelden beperkingen in verband met natuurwaarden, scheepvaart, milieu, straalpaden, cultuurhistorie, veiligheid etc. Door al deze beleidsmatige en wettelijke belemmeringen en praktische bezwaren zondermeer op te stapelen wordt de plaatsing van windturbines een invuloefening van de 'witte plekken' met ruimtelijke kwaliteit als kind van de rekening. De provincie kan hier zelf pro-actief in optreden door te (laten) onderzoeken in hoeverre bepaalde belemmeringen ondervangen kunnen worden, bijvoorbeeld door innovatieve maatregelen. Dit is van belang omdat er wat mij betreft meer ruimte voor maatwerk nodig is wanneer dat zicht biedt op een evident betere oplossing.

Abe Veenstra

Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit Zuid-Holland

Geraadpleegde bronnen:

- Startdocument planMER partiële herziening VRM windenergie. Pondera Consult, juli 2015.
- Visie Ruimte en Mobiliteit. Provincie Zuid-Holland, juli 2014
- Daar bij die molen. Advies over de visuele toelaatbaarheid van windturbines in de randen van de Nationale landschappen van Zuid-Holland. PARK Zuid-Holland (Eric Luiten), oktober 2011.
- Windenergie en Nationale Landschappen. Onderzoek naar windlocaties Wervelender. H+N+S, CSO en ROM3D, oktober 2011
- Nota Wervelender. gewijzigde versie. Provincie Zuid-Holland, januari 2011
- Wind in Zicht! Advies over de ruimtelijke kwaliteit van windmolens in Zuid-Holland. PARK Zuid-Holland (Eric Luiten), september 2010

*provinciaal adviseur
ruimtelijke kwaliteit
in zuid-holland*

Abe Veenstra

*Zuid-Hollandplein 1
Postbus 90602
2509 LP Den Haag
t: (070) 441 68 06
e: a.veenstra@pzh.nl
website: www.pazh.nl*